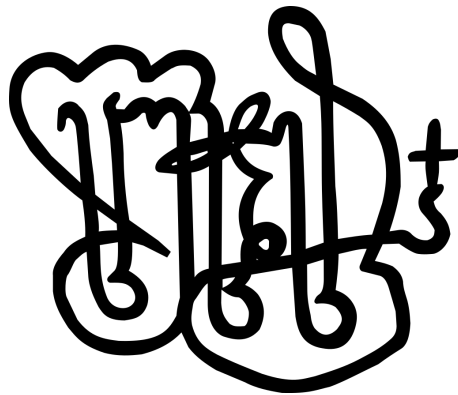

ორბელიანი

სულხან-საბა ორბელიანის უნივერსიტეტის აკადემიური ჟურნალი

№1, 2019

Orbeliani

Academic Journal of Sulikhan-Saba Orbeliani University

N1, 2019

მთავარი რედაქტორი

პროფ. ვაჟა ვარდიძე

ადმინისტრაციული რედაქტორი

ასოც. პროფ. დიმიტრი გეგენავა

სარედაქციო საბჭო

პროფ. თამთა მიქაბერიძე

ასოც. პროფ. გიორგი გორაძე

ასოც. პროფ. გოჩა ბარნოვი

ასისტ. პროფ. გიორგი მესხი

ასისტ. ირაკლი ჯავახიშვილი

ტექნიკური რედაქტირება

ციცინო ხითარიშვილი

თამთა თავართქილაძე

მაკა მოქია

EDITOR IN CHIEF

Prof. Vaja Vardidze

EXECUTIVE EDITOR

Assoc. Prof. Dimitry Gegenava

EDITORIAL BOARD

Prof. Tamta Mikaberidze

Assoc. Prof. George Goradze

Assoc. Prof. Gocha Barnovi

Assist. Prof. Giorgi Meskhi

Assist. Irakli Javakhishvili

COPY EDITORS

Tsitsino Khitarishvili

Tamta Tavartkiladze

Maka Mokia

სულხან-საბა ორბელიანის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2019

Sulkhan-Saba Orbeliani University Press, 2019

© ავტორები/Authors, 2019

© სულხან-საბა ორბელიანის უნივერსიტეტი, Sulkhan-Saba Orbeliani University, 2019

ISSN 2667-9124

9772667912002

შინაარსი

რელიგიები საქართველოს ევროინტეგრაციის გზაზე 1

ეპისკოპოსი მარკუს შოხი

**საპატრიარქო და სინოდური ტომოსი უკრაინის მართლმადიდებელი ეკლესიის
ავტოკეფალური სტატუსის მინიჭებისათვის 4**

ბერძნულიდან თარგმნა ირინე გარაყანიძემ

პარტნიორთა შეთანხმების პრაქტიკული საკითხები 11

გიორგი უსტიაშვილი, ნინო ქათამაძე

**მორიგებისა და სასამართლო მედიაციის ინსტიტუტების თანაარსებობა
სამოქალაქო პროცესში 27**

ლიკა კობალაძე

**არაკონსტიტუციური საკანონმდებლო შემოქმედება და აფხაზეთის ავტონომიური
რესპუბლიკის ანტიკონსტიტუციური კონსტიტუცია 41**

გიორგი გორაძე

საკონსტიტუციო სუბიექტი და მისი იდენტობა: ჩემი გერმანული გამოცდილება... 56

ბერნჰარდ შლინკი

ინგლისურიდან თარგმნა დიმიტრი გეგენავამ

საერთაშორისო სამართლისა და ურთიერთობების გადაკვეთის წერტილები..... 61

ნაზიბროლა ჩინჩალაძე

ქალა და შიში დიდი სახელმწიფოების პოლიტიკაში..... 69

ჯონ მეარშეიმერი

ინგლისურიდან თარგმნა ირაკლი ჯავახიშვილმა

თეოლოგია და რელიგიის კვლევები

რელიგიები საქართველოს ევროინტეგრაციის გზაზე

მიდის თუ არა საქართველოში არსებული რელიგიური ჯგუფების განვითარების გზა ევროინტეგრაციისკენ? დგას თუ არა საქართველო ამ ბილიკზე? რა უნდა იმოქმედონ რელიგიურმა გაერთიანებებმა ამ მიზნით? ეს უფრო პოლიტიკოსებისა და პოლიტიკის მსჯელობის საგანი ხომ არაა, ვიდრე სულიერი ლიდერების? ერთი მხრივ, ჭეშმარიტებაა, რომ ევროინტეგრაცია არის პოლიტიკური განსჯის საგანი და ქართული საზოგადოების შიგნით უნდა იქნეს განხილული. მეორე მხრივ, რელიგია თავის თავში პოლიტიკას რომც არ მოიცავდეს, რელიგიაზე პოლიტიკური ზეგავლენის უარყოფა შეუძლებელია.

რა არის რელიგიის ძირითადი განსახილველი საკითხი? უპირველეს ყოვლისა მისი მიზანი ადამიანური და ზეციური ურთიერთობის განხილვაა. ჩემთვის, როგორც ქრისტიანისთვის, ეს არის კაცობრიობასა და ღმერთს შორის ურთიერთობა, რომელიც გამოსატყუელია ღმერთის სამეხობა, – მამის, ძის და სულიწმიდის სახით და გადმოცემულია ბიბლიაში. მაგრამ, ამავე დროს, იგი ემყარება ადამიანურ ურთიერთობებს საზოგადოებაში. როგორც ქრისტიანებს, ჩვენ გვნამს, რომ ღმერთი ზრუნავს არა მარტო ჩვენ ურთიერთობებზე მასთან, არამედ, ასევე, ადამიანებს შორის, ერთმანეთთან ურთიერთობებზე. ღმერთის მიზანია ყველა ადამიანის კეთილდღეობა. ამისათვის უფალმა მოგვცა მცნებები. ისინი უბრალოდ აბსტრაქტული ხასიათის ნორმები არაა, რომელსაც უნდა დავემორჩილოთ, ვინაიდან ისინი წმინდა და უზენაესი ძალის მიერაა დადგენილი. მცნებები არის რეგულაციები, რომლებიც გვეხმარება, გვქონდეს უკეთესი ცხოვრება და სრულყოფილ ადამიანობას მივაღწიოთ.

ამ მხრივ, ბიბლიის სწავლებებს აქვთ მნიშვნელოვანი პოლიტიკური გავლენა. ეს ნათლად ჩანს ძველი აღთქმის წინასწარმეტყველების მაგალითზე. ისინი ჩართული იყვნენ იმდროინდელ პოლიტიკაში, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც სამართლიანობას ექმნებოდა საფრთხე. ისინი ხმას იმაღლებდნენ ღარიბი და დაუცველი ხალხის დასაცავად.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, ვასკვნით, რომ სახელმწიფო მმართველობის გარკვეული ფორმის აღება ბიბლიიდან შეუძლებელია. ბიბლია არ იცნობს დემოკრატიას იმ სახით, როგორც ის დღეს ჩვენ ვიცით. მაგრამ ბიბლია გვაძლევს განსჯის კრიტერიუმებს, თუ მმართველობის რომელი ფორმა მიესადაგება ბიბლიურ მოთხოვნებს.

ევროპის პროტესტანტული ეკლესიების გაერთიანებამ გასული წლის გენერალურ ასამბლეაზე, შვეიცარიაში, მიიღო რეზოლუცია, რომლის თანახმად, დემოკრატიული სტრუქტურები და პრინციპები უნდა ეთანხმებოდეს ღმერთის მიერ დადგენილი ღირსების, თავისუფლებისა და თანასწორობის ღირებულებებს. ადამიანის ცოდვილი და დაცემული ბუნებიდან გამომდინარე, ძალაუფლების წყა-

* საქართველოს და სამხრეთ კავკასიის ევანგელურ-ლუთერული ეკლესიის ეპისკოპოსი.

რო იყოფა, იზღუდება და კონტროლქვეშ ექცევა. კანონიერების პრინციპზე დაფუძნებული ინსტიტუტები იცავენ ინდივიდთა თავისუფლებას და უზრუნველყოფენ მშვიდ თანაცხოვრებას. პროტესტანტიზმი მხარს უჭერს დემოკრატიულ ჩართულობას და გადაწყვეტილების მიღების პროცესში მონაწილეობას, როგორც კარგი სამეზობლო და მშვიდობიანი თანამშრომლობის საფუძველს ევროპის ფარგლებში¹.

ევროპის პროტესტანტული ეკლესიების გაერთიანების რეზოლუციის თანახმად, არსებული დემოკრატიული ღირებულებები თანხვედრაშია ბიბლიურ ღირებულებებთან, შესაბამისად, ქრისტიანული ეკლესიები მხარს უჭერენ დემოკრაციას.

სამწუხაროდ, საქართველოში, ევროპასა და მსოფლიოში დემოკრატიული ღირებულებები და პრინციპები არ არის თვითმყოფადი და მათ მიმართ მრავალი გამოწვევა დგას სხვადასხვა შეხედულების გამო. ზემოხსენებული რეზოლუცია ადგენს, რომ „დემოკრატია და კანონიერების პრინციპი ამჟამად განიცდის ზენოლას ევროპის ქვეყნებში. (მაგრამ) ევროპის პროტესტანტული ეკლესიები მხარს უჭერენ დემოკრატიულ სტრუქტურებს და პრინციპებს და ცდილობენ, გააძლიერონ ისინი სხვადასხვა სახელმწიფოებრივ დონეზე ევროპის ქვეყნებში. (...) თუმცა ზემოხსენებული ინსტიტუტების გარდა, საჭიროა პოლიტიკურად აქტიური სამოქალაქო საზოგადოება, რომელიც დემოკრაციას და კანონიერებას დაიცავს“².

დავუბრუნდეთ თავდაპირველ კითხვას: შეუძლია რელიგიას შეიტანოს განსაკუთრებული წვლილი საქართველოს ევრო-ატლანტიკურ ინტეგრაციაში? არსებობს თუ არა „რელიგიური“ პასუხი ამ კითხვაზე? ეს არ არის ის შემთხვევა, როდესაც „ევრო-ატლანტიკურში“ მხოლოდ გეოგრაფიულ მიმართულებას ვგულისხმობთ. ამაზე „რელიგიური“ პასუხი არ გაიცემა. აირჩევს თუ არა საქართველო განვითარების დასავლურ, ჩრდილოურ, აღმოსავლურ თუ სამხრეთულ გზას, ანდა გახდება თუ არა საქართველო რომელიმე ხელშეკრულების ან ორგანიზაციის წევრი ქვეყანა – ამ კითხვაზე აშკარა „რელიგიური“ პასუხი არ არსებობს. ჩვენი რელიგიური რწმენის გზა მიდის ღმერთის სამეფოსკენ და არა რომელიმე კონკრეტული პოლიტიკური ალიანსისკენ. ეს უპირველესად პოლიტიკური შეკითხვაა და უნდა გადაწყდეს გონივრულად მხოლოდ პოლიტიკოსების მიერ.

მაგრამ იმ შემთხვევაში, თუ „ევრო-ატლანტიკურ“ ინტეგრაციას ვხედავთ, როგორც დემოკრატიული ღირებულებების, პრინციპების და კანონიერების დაცვის საშუალებას, მაშინ ჩვენ, როგორც ეკლესიამ, ამ პოზიციას მხარი უნდა დაუჭიროთ. ამ დროს უნდა გვახსოვდეს, რომ ზემოხსენებული ღირებულებების არსებობა თავისით არ მოდის. ჩვენ მოგვინევს მათი დაცვა, ჩვენ უნდა ვაშენოთ ეს ღირებულებები ყოველდღიურად. ამ მიზნით, ბიბლიური პრინციპები და ღირებულებები კარგი სახელმძღვანელოა. ჩვენ, როგორც ეკლესია, ვალდებულიც ვართ, ამ პროცესში მონაწილეობა მივიღოთ და ჩვენი წვლილი შევიტანოთ სოციალური

¹ „ერთად ევროპისთვის: საუკუნე გასულა პირველი მსოფლიო ომის დასრულების შემდეგ – გავიხსენოთ ერთად მშვიდობიანი მომავლისთვის“. პროტესტანტული ეკლესიების ერთობლივი გზავნილი, მიღებული ევროპის პროტესტანტული ეკლესიების გაერთიანების (CPCE) გენერალური ასამბლეის მიერ 2018 წლის სექტემბერში ბაზელში (შვეიცარია).

² იქვე.

და პოლიტიკური სამართლიანობის განხორციელებასა და ამ პროცესში ყველას თანაბარი მონაწილეობის უზრუნველყოფაში, განვაფიქროთ უფლის ქმნილება და პატივი ვცეთ ადამიანურ ღირსებას. ამ ყველაფრით ჩვენ გავყვებით წინასწარ-მეტყველის მიერ მოცემულ რჩევას: „შესთხოვეთ მშვიდობა იმ ქალაქისათვის“ (იერემია, 29:7).

**საპატრიარქო და სინოდური ტომოსი უკრაინის მართლმადიდებელი
ეკლესიის ავტოკეფალური სტატუსის მინიჭებისათვის**

ბერძნულიდან თარგმნა ირინე გარაყანიძემ

ბართლომეოსი, ღმრთის წყალობით კონსტანტინოპოლის,
ახალი რომისა და მსოფლიო პატრიარქი

„მოსრულ ხართ თქვენ მთასა სიონსა... და ქალაქსა ღმრთისა ცხოველისასა, იერუსალჴმსა ზეცისასა, და ბევრეულსა ანგელოზთა კრებულსა... და ეკლესიასა პირმშოთასა“ (ებრ. 12,22-23). ასე მიმართავდა ყოველთა მორწმუნეთ წარმართთა ნეტარი მოციქული პავლე. მართლაცდა მთა არის ეკლესია – უტყუარია იგი, მტკიცე, ურყევი და უძლეველი. მართალია, ერთი მრევლია და ქრისტეს ერთი სხეულია იგი, იგი ღმრთის ეკლესიაა და ასეთი არის და ასე იწოდება კიდევ ყოველგან თავისი მართლმადიდებლური საწმენოების აღმსარებლობით, სულიწმინდისმიერ საიდუმლოებათა ზიარებით და სამოციქულო მემკვიდრეობით. კანონიკური წესითაც ურყევია იგი, ჯერ კიდევ სამოციქულო დროიდანვე შედგენილი და თუმცა სხვადასხვა ქვეყნის ეკლესიათაგანაც შედგება, იგი საკუთარ წიაღში, შინაგანად თვითმმართველია – საკუთარი მწყემსით, ქრისტეს მოძღვართა და მსახურთაგანაც, ესე იგი თავისი, ადგილობრივი ეპისკოპოსების მიერაა შედგენილი – არა ოდენ ამა სოფლად მისი ისტორიული მნიშვნელობის გამო, არამედ მის წიაღშივე წარმოცნებული სამრევლო საჭიროების გამო.

შესაბამისად, უკრაინის ფრიად კეთილმორწმუნე და ღმრთივდაცული ქვეყანა, რომელიც უზენაესი განგებულებით ძლიერდება, იძენს სიდიადეს, რომელმაც სიმწარე იწვნია თავისი პოლიტიკური და საეკლესიო განმგებელთაგან, მართებულად ითხოვს საეკლესიო თვითმმართველობას, თანახმად ამ ერის მიერ განუწყვეტლივ წარმოდგენილი მოთხოვნებისა, კონსტანტინეპოლის უწმინდესი საყდრისკენ პერიოდულად რომ იყო მიმართული; იმისთვის რომ მან, ხანგრძლივი კანონიკური გადმოცემისადმი მოვალემ იზრუნოს გასაჭირში მოქცეული წმინდა მართლმადიდებელი ეკლესიისათვის, ისეთისთვის, როგორცაა კიევის ისტორიული სამიტროპოლიტო; მით უმეტეს, რომ იგი მარადიული კანონიკური კავშირებით მუდამ იყო მასთან შეუღლებული. ჩვენი უმდაბლესობა და ჩვენდამი რწმუნებული უსამღველოესი მიტროპოლიტები და სულიწმინდით ფრიად პატივცემული საყვარელი ძმები და თანამწირველები ქრისტეს დიდი ეკლესიის ვალდებულებისამებრ, მართლმადიდებელი სამყაროსადმი ნაკისრები საზრუნავის შესაბამისად, ადგილობრივ ეკლესიებში ხანგრძლივ მუქარათაგან წარმომავალ სქიზმათა და განყოფათა საკურნებლად, ერთსულოვნებით განვსაზღვრავთ და განვაცხადებთ: მთელი, პოლიტიკურად შემდგარი და საბოლოოდ დამოუკიდებლობამიღწეული უკრაინის საზღვრებში მოქცეული მართლმადიდებელი ეკლესია წმინდა სამიტროპოლიტოებით, სამთავარეპისკოპოსოებითა და საეპისკოპოსოებითურთ, მონასტრებითა და სამრევლოებითურთ, ასევე – მასში ყოველი საეკლესიო დაწესებულებითურთ, რომე-

ლიც ქვემდებარედ მოქმედებს ერთი წმიდა კათოლიკე და სამოციქულო ეკლესიის ღმერთკაცისა, უფლისა და მაცხოვრისა ჩვენისა იესუ ქრისტესათვის, ამიერთგან დაე, არსებობდეს, როგორც კანონიკურად ავტოკეფალური, დამოუკიდებელი და თვითმმართველი, ხოლო საეკლესიო საქმეებში პირველ მღვდელმთავრად ამიერთგან სცნოს კანონიკური მღვდელმთავარი – „კიევისა და სრულიად უკრაინის მიტროპოლიტი“.

არ არის ნებადართული, რათა მან მოაკლოს ან შემატოს ამ ნოდებას რამ კონსტანტინოპოლის ეკლესიის ნებართვის გარეშე. მისი თავმჯდომარეობით ეკლესიის წმინდა სინოდი შეიკრიბება როტაციის წესით, ექვსი წევრის შემადგენლობით უკრაინის გეოგრაფიულ საზღვრებში მღვდელმთავართა უზუცესობის უპირატესობით, რაკი ამ ქვეყანაში შესაბამისი მმართველობა შემოიზღუდება, თანახმად წმიდათა ღმრთიული კანონების განცხადებისამებრ, თავისუფლად, სულიწმინდით და დამოუკიდებლად, ყოველგვარი უცხო ჩარევის გარეშე.

გარდა ამისა, ჩვენ მიერ ხელმოწერილი საპატრიარქო და სინოდური ტომოსის შესაბამისად, უკრაინის ხელისუფლების ფარგლებში ვცნობთ და ვაღიარებთ ჩვენს სულიერ შვილს-ასულს და ყოველთა მსოფლიო მართლმადიდებელთა ეკლესიათა წინაშე წარმოვადგენთ მას, როგორც დას; განვაცხადებთ და ვიხსენიებთ მას, როგორც „უკრაინის უწმინდესი ეკლესია“, რეზიდენციით – საყდრით – ისტორიული ქალაქი კიევი. იგი ვერ შემძლებელ არს დაადგინოს საზღვარგარეთ ეპისკოპოსები ან დააფუძნოს საკურთხევლები, არსებულნი იქ უკვე ჩვენი მსოფლიო საყდრის მიერ, რომელსაც აქვს დიასპორაზე კანონიკური უფლებამოსილება. არსებითად მისი იურისდიქცია შემოიფარგლებოდეს უკრაინის სახელმწიფო ტერიტორიაზე; ავტოკეფალური ეკლესიის ხელმწიფების ყოველ უპირატესობასა და უფლებებს ვანიჭებთ მას, რათა მღვდელმსახურებისას მოიხსენიებდეს „ყოველ მართლმადიდებელ საეპისკოპოსოს“, მისდამი რწმუნებული უწმინდესი მღვდელმთავრების დასი კი მოიხსენიებს მისი წინამძღოლის სახელს, როგორც პირველ მღვდელმთავარსა და უკრაინის უწმინდესი ეკლესიის წინამძღოლს. ხოლო საგარეო, უცხოეთის საეკლესიო განმგებლობისათვის ისინი მის მიერ და წმინდა სინოდის მიერ საყოველთაოდ ცნობილ იყვნენ, როგორც განგებისმიერი და განსაზღვრული კვალად სახარებისმიერი და სხვა წმინდა გადმოცემისა და ასევე, ჩვენი წმიდა და კათოლიკე ეკლესიის დადგენილებისამებრ და განჩინებისამებრ ნიკეას პირველი საეკლესიო-კრების პირველი კანონისა, რომელიც განსაზღვრავს: „თუკი გამორჩევა ეპისკოპოსთა მთელი კრების კურთხევით მოხდება და საეკლესიო სამართლის შესაბამისად, მაგრამ ორი ან სამი ეპისკოპოსი, საკუთარი პატივმოყვარეობიდან გამომდინარე, ამ გამორჩევას შეეწინააღმდეგება, მაშინ ძალაშია უმეტესობის აზრი“. ამასთანავე, ყველა მღვდელმთავარს და სხვა სასულიერო პირს უნარჩუნდება მსოფლიო პატრიარქის წინაშე გასაჩივრების უფლება, რომელსაც აქვს საბოლოო გადაწყვეტილებების მიღების კანონიკური ვალდებულება ადგილობრივი ეკლესიების ეპისკოპოსებისა და სხვა სასულიერო პირების განსჯაზე, ქალკედონის მეოთხე მსოფლიო კრების მე-9 და მე-17 კანონების თანახმად.

ყოველივე ზემოთთქმულს შემდეგ ვაცხადებთ, რომ უკრაინის ავტოკეფალური ეკლესია, როგორც დანარჩენი პატრიარქები და მეთაურნი, ცნობს თავად უწმიდეს სამოციქულო მსოფლიო საყდარს. მისი პირველადი მიზანი არის, ყველა სხვა კანონიკურ ვალდებულებებთან და მოვალეობებთან ერთად, მართლმადიდებელი სარწმუნოების შეურყენელად დაცვა, ასევე, კანონიკური ერთობისა და ურყევი კავშირის ქონა მსოფლიო საპატრიარქოსა და ადგილობრივ ეკლესიებთან. ამასთანავე, კიევისა და უკრაინის მიტროპოლიტი, და უკრაინის უწმიდესი ეკლესიის მღვდელმთავრები ამიერითგან არჩეულ იქნებიან ღმრთაებრივთა და წმიდათა კანონთა დადგენილებისამებრ და არა ეკლესიის საწესდებო ქარტიის შესაბამისად, რაც უსიტყვო თანხმობით შეესაბამება საპატრიარქო და სინოდური ტომოსის დადგენილებებს. ყოველ მღვდელმთავარს მართებს, განაგოს ერი ღმრთის სიყვარულით და ღმრთის შიშით მიაქვდეს მშვიდობა მათთა ეკლესიათა ფარგლებში.

მაგრამ, იმისთვის რათა ქრისტეს ეკლესიებს შორის სულიერი ერთობისა და კავშირის საკრელი დაურღვევლად შენარჩუნდეს, როგორც განვისწავლენით: „ისწრაფდით დამარხვად ერთობასა მას სულისასა საკრველითა მით მშვიდობისაჲთა“ (ეფეს. 4,3), კიევისა და სრულიად უკრაინის უნეტარესი მიტროპოლიტი ვალდებულია იხსენიებდეს დიპტიქის რიგში, წმინდა მამათა მიერ ძველთაგან გადმოცემული კანონიკური წესის მიხედვით, მსოფლიო პატრიარქს, უნეტარეს პატრიარქებს და ადგილობრივი მართლმადიდებელი ეკლესიების სხვა მეთაურებს. თავად კი ჩეხეთისა და სლოვაკეთის ეკლესიის მეთაურის შემდეგ დაიკავებს ადგილს წმინდა დიპტიქში და საეკლესიო კრებების დროს.

ასევე, უკრაინის ეკლესიას მის პირველ პირსა და კიევის საყდრის ადგილის კანონიკურ შემთავსებელს ევალებათ მონაწილეობა მიიღონ მნიშვნელოვან კანონიკურ, დოგმატურ და სხვა საკითხებთან დაკავშირებულ განხილვებში, ეკლესიის წმიდათა მამათა ადათისამებრ მართლმადიდებელთაშორის შეკრებებზე. ხოლო ახლადდადგენილი მიტროპოლიტი ვალდებულია ყოველ მიზეზ გარეშე დაუგზავნოს სამშვიდობო წერილები მსოფლიო პატრიარქს და სხვა პირველმოსაყდრეთ, ისევე როგორც თავადაც აქვს უფლება, მათგან მიიღოს ეს ეპისტოლენი, როდესაც დაინყებს სამშვიდობო მოგზაურობას, როგორც ეს მიღებულია, კონსტანტინოპოლის ეკლესიის პირველი საყდრიდან, და ასევე, მისგან მიიღებს წმინდა მირონს მასთან სულიერი ერთობის ცხადსაყოფად. ხოლო ეკლესიის, დოგმატური და კანონიკური შინაარსის უპირატესი საკითხების თაობაზე: კიევისა და სრულიად უკრაინის უნეტარეს მიტროპოლიტს თავისი ეკლესიის წმიდა სინოდის სახელით მართებს მიმართოს ჩვენს უწმინდეს საპატრიარქო და მსოფლიო საყდარს, რათა მოიძიოს მისგან ავტორიტეტული აზრი და უპირობო მხარდაჭერა. ასევე, მსოფლიო საყდრის უფლებამოსილებები უკრაინის ეგზარქიის მიმართ და მისი წმინდა სტავროპიგიულობა უკრაინაში ურყევადაა დაცული.

ყოველივე ამასთან ერთად და აღნიშნულ პირობებთან დაკავშირებით ჩვენდამი რწმუნებული ქრისტეს დიდი ეკლესია აკურთხებს და განაცხადებს უკრაინის მართლმადიდებელ ეკლესიას ავტოკეფალურად; უსურვებს უკრაინის ქვეყანას, მის ღირსეულ მღვდელმთავრებს, პატიოსან სამღვდელოებას და მის მორწმუნე ერს,

რათა სულიწმინდის საგანძურად უხვად გარდამოეველინებოდეს მასზე კურთხევა, საღმრთო ძღვენი; და ამასთანავე, ვუსურვებთ, რათა უზენაესი და დიდი მღვდელმთავარი იესო ქრისტე, მეოხებითა ყოვლადუხრწნელისა და უმეტესად კურთხეულისა დედოფლისა, მარადის ქალწულისა მარიამისა, წმიდისა მოციქულთა სწორისა ვლადიმირისა და წმიდისა დედოფლისა ოლღასი, წმიდათა ღმერთშემოსილთა მამათა, კიევის ლავრისა და სხვათა მონასტერთა მოღვაწეთა და მონაზონთა, რათა მარადის დაიცვას იგი ერთი წმიდა კათოლიკე და სამოციქულო ეკლესიის წიაღში კეთილად დგომით, ერთობით, მშვიდობითა და გამრავლებით, სადიდებელად ღმრთისა, მამისა, ძისა და სულისა წმიდისა თანა.

ამას ყოველივეს მართლმადიდებლობის ჩვენი ღირსეული ცენტრიდან კეთილად გაუწყებთ, გადმოგცემთ სინოდურად და სამარადისოდ დასაცავად საპატრიარქო და სინოდურ ტომოსს, რომელიც შედგენილია და ხელმოწერილი ჩვენდამი რწმუნებული ქრისტეს დიდი ეკლესიის – კონსტანტინოპოლის მიერ, სახელმძღვანელოდ გადაეცა უკრაინის უწმიდესი ეკლესიის წინამძღვარს, უფალ ეპიფანეს და სახელმწიფოს პრეზიდენტს, მის აღმატებულებას პეტრო პოროშენკოს მუდმივი თანადგომის ნიშნად.

თვესა იანვარსა ექვსსა, ინდიქტიონსა მეთორმეტესა.

[ხელმოწერები]

თანხმობით ქრისტე ღმერთის მიერ:

- † ბართლომეოსი კონსტანტინოპოლელი
- † ვრიულას მიტროპოლიტი პანტელეიმონი
- † იტალიის და მელიტის [მალტის] მიტროპოლიტი გენადი
- † გერმანიის მიტროპოლიტი ავგუსტინე
- † ტრანუპოლისის მიტროპოლიტი გერმანე
- † ნიუ-ჯერსის მიტროპოლიტი ევანგელოსი
- † როდოსის მიტროპოლიტი კირილე
- † რეთიმნისა და ავლოპოტამოსის მიტროპოლიტი ევგენი
- † კორეას მიტროპოლიტი ამბროსი
- † სინგაპურის მიტროპოლიტი კონსტანტინე
- † ავსტრიის მიტროპოლიტი არსენი
- † სიმის მიტროპოლიტი ქრისტოფომოსი
- † ჩიკაგოს მიტროპოლიტი ნათანაელი

სამართალი

პარტნიორთა შეთანხმების პრაქტიკული საკითხები

I. შესავალი

თანამედროვე საკორპორაციო სამართალში, შიდა საკორპორაციო სამართლებრივი ურთიერთობის მოსაწესრიგებლად პარტნიორთა შეთანხმებას/ხელშეკრულებას (ინგლ. **Shareholders' Agreement**) მნიშვნელოვანი პრაქტიკული ფუნქცია აქვს. პარტნიორთა შეთანხმებები აქტიურად გამოიყენება როგორც საერთო სამართლის, ისე კონტინენტურ-ევროპული სამართლის ქვეყნებში. მაგ., ისინი დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობით გამოირჩევა აშშ-ის საკორპორაციო სამართალში, ამავე ხელშეკრულებით რეგულირდება შიდა საკორპორაციოსამართლებრივი ურთიერთობები გერმანიაშიც, სადაც პარტნიორთა ხელშეკრულება აპრობირებულ პრაქტიკად მიიჩნევა.¹

თავისი სამართლებრივი ბუნებით პარტნიორთა შეთანხმება კერძოსამართლებრივი გარიგებაა, რაც იმას ნიშავს, რომ აღნიშნულთან დაკავშირებული სამართლებრივი საკითხების მომწესრიგებელი ბაზა სამოქალაქო სამართალი და უფრო კონკრეტულად ვალდებულებითი სამართალია, თუმცა აღსანიშნავია, რომ მისი პრაქტიკული გამოყენების სფერო და მოწესრიგების საგანი საკორპორაციოსამართლებრივი ურთიერთობებია, სახელდობრ კი, შიდა საკორპორაციოსამართლებრივი ურთიერთობები.

საკორპორაციო სამართლის თანახმად, კორპორაციის ჩამოყალიბებისათვის (ანუ სამენარმეო სუბიექტის რეგისტრაციისათვის) პარტნიორთა შეთანხმების არსებობა სავალდებულო არაა. ამდენად, იგი არ განეკუთვნება რეგისტრაციისათვის სავალდებულო საკორპორაციოსამართლებრივ დოკუმენტებს. ამავდროულად, უნდა აღინიშნოს, რომ პარტნიორთა შეთანხმება საჯარო დოკუმენტიც არაა, რადგან მისი გასაჯაროება ან მარეგისტრირებელ ორგანოში წარდგენა არ ხდება. პარტნიორთა შეთანხმება შესაძლებელია შედგეს კორპორაციის წესდებისგან განსხვავებულ ენაზეც.

პარტნიორთა შეთანხმებაში არსებობს სავალდებულო სამართლებრივი დებულებები, რის გარეშეც იგი აზრს დაკარგავდა და ვერ შეასრულებდა თავის ფუნქციებს (ხელშეკრულების საგანი და არსებითი პირობები). გარდა ამისა, პარტნიორთა შეთანხმებაში, ასევე, შესაძლებელია არსებობდეს არასავალდებულო

* სულხან-საბა ორბელიანის უნივერსიტეტის ასისტენტი, სამართლის მაგისტრი (MA, LL.M.); დოქტორანტი (Regensburg Universität) გერმანია, ადვოკატი, სს „მარგებლის“ იურიდიული განყოფილების უფროსი.

** სულხან-საბა ორბელიანის უნივერსიტეტის ასისტენტი, ქართული, გერმანული და შედარებითი კერძო სამართლის ცენტრის აკადემიური დირექტორი, სამართლის მაგისტრი (MA); დოქტორანტი (თსუ), ადვოკატი.

¹ Gesell H., IBA Guide on Shareholders' Agreements, Germany, 2015, 1.

სამართლებრივი დებულებებიც, ანუ ის დებულებები, რომლებიც კანონის შესაბამისად, სხვა კორპორაციულსამართლებრივ აქტებით (მაგ., კორპორაციის წესდებით) უნდა მოწესრიგდეს.

პარტნიორთა შეთანხმებაში ერთ-ერთი ყველაზე აქტუალური და ამავე დროულად, პრობლემურია შეთანხმებით მოწესრიგებული და კომპანიის წესდებით მოსაწესრიგებელი საკითხების ერთმანეთისგან გამიჯვნა, პარტნიორთა შეთანხმების და კორპორაციის წესდების სამართლებრივი დებულებების ურთიერთმიმართება და მათ შორის კოლიზიის შემთხვევაში, ურთიერთობის მოწესრიგება. მაგ., სამართლის პრაქტიკაში საკმაოდ ხშირია შემთხვევები, როდესაც პარტნიორთა შეთანხმება და წესდება ერთსა და იმავე თემებს განსხვავებულად აწესრიგებს. ამ შემთხვევაში, დღის წესრიგში დგება საკითხი ორ სამართლებრივ დოკუმენტს შორის რომელიმესთვის უპირატესობის მინიჭების თაობაზე.

საქართველოს საკორპორაციო სამართალში შეინიშნება მცდელობა, გარკვეულწილად მოწესრიგდეს პარტნიორთა შეთანხმებასთან დაკავშირებული საკითხები. მაგ., „მენარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-3 მუხლის მე-4¹ პუნქტი განსაზღვრავს, რომ კომპანიის დაფუძნებისას, პარტნიორები დებენ შეთანხმებას (წესდებას), რომლის საფუძველზედაც წესრიგდება სანარმოს საქმიანობასთან ან/და პარტნიორების ურთიერთობებთან დაკავშირებული საკითხები. პარტნიორთა შეთანხმების (წესდების) ნაწილი, რომელიც შეიცავს „მენარმეთა შესახებ კანონის“ მე-5 მუხლით გათვალისწინებულ მონაცემებს და რომელიც მარეგისტრირებულ ორგანოში რეგისტრირდება, არის სარეგისტრაციო განაცხადი. პარტნიორთა შეთანხმება, რომლის რეგისტრაციაც სავალდებულო არაა, იდება წერილობითი ფორმით და იგი შეიძლება შესრულდეს ნებისმიერ ენაზე (პარტნიორთა შეთანხმება (წესდება).² კანონის თანახმად, არსებობს პარტნიორთა შეთანხმების (წესდების) ორი ნაწილი, რომელიც რეგისტრაციას საჭიროებს და რომელიც არ რეგისტრირდება, რჩება შიდა კორპორაციულ დოკუმენტად.

„მენარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონში არსებული ჩანაწერი საკმაოდ ზოგადი ხასიათისაა და მას მხოლოდ დეკლარაციული მნიშვნელობა აქვს, შესაბამისად, პარტნიორთა შეთანხმების განმარტება, მისი კონკრეტული რეგულირების საგანი, არსებითი პირობები და პარტნიორთა შეთანხმების სამართლებრივი ბუნება საკორპორაციო სამართლის ზოგადი პრინციპებით, სამართლის პრაქტიკითა და სამოქალაქო კოდექსის შესაბამისი დებულებებით უნდა მოწესრიგდეს. გამომდინარე იქიდან, რომ პარტნიორთა შეთანხმების თაობაზე საკმაოდ მწირი ნორმატიული მასალა არსებობს, ასევე, ნაკლებია აღნიშნული შეთანხმების თაობაზე ემპირიული გამოცდილებაც, საკორპორაციო სამართლის განვითარებისა და ხელშეწყობისთვის უაღრესად მნიშვნელოვანია სწორედ ისეთი პრაქტიკული და მნიშვნელოვანი სამართლებრივი ბერკეტის კვლევა, როგორცაა პარტნიორთა შეთანხმება.

წინამდებარე კვლევა ეფუძნება ანგლოამერიკული და გერმანული იურიდიული დოქტრინის ანალიზს, ნაშრომში წარმოჩენილი სხვადასხვა სამართლებრივი სის-

² იხ. „მენარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონი, მე-3 მუხლის მე-4¹ პუნქტი.

ტემის მიერ შემუშავებული კონცეპტუალური მიდგომები და ქართული მონესრიგების მიმართება საერთაშორისო სტანდარტთან. სტატიაში მიმოხილული იქნება პარტნიორთა შეთანხმებასთან დაკავშირებული პრაქტიკულ-სამართლებრივი საკითხები, პარტნიორთა შეთანხმების განმარტება, სამართლებრივი ბუნება და მისი სამოქალაქოსამართლებრივი რეგულირების წესები. ბოლოს კი, შემუშავდება რამდენიმე პრაქტიკული რეკომენდაცია, რაც უდავოდ სასარგებლო იქნება საკითხით დაინტერესებულ პირთათვის, მათ შორის, კორპორაციების იურისტებისათვის.

II. კორპორაციის პარტნიორთა შეთანხმების (წესდების) მნიშვნელობა

1. პარტნიორთა შეთანხმების არსებითი პირობები

პარტნიორთა შეთანხმება (წესდება) სამოქალაქოსამართლებრივი ხელშეკრულებაა. შესაბამისად, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის (შემდგომში - „სსკ“) 327-ე მუხლის 1-ლი ნაწილის თანახმად, ხელშეკრულება დადებულია რომ ჩაითვალოს, მხარეები უნდა შეთანხმდნენ მის ყველა არსებით პირობაზე საამისოდ გათვალისწინებული ფორმით.³ აღნიშნული მუხლი, თავისი ბუნებიდან გამომდინარე, საკმაოდ ზოგადია და ყველა ტიპის სახელშეკრულებო ურთიერთობაზე ვრცელდება, ხოლო კონკრეტულად რა ჩაითვლება ხელშეკრულების არსებით პირობად, მისი შეფასება ინდივიდუალურად უნდა მოხდეს, კონკრეტული სამართლებრივი ურთიერთობის შესწავლის შედეგად. ყველა შემთხვევაში, ხელშეკრულების იდენტიფიცირებისათვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს ხელშეკრულების საგანს,⁴ სადაც მხარეთა კონსენსუსის კულმინაცია აისახება, ანუ ხელშეკრულების საგნით ირკვევა, რაზე სურდათ მხარეებს კონკრეტულ შემთხვევაში შეთანხმება.

პარტნიორთა შეთანხმებაში, უპირველესი მნიშვნელობის მქონე საკითხია, ნათლად განისაზღვროს, თუ რა საკითხებზე მოხდა პარტნიორთა შეთანხმება. პრაქტიკაში, პარტნიორთა შეთანხმების პირობები მეტწილად სტანდარტიზებულია, თუმცა კონკრეტული პირობები განისაზღვრება კორპორაციის ბიზნეს-საქმიანობისა და პარტნიორთა ინტერესების გათვალისწინებით. როგორც წესი, პარტნიორთა შეთანხმების საგანი პარტნიორთა უფლება-მოვალეობების განსაზღვრა, კორპორაციის მენეჯმენტთან დაკავშირებული საკითხების მონესრიგება და პარტნიორთა ინტერესების დაცვაა. გარდა ზემოაღნიშნული ძირითადი პირობებისა, პარტნიორთა შეთანხმებით შესაძლებელია, ასევე, მონესრიგდეს წილის უპირატესი შესყიდვის უფლებები, კორპორაციის მართვლობით ორგანოში პარტნიორის მხრიდან წარმომადგენლის ნომინირების უფლება. წილის წინასწარ შეთანხმებული შეფასების პირობები,⁵ ფინანსური ანგარიშების წარდგენის პროცედურები,⁶ დავის გადამწყვეტის წესები⁷ და ა.შ.

³ იხ., სამოქალაქო კოდექსის 327 მუხლის 1-ლი ნაწილი.

⁴ ბალიშვილი ე., მუხ. 327, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნ. III, თბილისი, 2019, 92.

⁵ English P., Preparation Shareholders' Agreement in Practice, Surry Partners Lawyers, 2014, 4.

⁶ იქვე.

⁷ იქვე.

პარტნიორთა შეთანხმება კორპორაციაში მნიშვნელოვანი სამართლებრივი დოკუმენტია, რადგან პარტნიორთა უფლება-მოვალეობების ნათლად განსაზღვრა და პარტნიორებისა და კორპორაციული მართვის ორგანოების დაბალანსებული ურთიერთდამოკიდებულების რეგულირება, მნიშვნელოვან როლს თამაშობს სამენარმეო ორგანიზაციის ეფექტური შიდა კორპორაციული მართვის განხორციელებაში. გარდა აღნიშნულისა, სწორად შედგენილი პარტნიორთა შეთანხმებით, შესაძლებელია, აგრეთვე, თავიდან იქნეს აცილებული პარტნიორებს შორის შესაძლო სამომავლო დავები.

შესაბამისად, პარტნიორთა შეთანხმება შესაძლებლობას აძლევს კორპორაციის პარტნიორებს, ეფექტურად განახორციელონ კონტროლი კორპორაციის საქმიანობაზე და უკეთ დაიცვან თავიანთი ინტერესები. ამასთან, პარტნიორთა შეთანხმება საშუალებას ანიჭებს კორპორაციის პარტნიორებს, გამოასწორონ კანონის ნაკლოვანი მუხლები და კორპორაციასთან დაკავშირებული სამოქალაქოსამართლებრივი ურთიერთობები მოაწესრიგონ მათი უპირატესი ინტერესების შესაბამისად.⁸

პრაქტიკაში პარტნიორთა შეთანხმების პირობები შესაძლებელია, აგრეთვე, იმეორებდეს იმ საკითხებსაც, რომლებიც კორპორაციის წესდებითაც წესრიგდება, ანუ ადგილი ჰქონდეს შეთანხმებისა და წესდების ნორმების გადაფარვას. მაგ., შესაძლებელია პარტნიორთა შეთანხმებაში ეწეროს კრების მოწვევის პროცედურები და იგივე იყოს მითითებული კორპორაციის წესდებაში, ან შეთანხმებაში ეწეროს კორპორაციის საქმიანობის საგანი და წესდებაშიც იგივე იყოს აღნიშნული და ა.შ. აღნიშნულის გათვალისწინებით, პარტნიორთა შეთანხმებაში შესაძლებელია არსებობდეს სავალდებულო პირობები, ანუ შეთანხმების მნიშვნელოვანი პირობები, რის გარეშეც შეთანხმება არ დაიდებოდა და ასევე, არასავალდებულო პირობებიც.

მსგავსი ნორმათა გადაფარვა, როდესაც ისინი ერთმანეთს არ ეწინააღმდეგება, პრაქტიკაში სამართლებრივ პრობლემებს არ ქმნის, ვინაიდან ნორმები ერთმანეთს ავსებს და ერთდროულად გამოიყენება. თუმცა ზოგჯერ არის შემთხვევები, როდესაც პარტნიორთა შეთანხმებაში არსებული ნორმების წესდებაში დუბლირება აუცილებელია, მაგ., წილის უპირატესი შეძენის უფლების დროს ან წილთან დაკავშირებული სხვადასხვა შეთანხმების შემთხვევაში. აღნიშნული საკითხების კორპორაციის წესდების მეშვეობით პარალელურად მოწესრიგება საშუალებას იძლევა, მათი რეგისტრაცია სამენარმეო რეესტრში (მარეგისტრირებელ ორგანოში) განხორციელდეს და შესაბამისად, ამ გზით უზრუნველყოფილ იქნეს ამ საკითხების დაცვა და აღსრულება. ხოლო ზოგიერთ შემთხვევაში, შესაძლებელია პარტნიორთა შეთანხმებისა და წესდების პირობები ერთმანეთს ეწინააღმდეგებოდეს, არსებობდეს ნორმათა კოლიზია. პრაქტიკაში ნორმათა კოლიზია სერიოზულ პრობლემებს წარმოშობს, ისმის კითხვა, – რას უნდა მიენიჭოს უპირატესობა: პარტნიორთა შეთანხმებას თუ კორპორაციის წესდებას?

⁸ Miliauskas P., Shareholder's Agreement as a Tool to Mitigate Corporate Conflict of Interest, Gent, 2013, 111.

ქართული საკორპორაციო სამართლის თანახმად, პარტნიორთა შეთანხმება და კორპორაციის წესდება ერთი გარიგების სხვადასხვა ნაწილებია, მაგ. „მენარმეთა შესახებ“ კანონის მე-3 მუხლის მე-4¹ პუნქტში საუბარია, რომ პარტნიორთა შეთანხმება (წესდება) შედგება ორი ნაწილისაგან, ერთი ნაწილის რეგისტრაცია აუცილებელია, ხოლო მეორე ნაწილი არ რეგისტრირდება, შესაბამისად, კორპორაციის წესდება და პარტნიორთა შეთანხმება თანაბარი იურიდიული ძალის, იერარქიის დოკუმენტია და მათი კოლიზიის შემთხვევაში, ქვემდებარეობის პრინციპით უპირატესობა ვერცერთს მიენიჭება. ნორმათა კოლიზიის გადაწყვეტას, ერთ შემთხვევაში „მენარმეთა შესახებ“ კანონის მე-3 მუხლის მე-4¹ პუნქტის ლოგიკური ანალიზი იძლევა, ხოლო სხვა შემთხვევაში, გარიგების დადების დროს და თარიღს უნდა მიექცეს ყურადღება. მაგ., იმ შემთხვევაში, თუ ნორმათა კოლიზია შეეხება წესდებაში კანონის მე-5 მუხლით გათვალისწინებულ რეგისტრირებად სავალდებულო ინფორმაციას, უპირატესობა მიენიჭება რეგისტრირებულ ინფორმაციას, ანუ წესდების იმ ნაწილს, რომელიც რეგისტრირდება, რადგან რეგისტრირებული მონაცემების შეცვლა ხდება ცვლილებების რეგისტრაციით, ანუ იმავე ფორმის ახალი გარიგება უნდა დაიდოს, რომელიც ცვლილებებს შეიტანს სამენარმეო რეესტრში. კოლიზიისას ამ სახით გადაწყვეტა ემსახურება მესამე პირების დაცვასაც, რომლებსაც წესდებასთან აქვთ წვდომა და შესაბამისად, – კანონიერი ნდობის უფლება აქ ასახული მოცემულობის მიმართ.

იმ შემთხვევაში, თუ ნორმათა კოლიზია შეეხება საკითხებს, რომლებიც კანონის მე-5 მუხლის ინფორმაციას არ შეიცავს და შესაბამისად, სავალდებულო წესით რეგისტრაცია არ სჭირდება, ამ შემთხვევაში, კოლიზია უნდა გადაწყდეს გარიგების დადების თარიღების შესაბამისად და უპირატესობა უნდა მიენიჭოს მხარეთა მიერ უფრო გვიან შეთანხმებულ ქცევის წესს. ამ შემთხვევაში, ითვლება, რომ მხარეებმა ახალი გარიგების დადებით შეცვალეს აქამდე შეთანხმებული პირობები და არსებული სამართლებრივი ურთიერთობა განსხვავებულად მოანწესრიგეს.

კოლიდირებული აქტების უპიტესობის საკითხი კიდევ უფრო მძაფრად იჩენს თავს იმ შემთხვევაში, თუ კომპანიის წესდებაც და პარტნიორთა შეთანხმებაც ერთი და იმავე თარიღშია შედგენილი და პრობლემის გადაჭრის დასახელებული გზა უკვე არარელევანტურია. ასეთ დროს შესაძლებელია გამოიკვეთოს ორი მიმართულება: 1. წესდება კომპანიის პარტნიორების მიერ შემუშავებული დოკუმენტია, რომელსაც სავალდებულო ძალა აქვს ყველა პარტნიორის, მათ შორის, კომპანიაში მოგვიანებით შემოსული პარტნიორების მიმართაც. რაც შეეხება პარტნიორთა შეთანხმებას, როგორც საქართველოს, ისე უცხოური კანონმდებლობა იძლევა საშუალებას, რომ ის მხოლოდ რამდენიმე პარტნიორს ან პარტნიორთა ჯგუფს შორის შეთანხმდეს. ასეთ დროს, წესდებასა და პარტნიორთა შეთანხმებას შორის წინააღმდეგობისას, უპირატესობა უნდა მიენიჭოს წესდებას, რადგან მოცემულ მაგალითში იგი კომპანიის ყველა პარტნიორის ნების ამსახველი დოკუმენტია. 2. თუ წესდებაც და პარტნიორთა შეთანხმებაც თანაბარი რაოდენობის პარტნიორების მიერ იქნა მიღებული, აუცილებელი ხდება რაიმე სამართლებრივი მექანიზმის გამოყენება ამ პრობლემის მოგვარებისათვის. ეს კი

ხელშეკრულების სამართლებრივი განმარტების სახითაა გამოხატული სსკ-ის 338-ე მუხლში და ხელშეკრულების შინაარსთან ყველაზე უფრო შესატყვისი ნორმის გამოყენებას გულისხმობს.⁹ აღნიშნული ნორმა მოწოდებულია კონტექსტური განმარტების განხორციელებისკენ.¹⁰ გარიგების განმარტებისას გამოყენებული უნდა იქნეს სამოქალაქო სამართლის დოქტრინაში დადგენილი მიდგომები და საკორპორაციო სამართლის ფუნდამენტური პრინციპები, როგორცაა კეთილსინდისიერი ქცევისა და სანარმოს საუკეთესო ინტერესები. ცხადია, ასეთ დროს ნების განმარტება ყველა კონკრეტულ შემთხვევაში უნდა მოხდეს ცალკეული დეტალების სისტემური ანალიზის შედეგად. შესაბამისად, ასეთ დროს განუზომლად დიდია სასამართლო ხელისუფლების როლი, რომელსაც მის ხელთ არსებული სამოსამართლო სამართლის ბერკეტების ეფექტური გამოყენებით ხელენიფება ახალი პრეცედენტების დადგენა და ნორმით დადგენილი ფარგლების ტელეოლოგიური გაფართოება.

2. პარტნიორთა შეთანხმების სამართლებრივი ბუნება

ის ფაქტი, რომ „მენარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-4¹ მუხლი პარტნიორთა შეთანხმების შესახებ საკმაოდ ზოგადი ჩანაწერით შემოიფარგლება, საშუალებას იძლევა, აღნიშნული შეთანხმების კონკრეტული რეგულირების საგანი და სამართლებრივი ბუნება საკორპორაციო სამართლის ზოგადი პრინციპებთან სამოქალაქო კოდექსის შესაბამისი დებულებებით იქნეს მონესრიგებული. ამგვარი დათქმით, ცხადი ხდება, რომ პარტნიორთა თავისუფალი ნების საფუძველზე მიღებული შეთანხმება სრულად ექცევა ხელშეკრულების თავისუფლების ფარგლებში და მასზე ვრცელდება ვალდებულებითი სამართლის ის დანაწესი, რაც „მენარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონის აბსოლუტური მონესრიგების იმპერატიულ დებულებებს არ ეწინააღმდეგება. თავისთავად ცხადია, რეგულირების ამ საშუალებაზე, ასევე, გავრცელდება ის ზოგადი და ფუნდამენტური პრინციპები, რაც ვალდებულებით სამართალს საფუძვლად უდევს. ერთ-ერთი ასეთი მნიშვნელოვანი პრინციპი არის კერძო ავტონომია და ხელშეკრულების დადების თავისუფლება.

ხელშეკრულების დადების თავისუფლება წარმოდგება კერძო ავტონომიის დოგმატიდან და მისი სატელიტია ვალდებულებით სამართალში.¹¹ მე-19 საუკუნეში თავისუფალი მენარმოების განვითარებამ და ადრეულმა კაპიტალიზმმა არნახული სტიმული მისცა სულიერი თავისუფლების განვითარებას და ხელი შეუწყო საზოგადოების შემოქმედებითი ძალების გაფურჩქვნას.¹² სწორედ ამ იდეას ეფუძნება თანამედროვე ცივილური მართლმწესრიგი. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსმა, აილო რა გეზი ევროპისკენ გერმანული სჯულდების პრინციპების გად-

⁹ იხ. სამოქალაქო კოდექსის 338-ე მუხლი; ძლიერიშვილი ზ., ცერცვაძე გ., რობაქიძე ი., სვანაძე გ., ცერცვაძე ლ., ჯანაშია ლ., სახელშეკრულებო სამართალი, თბილისი, 2014, 149.

¹⁰ იქვე.

¹¹ ვაშაკიძე გ., მუხ. 316, სამოქალაქო კოდექსის, წ. III, თბილისი, 2019, 8.

¹² ცვაიგერტი კ., კოტცი ჰ., შედარებითი სამართალმცოდნეობის შესავალი კერძო სამართლის სფეროში, ტ. II, ე. სუმბათაშვილის თარგმანი, თ. ნინიძის რედაქტორობით, თბილისი, 2001, 8.

მოღების გზით, სსკ-ის 319-ე მუხლის პირველ ნაწილში მოანესრიგა ხელშეკრულების თავისუფლების იდეა და დაადგინა თავისუფალი, ლიბერალური საზოგადოებისა და ეკონომიკური წესრიგის შესაბამისად, ინდივიდისთვის სახელმწიფოს უხეში ჩარევისგან თავისუფალი სამოქმედო სივრცე, საკუთარი კერძო-სამართლებრივი ურთიერთობების თავისუფლად განსაზღვრის მიზნით. სწორედ ამ თავისუფლებას ეწოდება კერძო ავტონომია¹³, რომელიც თანამედროვე კერძო სამართალწესრიგის შეუცვლელი ფუნდამენტური პრინციპია¹⁴ და რომლის საკვანძო ელემენტიც თავისუფალი სამოქალაქო წესრიგია.

ზოგადი წესის თანახმად, კერძო სამართლის სუბიექტებს შეუძლიათ კანონის ფარგლებში დადონ ხელშეკრულებები (ე.წ. პოზიტიური თავისუფლება), განსაზღვრონ ამ ხელშეკრულებათა შინაარსი. ამავე კონტექსტში მოიაზრება ხელშეკრულების დადების ნეგატიური თავისუფლებაც (თავისუფლება, არ მიიღოს შემოთავაზებული წინადადება).¹⁵ ამავე თავისუფლების ნაწილია ისეთი ხელშეკრულების დადების შესაძლებლობაც, რომელიც კანონით გათვალისწინებული არაა, მაგრამ არ ეწინააღმდეგება მას.

ხელშეკრულების იდეა ისაა, რომ მასში შეთანხმებული პირობები სავალდებულოა პარტნიორებისთვის, რადგან თითოეული მათგანი მეორეს ნებაყოფლობით უდასტურებს, რომ ისინი მართებულად უნდა ჩაითვალოს¹⁶. ხელშეკრულების თავისუფლება, როგორც ინდივიდის ავტონომიის განსაკუთრებული გამოხატულება, ისტორიულად მჭიდროდ უკავშირდება ე.წ. „ნების ავტონომიის თეორიას“. აღნიშნული თეორიის თანახმად, სახელშეკრულებო ვალდებულებათა აღიარება და შესრულება ემყარება გაიგივებას, რომ ხელშეკრულებაში მონაწილე მხარეებმა „ნებაყოფლობით ისურვეს“ თავიანთი ვალდებულებების აღება. აქედან გამომდინარეობს კერძო ავტონომიური ნების სამართლებრივი ფორმირებისთვის საჭირო ორი უმნიშვნელოვანესი ელემენტი: ინდივიდის ავტონომიური ნება და საჯარო წესრიგის მიერ ამ ნების სამართლებრივად მბოჭავი ძალის აღიარება.¹⁷ შეიძლება ითქვას, რომ ეს უკანასკნელი ფაქტობრივად ინტეგრირებულია ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპში და ემსახურება იმას, რომ ამ თავისუფლების ფარ-

¹³ გერმანულ იურიდიულ ლიტერატურაში ცნება „კერძო ავტონომიის“ დეფინირების სხვადასხვა ვარიანტებია: მაგ., „კერძო ავტონომია ეს არის სამართლებრივად აღიარებული უფლებამოსილება, ნების თავისუფალი გამოვლენის მეშვეობით განისაზღვროს ან დაბრკოლდეს ესე თუ ის სამართლებრივი შედეგი“, Bydlini F., *Privatautonomie und objective Grundlagen des verpflichtenden Rechtsgeschäfts*, Wien, 1969, 127; „ინდივიდის თვითპასუხისმგებლობისა და დამოუკიდებლობის აღიარება სამართლებრივი ურთიერთობების ჩამოყალიბების ნაწილში“, Flume W., *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts*, 2.Band, *das Rechtsgeschäft*, Berlin, 15; „კერძოსამართლებრივი დოგმატიკა კერძო ავტონომიას უწოდებს სამოქალაქო სამართლებრივი ხასიათის პრინციპს, რომლის მიხედვითაც ინდივიდს აქვს მინიჭებული თავისუფალი სამოქმედო არე, სადაც თვითგამორკვევისა და თვითპასუხისმგებლობის იდეაზე დაყრდნობით ავითარებს საზოგადოებრივ ურთიერთობებს“, Serozan R., *Einschränkung der Vertragfreiheit durch soziale Schutzgedanken*, *JurBl*, 1983, 561.

¹⁴ Ellenberger in: Palandt O., *Bürgerliches Gesetzbuch*, §104, 78. Neubearbeitete Aufl., 2019, 1.

¹⁵ Kunkel C., *Vertragsgestaltung*, Berlin, 2016, 36.

¹⁶ Flume W., *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts*, Auf.4., 2 Band, 1992, 7.

¹⁷ Harke J.D., *Allgemeines Schuldrechts*, Heidelberg, 2010, 20.

გლებში მიღებული გადაწყვეტილებას სანდოობის მაღალი ხარისხი ჰქონდეს და გადაწყვეტილების მიმღებს მარტივად არ შეეძლოს, მის მიერ გამოხატულ ნებას გადაუხვიოს.

„ნების ავტონომიის თეორიამ“ დღეს ადგილი დაუთმო „ნების გამოვლენის თეორიას“, რომლის მიხედვითაც, თითოეული მხარის მოქმედების საზღვარია კონტრაქტის მხრიდან მისი გონივრული გაგება¹⁸. ეს არ ენიანალმდეგება „ნების ავტონომიის თეორიის“ იდეას. „ნების ავტონომია“ არ ათავისუფლებს ხელშეკრულებაში მონაწილე მხარეებს ვალდებულებებისგან, გაითვალისწინონ ერთ-ერთის დასაცავი ინტერესი. ამასთან, მათ აუცილებლად სრულად უნდა გამოხატონ საკუთარი ნება საქმიანი ურთიერთობის საყოველთაოდ მიღებული მოთხოვნების შესაბამისად¹⁹. მთავარია დათქმა, რომ სახელშეკრულებო პარტნიორები თავად წყვეტენ ურთიერთგანპირობებული ინტერესების გონივრულობის საკითხს და ფლობენ საჯარო წესრიგის მიერ დაცულ თვითმყოფად პოზიციას, ყოველგვარი იძულებითი მექანიზმის ჩარევის გარეშე. სახელმწიფო იძულებულია, პატივი სცეს და აღიაროს კერძო ავტონომიის ფარგლებში განხორციელებული ტრანზაქციები.²⁰

კერძო ავტონომიას სამენარმეო სამართალშიც უდიდესი პრაქტიკული დატვირთვა აქვს და ემსახურება იმ კონცეფციის განვითარებას, რომ პარტნიორებმა ერთმანეთთან ან კომპანიასთან დაკავშირებული სამართლებრივი ურთიერთობები საკუთარი პასუხისმგებლობით შემუშავებული დებულებებით მოანესრიგონ²¹. ამდენად, თავისი სამართლებრივი ბუნებით, შეთანხმება მბოჭავი ძალის მქონე სამოქალაქო სამართლებრივი გარიგებაა, სსკ-ის 50-ე მუხლის მიხედვით, თუმცა წესდებისგან განსხვავებით, მას მბოჭავი ძალა მხოლოდ ხელმოწერი მხარეების მიმართ აქვს. ხშირად, პარტნიორთა შეთანხმება შეიცავს დებულებას, რომლის მიხედვითაც, შეთანხმების მონაწილეს მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეუძლია წილის გასხვისება ახალ შემძენზე, თუ ეს უკანასკნელი პარტნიორთა შეთანხმებას დაუყოვნებლივ მიუერთდება²². შესაძლებელია პარტნიორთა შეთანხმებაში მონაწილეობდეს საზოგადოების ყველა პარტნიორი ან მხოლოდ ნაწილი.²³ როგორც თავად შეთანხმების სახელწოდება მიუთითებს, მინიმუმ ერთი პარტნიორი (ფიზიკური ან იურიდიული პირი), რომელსაც ეს შეთანხმება მიემართება, უნდა იყოს ხელშეკრულების მონაწილე მხარე. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ასეთ შეთანხმებას პატნიორთა ხელშეკრულებად ვერ დაკვალიფიცირდება²⁴.

ხელშეკრულების დადების თავისუფლება, სამოქალაქო სამართლის მსგავსად, არც სამენარმეო ურთიერთობებში განიხილება ზღვარდაუდებელ სიკეთედ,

¹⁸ ცვაიგერტი კ., კოტცი ჰ., შედარებითი სამართალმცოდნეობის შესავალი კერძო სამართლის სფეროში, ტ. II, ე. სუმბათაშვილის თარგმანი, თ. ნინიძის რედაქტორობით, თბილისი, 2001, 2001, 9.

¹⁹ იქვე.

²⁰ BVerfGE, 7.2.1990, BvR 26/84, NJW 1990, 1469-1472.

²¹ Oetker, Handelsgesetzbuch, §109, 5. Aufl., 2017, Rn. 3.

²² Dr. Gesell H., Oppenhoff & Partner IBA Guide on Shareholders' Agreements Germany, 2015, 1.

²³ Wild Ch., Weinstein St., Company Law, Fourteenth edition, Essex, 2009, 90.

²⁴ Miliauskas P., Shareholder's agreement as a tool to mitigate corporate conflict of interest, Gent, 2013, 115.

რადგან არ არსებობს თავისუფლება საზღვრების გარეშე.²⁵ ამ კონტექსტში შემდეგი უმნიშვნელოვანესი საკითხი კერძო ავტონომიის შეზღუდვის ფარგლებს მიემართება, რომელიც პირობითაც შეიძლება დაიყოს: ზოგად – კერძოსამართლებრივ და სპეციალურ – სამენარმეოსამართლებრივ საზღვრებად. კერძოსამართლებრივ საზღვრებად უნდა მიიჩნეს საჯარო წესრიგისა და ზნეობის ნორმებთან თავსებადობა. რადგან პარტნიორთა შეთანხმება თავისი სამართლებრივი ბუნებით კერძოსამართლებრივი გარიგებაა, მასზე ვრცელდება ნამდვილობის ზოგადი დებულებები, განსაზღვრული სსკ-ის 53-59-ე მუხლებით²⁶ და ასევე, სსკ-ის 72-ე-89-ე მუხლებით²⁷ დადგენილი საცილო გარიგების პრინციპები. „მენარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-4¹ მუხლით პარტნიორთა შეთანხმების ნამდვილობისთვის დადგენილია სპეციალური (წერილობითი) ფორმის დაცვის ვალდებულების პრინციპი. კანონის აღნიშნული დანაწესი იმპერატიული ბუნებისაა, რომლის დაუცველობაც, სსკ-ის 59-ე მუხლით, გარიგების უცილოდ ბათილობას გამოიწვევს, კანონით გათვალისწინებული აუცილებელი ფორმის დაუცველობის გამო.

რაც შეეხება საკორპორაციოსამართლებრივ საზღვრებს, ისინი ყველა კონკრეტული შემთხვევის სპეციფიკური ფაზულის დეტალურ გაანალიზებასა და ნორმატიულ მოცემულობასთან სუბსუმირებას საჭიროებს,²⁸ გათვალისწინებული უნდა იქნეს სამენარმეო სამართლის ზოგადი პრინციპები, განსაკუთრებით კი, კეთილსინდისიერების პრინციპი.

შეთანხმებაში მონაწილე მხარეთა რაოდენობის მიხედვით, პარტნიორთა შეთანხმება შეიძლება იყოს ორმხრივი ან მრავალმხრივი გარიგების სახით ფორმულირებული. ეს უკანასკნელი, უმეტეს შემთხვევაში, იდება რამდენიმე აქტორს შორის, რომლებიც საკუთარი ინტერესებით მოქმედებენ, თუმცა აღნიშნული გამორიცხავს ორ პირს ან პირთა ჯგუფს შორის იმავე ტიპის შეთანხმების დადებას²⁹. კორპორაციული პრაქტიკა იცნობს შემთხვევებს, როდესაც შეთანხმება იდება ერთ მაკონტროლებელ პარტნიორსა და თავად კომპანიას შორის, ხოლო სხვა პირებს, რომლებიც კომპანიის პარტნიორები არ არიან, ზოგადი წესების მიხედვით, შეუძლიათ შეთანხმებას შეუერთდნენ. შესაძლებელია, ასევე, თავად კომპანია იყოს პარტნიორთა შეთანხმების მხარე. ეს ხდება უმეტესად მაშინ, როდესაც ორგანიზაცია თავად იძენს საკუთარ წილებს და ოპერირებს, როგორც პარტნიორი³⁰.

²⁵ Oetker H., *Handelgesetzbuch*, §109, 5. Aufl., München, 2017, 9.

²⁶ გარიგების არარსებობა მისი შინაარსის დაუდგენლობის გამო; მართლსაწინააღმდეგო და ამორალური გარიგებები; გარიგების ბათილობა გავლენის ბოროტად გამოყენების გამო; მოწვევებითი და თვალთმაქცური გარიგებები; არასერიოზული გარიგებები; ბათილობა მცირეწლოვნების ან ფსიქიკური აშლილობის გამო; მხარდაჭერის მიმღები გარიგებებში; ფორმალური გარიგებები.

²⁷ შეცდომით დადებული გარიგებები; მოტყუებით დადებული გარიგებები; იძულებით დადებული გარიგებები.

²⁸ Oetker H., *Handelgesetzbuch*, §109, 5. Aufl., München, 2017, 9.

²⁹ Miliauskas P., *Shareholder's Agreement as a Tool to Mitigate Corporate Conflict of Interest*, Gent, 2013, 114.

³⁰ იქვე.

უმეტეს შემთხვევაში, პარტნიორთა შეთანხმებაში მხარეები ახდენენ ურთიერთ-საპირისპირო უფლება-მოვალეობების დეკლარირებას. ამ დროს შეთანხმებას ორმხრივად მავალდებულებელი, ანუ სინალაგმატური ხელშეკრულების სახე აქვს, თუმცა პრაქტიკაში არსებობს უნილატერალური ხელშეკრულებებიც, როგორცაა, მაგ., შეთანხმებები კენჭისყრის შესახებ, როდესაც ერთი პარტნიორი ვალდებულებულია ხმა მისცეს მეორის მითითებების შესაბამისად. არსებობს შემთხვევები, სადაც პარტნიორთა ხელშეკრულება არ შეიცავს რაიმე მბოჭავ ან ურთიერთსაპირისპირო უფლება-მოვალეობების ჩამონათვალს და დეკლარაციული ხასიათი აქვს პარტნიორთა მიერ საერთო-სასარგებლო მიზნების მიღწევის ან ერთიანი სტრატეგიის დასახვის თაობაზე³¹.

ვალდებულებითსამართლებრივ ჭრილში, შეთანხმება შეიძლება მიჩნეულ იქნეს კონსესუალურ გარიგებად, რადგან კონსესუალური გარიგებების მსგავსად, მისი სამართლებრივი ძალის არსებობა მხარეთა შეთანხმების მომენტზეა დამოკიდებული³². კითხვაზე, – პარტნიორთა შეთანხმება სასყიდლიანი თუ უსასყიდლო გარიგებაა, პასუხი არაერთმნიშვნელოვანია, რადგან ზოგიერთი შეთანხმება შეიძლება იყოს როგორც სასყიდლიანი (მაგ., უპირატესი შესყიდვის თაობაზე პირობა ან ქონებრივი ღირებულების მქონე სხვა რაიმე შესრულების განხორციელების ვალდებულება), ისე უსასყიდლო გარიგების სახით (მაგ., ხმის უფლების მქონე უფლების გადაცემა სხვა რაიმე შესრულების გარეშე)³³. ის მაინც შეიძლება იქნეს მიჩნეული ყველა მონაწილისთვის ღირებულების მქონე შეთანხმებად, რადგან ამით ისინი კომპანიაზე ეფექტიანი გავლენის ბერკეტებს მოიპოვებენ.

გამომდინარე იქიდან, რომ „მენარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონი არ შეიცავს რაიმე სპეციალურ მითითებას, ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპიდან გამომდინარე, მხარეები თავისუფალნი არიან შეთანხმების მოქმედების ვადის განსაზღვრასთან დაკავშირებით და შეუძლიათ დადონ როგორც გრძელვადიანი (მაგ., კომპანიის არსებობის ვადით), ისე მოკლევადიანი შეთანხმება. სხვადასხვა ქვეყნის კორპორაციული პრაქტიკა აჩვენებს, რომ ამ ტიპის შეთანხმებებს მხარეები უმეტესად თავად იურიდიული პირის დაფუძნების დროს დებენ³⁴ და როგორც წესი, განუსაზღვრელი ვადით, რადგან ხელშეკრულებით დასახული მიზნის მიღწევა მოკლე დროში არცთუ ისე რეალისტურია³⁵. ასეთ შემთხვევაში, ცხადია, ხელშემკვრელ მხარეებს უფლება აქვთ, შეწყვიტონ ხელშეკრულება ვალდებულებითი სამართლის ზოგადი დებულებების მიხედვით.

³¹ იქვე.

³² რეალური ხელშეკრულებებისგან განსხვავებით, ის არ მოითხოვს ქონების გადაცემას.

³³ Miliauskas P., Shareholder's Agreement as a Tool to Mitigate Corporate Conflict of Interest, *Gent*, 2013, 114.

³⁴ Wild Ch., Weinstein St., *Company Law*, 14th Ed., Essex, 2009, 90.

³⁵ Sickinger in: Schüppe/Schaub, *Münchener Anwaltshandbuch Aktienrecht*, 3. Aufl., München, 2018, §11 Aktionärsvereinbarungen, 40.

III. პარტნიორთა შეთანხმების პირობები

1. წილის უპირატესი შესყიდვის უფლება

„მენარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონის 46¹-ე მუხლი ითვალისწინებს შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოების პარტნიორის წილის გაყიდვისას დანარჩენ პარტნიორთა მიერ ამ წილის უპირატესი შესყიდვის უფლებას, ხოლო ამავე კანონის 53-ე მუხლის 11-ლი პუნქტი ადგენს სააქციო საზოგადოებაში ახალი აქციების გამოშვების შესახებ გადაწყვეტილების მიღების შემთხვევაში აქციონერების მიერ ახალი აქციების უპირატესი შესყიდვის უფლებას თავიანთი წილების პროპორციულად. უპირატესი შესყიდვის უფლება სამენარმეო ურთიერთობების გარდა, სამოქალაქო კოდექსის სივრცეშიც არსებობს (მგ. სსკ-ის 173-ე მუხლის მე-4 ნაწილი, 516-ე-518-ე მუხლები, 933-ე მუხლის მე-2 ნაწილი, 959-ე მუხლები) და წარმოიშობა მხარეთა შეთანხმების საფუძველზე.³⁶ სამენარმეო ურთიერთობებში აღნიშნული პრინციპი ზღუდავს წილის მესაკუთრეს, რომელიც იღებს საკუთარი წილის გასხვისების შესახებ გადაწყვეტილებას და იგი ვალდებული ხდება, წილის განკარგვის შესახებ შეატყობინოს ყველა დანარჩენ პარტნიორს „მენარმეთა შესახებ“ კანონით დადგენილი პროცედურული წესების დაცვით.

აღნიშნული პრინციპის თაობაზე შეთანხმების ტრანსფორმირებას პარტნიორები ახდენენ როგორც კომპანიის წესდებაში, ისე შეუძლიათ იგი პარტნიორთა შეთანხმებაშიც გაითვალისწინონ. „მენარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონი არ შეიცავს აღნიშნულის თაობაზე რაიმე იმპერატიულ დათქმას. ამ კონტექსტში, მნიშვნელოვანია შეინიშნოს, რომ პარტნიორთა ხელშეკრულება, წესდებისგან განსხვავებით, მარეგისტრირებელ ორგანოში წარდგენას არ საჭიროებს, ხოლო „საჯარო რეესტრის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-20¹ მუხლის 1-ლი პუნქტის მიხედვით, მენარმეთა და არასამენარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირების რეესტრში რეგისტრირდება შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოების წილებზე საკუთრების უფლების შეზღუდვასთან დაკავშირებული ვალდებულების წარმოშობის შესახებ მონაცემები. ამდენად, „საჯარო რეესტრის“ შესახებ საქართველოს კანონის ამ ჩანაწერის სპეციალური ბუნებიდან გამომდინარე, შესაძლებელია გაკეთდეს დასკვნა, რომ შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოების შემთხვევაში აუცილებელია უპირატესი შესყიდვის პრინციპის თაობაზე შეთანხმების ასახვა წესდებაში, რათა დაკმაყოფილდეს საჯაროობის თაობაზე სპეციალური კანონის მოთხოვნა.

„მენარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონის 51-ე მუხლის მე-2 პუნქტის შესაბამისად, სააქციო საზოგადოების შემთხვევაში აქციონერის საკუთრების უფლება აქციაზე დასტურდება აქციათა რეესტრში ჩანაწერით ან ნომინალური მფლობელობის ჩანაწერით. ამავე მუხლის მე-3 პუნქტი განსაზღვრავს, რომ თუ აქციონერთა რაოდენობა 50-ზე მეტია, სააქციო საზოგადოება ვალდებულია, რე-

³⁶ 2007 წლის 11 მაისის საკანონმდებლო ცვლილებით მოხდა აღნიშნული პრინციპის მოდიფიცირება და აღრინდელი მონესრიგებისგან განსხვავებით, სადაც ეს პრინციპი კანონის დანაწესის საფუძველზე იმპერატიურად არსებობდა, დამოკიდებული გახდა მხარეთა შეთანხმებაზე.

ესტრი ანარმოს დამოუკიდებელ რეგისტრატორთან, ხოლო 50 ან 50-ზე ნაკლები აქციონერის შემთხვევაში საზოგადოებას შეუძლია რეესტრი ანარმოს თავად ან ეროვნული ბანკის მიერ მიღებული დამოუკიდებელ რეგისტრატორთა შესაბამისი წესებისა და „ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ“ საქართველოს კანონით დადგენილი გამონაკლისების გათვალისწინებით. ამდენად, შეიძლება ითქვას, რომ უპირატესი შესყიდვის პრინციპის წესდებაში ინკორპორირებისა და შესაბამისად, გასაჯაროების ვალდებულების მიზანია, დაცულ იქნეს აღნიშნული უფლების მქონე პირთა ინტერესები შესაძლო კეთილსინდისიერი შემძენის მიმართ, რათა ჩანანერის არარსებობის პირობებში ამ უკანასკნელს სსკ-ის 187-ე მუხლზე აპელირების საშუალება არ გააჩნდეს.

გამომდინარე იქიდან, რომ პარტნიორები თავად ახდენენ უპირატესი შესყიდვის პრინციპის თაობაზე შეთანხმებას, აღნიშნული ცხადყოფს, რომ ამ პრინციპის სამართლებრივი ბუნება წმინდა სამოქალაქოსამართლებრივია. გერმანულ სამართალში აზრთა სხვადასხვაობა არსებობს უპირატესი შესყიდვის პრინციპის თაობაზე. კერძოდ, განიხილება ალტერნატივები, რომ ეს არის აღმჭურველი უფლება, რომელიც გარკვეული პირობის დადგომაზეა დამოკიდებული. სახელშეკრულებო პირობით გათვალისწინებული უპირატესი შესყიდვის უფლების შემთხვევაში, იგი, ასევე, განიხილება, როგორც ორმაგად პირობადებული გარიგება. ამ დისკუსიას პრაქტიკული მნიშვნელობა ნაკლებად აქვს.³⁷ ამდენად, გასაზიარებელია მიდგომა, რომ სამენარმო სამართალშიც უპირატესი შესყიდვის უფლება არის არა ფუნდამენტური და თანდაყოლილი, არამედ გარკვეულ პირობაზე დამოკიდებული უფლება, რომლის მთლიანი ან ნაწილობრივ გაუქმებაც შესაძლებელია³⁸ საერთო კრების მიერ.

უპირატესი შესყიდვის უფლება ემსახურება ამ უფლების მქონე პირის განსაკუთრებული ინტერესის დაცვას საანარმოს წილის შექმნისას და შეიძლება ქართული საკორპორაციო კანონმდებლობის ყველაზე უფრო ეფექტურ და ქმედით თავდაცვით ღონისძიებად დასახელდეს,³⁹ რადგან აღნიშნული მექანიზმი ახდენს შპს-სა და დახურული ტიპის სააქციო საზოგადოების კაპიტალში წილის მესაკუთრე პარტნიორების პროცენტული ოდენობისა და შესაბამისად, წილის შემძენ ახალ ინვესტორებზე ხმის მიცემის ძალაუფლების გადასვლის პრევენციას. გარდა ამისა, უპირატესი შესყიდვის უფლება იცავს ამჟამინდელ პარტნიორებს ახალი აქციების თავდაპირველად წილის შესყიდვის დროს გადახდილ საფასურზე უფრო დაბალ ფასად გასხვისების რისკისგან⁴⁰.

2. მმართველობით ორგანოში წევრის ნომინირება

შესაძლებელია პარტნიორთა შეთანხმებით გათვალისწინებული იყოს კორპორაციის მმართველობით ორგანოებში (იგულისხმება დირექცია და სამეთვალყურეო

³⁷ ჩაჩავა ს., მუხ. 516, სამოქალაქო კოდექსის ონლაინ კომენტარი, www.gccc.ge, 2016, 2.

³⁸ ბურდული ი., სააქციო სამართლის საფუძვლები, II ტ., თბილისი, 2013, 248.

³⁹ მაისურაძე დ., კორპორაციულ-სამართლებრივი თავდაცვითი ღონისძიებები კაპიტალური საზოგადოების რეოგანიზაციისას, თბილისი, 2014, 163.

⁴⁰ Bourne N., Principles of Company Law, London, 1998, 49.

საბჭო) პარტნიორის მიერ წევრის გარანტირებული ნომინაციის უფლება, ანუ პარტნიორს უფლება ჰქონდეს, იყოლოს თავისი წარმომადგენელი კორპორაციის მმართველობით/მაკონტროლებელ ორგანოებში. მაგ., პარტნიორები შეიძლება შეთანხმდნენ, რომ კორპორაციის აღმასრულებელ დირექტორის ან ფინანსური დირექტორის და ა.შ. დასახელების უფლება აქვს მხოლოდ კონკრეტულ პარტნიორს ან პარტნიორთა ჯგუფს. აგრეთვე, შესაძლებელია პრაქტიკაში იყოს შემთხვევები, როდესაც პარტნიორს ან პარტნიორთა ჯგუფს კორპორაციის სამეთვალყურეო საბჭოში გარანტირებული ჰქონდეს წევრის წარდგენის უფლება (შესაბამისი კვოტის გამოყოფა). აღნიშნული უფლების მქონე პარტნიორების იდენტიფიცირება პარტნიორთა შეთანხმებაში შესაძლებელია მოხდეს როგორც გვარსახელით (პირადი იდენტიფიცირება), ისე კონკრეტული მოცულობის წილის ოდენობით ან ნაციონალობის გათვალისწინებით. მაგ., აღნიშნოს, რომ კონკრეტული უფლებით სარგებლობენ ქართველი პარტნიორები. შეთანხმებაში, ასევე, ნათლად უნდა გაიწეროს აღნიშნული უფლება გასხვისებადია თუ არა, ანუ ეს უფლებები გადადის თუ არა სხვა პარტნიორზე წილის გასხვისების შემთხვევაში. უფლებები, რომლებიც ეხება პიროვნებას, სავარაუდოა, რომ გასხვისებადი არაა, ხოლო უფლებები, რომლებიც წილის მოცულობას ეხება, შესაძლებელია გასხვისდეს და ახალ შემძენს ჰქონდეს ნომინაციის უფლება. ყველა შემთხვევაში, ეს საკითხი კანონმდებლობის ფარგლებში, პარტნიორთა შეთანხმებაში მკაფიოდ უნდა მოწესრიგდეს.

პრაქტიკაში პარტნიორთა შორის ზემოხსენებული შეთანხმებები ძირითადად პარტნიორის ფინანსური თუ სხვა სახის ინვესტიციის გათვალისწინებით განისაზღვრება, ამგვარი შეთანხმება პარტნიორს უფლებას აძლევს, დაიცვას მისი ინვესტიციის მიზნობრიობა და ეფექტურად გააკონტროლოს კორპორაციის ბიზნესსაქმიანობა. კორპორაციის მმართველობით ორგანოში წევრის დანიშვნის უფლება, ასევე, თავის თავში უნდა მოიცავდეს აღნიშნული წევრის მხოლოდ შესაბამისი პარტნიორის თანხმობით გათავისუფლების შესაძლებლობას.

ზემოხსენებულ შეთანხმებას „მენარმეთა შესახებ“ კანონი არ არეგულირებს, მსგავსი შეთანხმების სამართლებრივი საფუძველი სამოქალაქო კოდექსის 319-ე მუხლის 1-ლი ნაწილია. აღნიშნულ ნორმას კერძო სამართალში უმნიშვნელოვანესი ფუნქცია აქვს, იგი სამოქალაქო და საკორპორაციო ბრუნვაში ხელშეკრულების თავისუფლებისა და კერძო ავტონომიის პრინციპს ადგენს. შესაბამისად, ზემოხსენებული ნორმის ფარგლებში მხარეებს (კორპორაციის პარტნიორებს) შესაძლებლობა აქვთ, თავისუფლად მოაწესრიგონ სამართლებრივი ურთიერთობები თავიანთ ნებაზე დამყარებულ სახელშეკრულებო პირობებში.⁴¹

მმართველობით ორგანოში წევრის დანიშვნაზე შეთანხმება, პარტნიორთა შეთანხმებასთან ერთად, ასევე, გათვალისწინებული უნდა იქნეს კორპორაციის წესდებაშიც. აღნიშნული ორგანოში წევრის დანიშვნა „მენარმეთა შესახებ“

⁴¹ გელაშვილი ი., მუხ. 319, სამოქალაქო კოდექსის ონლაინ კომენტარი, წიგნი III, , თბილისი, 2019, 55.

საქართველოს კანონის თანახმად, რეგისტრაციას საჭიროებს და შესაბამისად, აღნიშნულ საკითხზე უნდა მომზადდეს და მარეგისტრირებელ ორგანოს წარედგინოს დანიშვნის აქტი (სათანადო კრების ოქმი). ხოლო წესდებაში მსგავსი უფლების ჩანაწერი მომავალში აღნიშნული უფლების რეალიზაციასა და დაცვას უზრუნველყოფს. მაგ., სამენარმეო რეესტრის ამონაწერში გაკეთდება სათანადო აღნიშვნა (შეზღუდვა).

3. პარტნიორთა შეთანხმების სხვა ელემენტები

საკორპორაციო სამართლის პრაქტიკის შესაბამისად, პარტნიორთა შეთანხმებაში წილთან დაკავშირებულ გარიგებებთან (შეძენა, გასხვისება და სხვ.) გამოიყენება სპეციალური შეთანხმებები (დათქმები), რომელებიც უმეტეს შემთხვევაში, ხელშეკრულებაში შესაძლებელია ე.წ. “Drag along the right” და “Tag along the right”-ის ფორმით იყოს ჩამოყალიბებული. აღნიშნული სახელშეკრულებო სამართლებრივი დათქმები, პრაქტიკაში ეფექტური სამართლებრივი მექანიზმია წილთან დაკავშირებული გარიგებების მოსაწესრიგებლად და პარტნიორთა შეთანხმების ერთ-ერთ სტანდარტიზებულ პირობებად მიიჩნევა

3.1. “Drag along the right”

აღნიშნული უფლებამოსილებას ანიჭებს პარტნიორს ან პარტნიორთა ჯგუფს (წილის ოდენობა განისაზღვრება პარტნიორთა შეთანხმებით), როგორც წესი, მაჟორიტარ პარტნიორებს, თუ მათ სურთ თავიანთი წილების გაყიდვა და ამ მიზნით მოიძიებენ პოტენციურ მესამე პირს, რომელსაც უნდა კორპორაციის 100% წილის შეძენა, მოთხოვნა წაუყენონ დარჩენილ მინორიტარ პარტნიორებს, რომ თავიანთი წილი, მათ მიერ შეთანხმებული პირობების შესაბამისად მიყიდონ მესამე პირს (პოტენციურ მყიდველს). მოხოვნის წაყენების შემდეგ მინორიტარი პარტნიორები ვალდებული არიან, თავიანთი წილები ზემოხსენებული პირობების შესაბამისად გაასხვისონ.

3.2. “Tag along the right”

აღნიშნული უფლებამოსილებას ანიჭებს მინორიტარ პარტნიორთა ჯგუფს, მაჟორიტარი პარტნიორების მიერ თავიანთი წილის გასხვისების შემთხვევაში, არ ისარგებლონ უპირატესი შესყიდვის უფლებით და აღნიშნულის სანაცვლოდ, მოითხოვონ თავიანთი წილების იმავე პირობებით გაყიდვა, რა პირობებითაც მაჟორიტარი პარტნიორის წილი იყიდება. აღნიშნულ შემთხვევებში, მაჟორიტარ პარტნიორებს უფლება ექნებათ, თავიანთი წილები გაასხვისონ, თუ დაკმაყოფილებული იქნება მინორიტარი პარტნიორების მოთხოვნა წილის გასხვისებაზე, ანუ პოტენციურმა მყიდველმა მინორიტარების წილებიც უნდა შეიძინოს.

პარტნიორთა შეთანხმებაში, ასევე, შესაძლებელია გათვალისწინებული იქნეს სხვა პრაქტიკული ელემენტებიც, მაგ., “call option”, “put option”, “good leaver” და “bad leaver” სამართლებრივი რეგულაციები.

“call option”-ის შეთანხმება ნიშნავს წინასწარ შეთანხმებულ დროის მონაკვეთში შეთანხმებულ ფასად წილის მიყიდვის ვალდებულებას. ხოლო, “put option” ნიშნავს, წინასწარ შეთანხმებული დროის მონაკვეთში, წინასწარ შეთანხმებულ ფასად წილის ყიდვის ვალდებულებას (წილის გაყიდვის „ოფციონი“). მსგავსი შეთანხმებები იდება პარტნიორთა შორის და არეგულირებს წილის გაყიდვისა და შეძენის ვალდებულებებს. მაგ. “call option”-ის დროს პარტნიორს უფლება აქვს, მეორე პარტნიორს მოსთხოვოს წილის მიყიდვა წინასწარ შეთანხმებულ პირობებით, ხოლო “put option”-ის დროს პარტნიორს უფლება აქვს მოითხოვოს სხვა პარტნიორებისგან თავისი წილის შეძენა.

აღნიშნული უფლებები ყოველთვის დროშია შემოფარგლული და მისი რეალიზაცია უნდა მოხდეს დროის კონკრეტულ მონაკვეთში. შეთანხმების სამართლებრივ საფუძველია სამოქალაქო კოდექსის 515-ე მუხლი, რომელიც შესყიდვისა და გაყიდვის შესაძლებლობების საკითხს აწესრიგებს

“Good leaver” და “bad leaver”-ის საკითხები შეეხება კორპორაციის მენეჯმენტისათვის ბონუსის გაცემის თემებს. მაგ., როდესაც კორპორაციის მენეჯერი (დირექტორი, სამეთვალყურეო საბჭოს წევრი და ა.შ.) ტოვებს კორპორაციას, შესაძლებელია მას განუღებო სამსახურისათვის მიეცეს ბონუსი (დამატებითი ანაზღაურება) რომლის ოდენობაც წინასწარ არის შეთანხმებული. ბონუსის მიცემა დამოკიდებულია მენეჯერის საქმიანობის შეფასებაზე, მაგ., თუ მისი საქმიანობა დადებითად ფასდება, იგი განიხილება როგორც ენ. “Good leaver” და მასზე ბონუსი გაიცემა, ხოლო თუ მისი საქმიანობა უარყოფითად შეფასდება, ანუ იგი განიხილება, როგორც “bad leaver”, მასზე ბონუსი არ გაიცემა.⁴² მენეჯმენტს კორპორაციის პარტნიორები აფასებენ.

IV. დასკვნა

კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ პარტნიორთა შეთანხმება (Shareholders' agreement) ჩვეულებრივი კერძოსამართლებრივი გარიგებაა, რომელშიც კომპანიის პარტნიორები საკუთარი და მბოჭავი ნების გამოვლენის გზით თანხმდებიან სხვადასხვა სამართლებრივი შედეგის მქონე საკითხზე. „მენარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონი პარტნიორთა შეთანხმებასთან დაკავშირებით მხოლოდ ზოგად წესებს შეიცავს, შეთანხმების კონკრეტული პირობები მხარეთა შეთანხმებით, კერძო ავტონომიისა და ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპების ფარგლებში უნდა მოწესრიგდეს. აგრეთვე, პარტნიორთა შეთანხმების პირობების დაცვა და აღსრულება ეფექტურად რომ განხორციელდეს, შეთანხმების ზოგიერთი საკითხის დუბლირება უნდა იყოს წესდებაში და ისინი სამენარმეო რეესტრში დარეგისტრირდეს.

⁴² Gesell H., IBA Guide on Shareholders' Agreements, Germany, 2015, 5.

ნათელია, რომ პარტნიორთა შეთანხმება კორპორაციაში ურთიერთობების მოსაწესრიგებლად ერთ-ერთი ეფექტური დოკუმენტია, ვინაიდან იგი პარტნიორებს საშუალებას აძლევს, მათი კომერციული ინტერესების შესაბამისად, დაარეგულირონ კორპორაციის მართვასთან დაკავშირებული საკითხები და წილებთან დაკავშირებული უფლებები, დაიცვან ინვესტიციის მიზნობრიობა, ეფექტურად გააკონტროლონ კორპორაციის ბიზნესსაქმიანობა და მოახდინონ გარკვეული ზეგავლენა როგორც ერთმანეთზე, ისე საწარმოზეც.

სტატიის ფარგლებში დეტალურად იქნა განხილული პარტნიორთა შეთანხმების სამართლებრივი ბუნება, როგორც მონაწილე პირთა წრის, ისე ვალდებულებითსამართლებრივი ასპექტების მიხედვით, რამაც ნათელი მოჰფინა აღნიშნული ინსტიტუტის პრაქტიკაში ჯერ კიდევ ნაკლებად ცნობილ დეტალებს.

კვლევის ფარგლებში, ასევე, გაანალიზებულ იქნა პარტნიორთა შეთანხმების არსებითი პირობები, რაც აპრობირებულია როგორც ანგლოამერიკული, ისე კონტინენტური სამართლის ქვეყნებში. ესენია: წილის უპირატესი შესყიდვის უფლება; მმართველ ორგანოში წევრის ნომინირების საკითხი; **“Drag along the right”**; **“Tag along the right”**; **“Good leaver”** და **“Bad leaver”**-ის საკითხები. დასახელებული კომპონენტების შესაბამისი გამოყენება ხელს უწყობს უფლებამოსილი პირების განსაკუთრებული ინტერესების დაცვას როგორც საწარმოს წილის შექენისას, ისე გასხვისებისას, კორპორაციის მმართველ ორგანოში წევრის დანიშვნის/გათავისუფლების უფლებას, რომელიც შესაძლებელია აღქმული იქნეს საკორპორაციო კანონმდებლობაში როგორც მაჟორიტარი, ისე მინორიტარი პარტნიორის ერთ-ერთ ყველაზე უფრო ეფექტურ და ქმედით თავდაცვით ღონისძიებად.

სტატიის ფარგლებში გაანალიზდა ის პრაქტიკული სახის სირთულე, რასაც პარტნიორთა შეთანხმებისა და წესდების დამოუკიდებლად არსებობას შეიძლება მოჰყვეს, დაარეგულირებული საკითხების დუბლირების გამო. აღნიშნული ნეგატიური ფაქტორები შეიძლება გამოიხატოს მხარეთა შეუთანხმებლობასა და ხშირი დავების სახით. ამგვარი პრობლემების თავიდან აცილების მიზნით, ცალკეულ შემთხვევათა მიხედვით, სტატიაში შემოთავაზებულია კოლიზიის გადაჭრის კონკრეტული მექანიზმები, განსაკუთრებული როლი კი უნდა ითამაშოს სასამართლომ, რათა ერთგვაროვანი და დაბალანსებული პრაქტიკის შემუშავებით, უზრუნველყოს ეფექტური, ქმედითი და გამჭვირვალე სამართლებრივი ბერკეტების არსებობა.

მორიგებისა და სასამართლო მედიაციის ინსტიტუტების თანაარსებობა სამოქალაქო პროცესში

I. შესავალი

მორიგება მნიშვნელოვანი საპროცესოსამართლებრივი ღონისძიებაა, რომლის გამოყენება ქართულ სამართალწარმოებაში განსაკუთრებით აქტუალური 2007 წლის შემდეგ გახდა, როდესაც საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში შევიდა ცვლილებები¹ აღნიშნული ინსტიტუტის პრაქტიკაში ეფექტურად გამოყენების მიზნით.

მორიგების უმთავრესი მიზანი სამოქალაქო საქმის წარმოების მორიგებით დასრულებაა. თუმცა, ასევე, აღსანიშნავია ის ფაკულტატიური მიზნები, რომლებიც ძალზე მნიშვნელოვანია: სასამართლოს საქმეთა გადატვირთული გრაფიკისაგან განტვირთვა, ხანგრძლივი სასამართლო პროცესების თავიდან არიდება, სასამართლოს როლის ამაღლება, საპროცესო ხარჯების შემცირება, კონფლიქტის მოგვარება და სამართლიანობის აღდგენა.² მორიგებაზე, როგორც პროცესზე, მსჯელობის აქტუალურობას ის გარემოება განაპირობებს, რომ იგი დავის გადაწყვეტის (უფრო ზუსტად, სამოქალაქო საქმის წარმოების დასრულების) ალტერნატიული საშუალებაა.

მორიგების ინსტიტუტის ერთ-ერთ სახესხვაობაა სასამართლო მედიაციაც, რომელიც სამართლებრივი დავის გადაწყვეტის ერთგვარი მეთოდია და ხშირად „დავის ალტერნატიულ გადაწყვეტად“ იწოდება³. მედიაცია, თავისი არსით, მოლაპარაკების პროცესია, სადაც ნეიტრალური პირი, მედიატორი, დაპირისპირებულ მხარეებს ან/და მათ წარმომადგენლებს არსებული კონფლიქტის ურთიერთსასარგებლო შეთანხმებით დასრულებაში ეხმარება.⁴ სასამართლო მედიაცია (სხვაგვარად, სავალდებულო მედიაცია) კლასიკური მედიაციის ერთგვარი სახეცვლილებაა, რამდენადაც მედიაციის ძირითადი არსი ნებაყოფლობითობაში მდგომარეობს და მხარეები კერძო ავტონომიის ფარგლებში თანხმდებიან, მიმართონ თუ არა დავის ალტერნატიული გადაწყვეტის ამ კონკრეტულ ფორმას.⁵ სავალდებულო მედიაციის დროს კი სასამართლო მხარეებს ავალდებულებს, სასამართლოში საქმის განხილვამდე სცადონ მორიგება⁶.

* სულხან-საბა ორბელიანის უნივერსიტეტის ასისტენტი.

¹ იხ. საქართველოს 2007 წლის 28 დეკემბრის კანონი N5669-სსმ I, 03.01.2008.

² შეად., გოგიშვილი მ., სულხანიშვილი მ., მესხიშვილი ქ., ჯინორია ხ., გელაშვილი რ., ურთიერთობები სასამართლო სხდომის დარბაზში, სხდომის მართვის, მხარეთა მორიგების კომუნიკაციური და სამართლებრივი ასპექტები, თბილისი, 2010, 32-36.

³ განმარტება იხ., <<https://adr.findlaw.com/mediation/what-is-mediation-.html>> [16.12.2019]; ცერცვაძე გ., მედიაცია, დავის გადაწყვეტის ალტერნატიული ფორმა (ზოგადი მიმოხილვა), თბილისი, 2010, 28.

⁴ შეად., ოქროპირიძე ბ., მედიაცია თანამედროვე ქართულ სამართალში და მისი განვითარების პერსპექტივა საერთაშორისო გამოცდილების საფუძველზე, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დავის ალტერნატიული გადაწყვეტის ნაციონალური ცენტრის წელიწადეული, თბილისი, 2012, 32, 41-42.

⁵ შეად., დავის ალტერნატიული გადაწყვეტის ნაციონალური ცენტრი, მედიაციის სამართლებრივი რეგულირების პერსპექტივები საქართველოში, თბილისი, 2013, 12-13.

⁶ იხ., საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი, თავი XXI1, მუხლი 183¹.

სასამართლო მედიაცია საპროცესო კანონმდებლობით 2011 წელს მოწესრიგდა.⁷ ქართულ სამართლებრივ სინამდვილეში სასამართლო მედიაციის და ზოგადად, მედიაციის ინსტიტუტის დანერგვა ემსახურებოდა მისდამი საზოგადოების ნდობის ამაღლებისა და სასამართლოში დავის რაოდენობის შემცირების, სასამართლოთა განტვირთვის მიზანს.⁸ ამ მიმართულებით არაერთი ღონისძიება განხორციელდა, მათ შორის, მნიშვნელოვანი ცვლილებები შევიდა კანონმდებლობაში⁹, 2013 წელს ფუნქციონირება დაიწყო სასამართლო მედიაციის ცენტრმა და მოცემული მდგომარეობით, მიღებულია კანონი „მედიაციის შესახებ“, რაც დაპირისპირებულ მხარეებს საშუალებას მისცემს, სასამართლოსათვის მიმართვის გარეშე მოაგვარონ დავა.

სტატიაში გაანალიზებული და განხილულია მორიგება, როგორც საქმის წარმოების დამთავრების დამოუკიდებელი საფუძველი. ქართულ სინამდვილეში სასამართლო მედიაციის ინსტიტუტის სიახლიდან გამომდინარე, განიხილება მასთან დაკავშირებული სასამართლო პრაქტიკა და ის გამოწვევები, რომელთა წინაშეც იგი დგას.

II. მორიგება საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართალში

სამართლებრივ ლიტერატურაში მორიგებასთან დაკავშირებული განმარტებები მრავალფეროვანია. ყველაზე გავრცელებული განმარტების მიხედვით, „მორიგება არის სამოქალაქო პროცესში მხარეთა უფლება მორიგებით დაამთავრონ საქმე“¹⁰. მეორე განმარტებით, „მორიგება სამოქალაქო საქმეთა პროცესში მხარეთა მიერ სასამართლოსთვის დასამტკიცებლად წარდგენილი ხელშეკრულებაა მათ შორის არსებული სამართლებრივი დავის ლიკვიდაციის შესახებ“¹¹. მესამე განმარტება მოცემულია თბილისის სააპელაციო სასამართლოს ერთ-ერთ გადაწყვეტილებაში, სადაც აღნიშნულია, რომ მორიგება შეთანხმებაა, რომელიც ეფუძნება მხარეთა კომპრომისს, გარკვეულ დათმობას, იმ მიზნით, რომ მეორე მხარემ მასზე დაკისრებული ვალდებულებების შესრულება შეძლოს.¹² მეოთხე მიდგომით, მორიგება მხარეთათვის კანონით მინიჭებული უფლებაა, თავად გადაწყვიტონ დავის სამართლებრივი ბედი.¹³

⁷ იხ. საქართველოს 2011 წლის 20 დეკემბრის კანონი N5550.

⁸ იხ., იქვე, განმარტებითი ბარათი.

⁹ იხ., „ნოტარიატის შესახებ“ საქართველოს კანონი, 38-ე მუხლის პირველი პუნქტი; შემოსავლების სამსახურის უფროსის 2011 წლის 3 მაისი №2168 ბრძანებით დამტკიცებული „შემოსავლების სამსახურის დებულების“ მე-3 მუხლის მე-2 პუნქტი და მე-15 მუხლი; „ჯანმრთელობის დაცვის შესახებ“ საქართველოს კანონი; „პაციენტის უფლებების შესახებ“ საქართველოს კანონი; საქართველოს მთავრობის 2012 წლის 29 თებერვლის №80 დადგენილებით დამტკიცებული „სამედიცინო მედიაციის ძირითადი დებულებები“; საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის მინისტრის 2011 წლის 28 დეკემბრის ბრძანებით დამტკიცებული „საჯარო სამართლის იურიდიული პირის – სამედიცინო საქმიანობის სახელმწიფო რეგულირების სააგენტოსა და ამ სააგენტოს მიერ მიღებული სამედიცინო მედიაციის პროცესთან დაკავშირებული დებულებები“.

¹⁰ შუშანაშვილი ალ., იურიდიული ლექსიკონი, თბილისი, 2000, 178.

¹¹ დანელია ლ., მესხიშვილი მ., იურიდიული ლექსიკონი, თბილისი, 2006, 150.

¹² იხ., თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2013 წლის 5 ნოემბრის გადაწყვეტილება N23/1084-13.

¹³ იხ., საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2008 წლის 23 დეკემბრის განჩინება Nას-531-764-08.

მორიგების რაობის განსაზღვრის თვალსაზრისით, საკმაოდ საინტერესო მიდგომას ავითარებს საქართველოს უზენაესი სასამართლო, რომლის ერთ-ერთ განჩინებაში მორიგებით საქმის წარმოების დამთავრების შესახებ აღნიშნულია, რომ „საქმის წარმოების მორიგებით დამთავრება მხარეთა უფლებამოსილებას წარმოადგენს, რაც მოცემულ შემთხვევაში მხარეთა მოთხოვნების დაკმაყოფილების საფუძველია“¹⁴. აღნიშნული განმარტებით, მორიგებით საქმის წარმოების დამთავრება მხარეთა უფლებაა, რომლითაც ისინი განკარგავენ თავიანთ კანონით მინიჭებულ შესაძლებლობას – საქმე მორიგებით დაასრულონ. მორიგება მხარეთა უფლება არაა, არამედ იგი სამართლებრივი შესაძლებლობაა, ფაქტია, სამართლებრივი პროცესია და არა საკუთრივ მორიგება, არამედ მორიგებით სამოქალაქო საქმის წარმოების დამთავრებაა მხარეთა უფლება. ამ თვალსაზრისით კი, მორიგება დისპოზიციურობის პრინციპის ერთ-ერთი შემადგენელი ელემენტია. მას აბსოლუტური ხასიათი აქვს სამოქალაქო სამართალწარმოების დროს, რაც იმას ნიშნავს, რომ მხარეებს შეუძლიათ მორიგდნენ საქმის წარმოების ნებისმიერ სტადიაზე. აქვე უნდა აღინიშნოს, მიუხედავად იმისა, რომ მორიგების პირობებს მხარეები განსაზღვრავენ, იგი არ შეიძლება იყოს აშკარად კანონსაწინააღმდეგო, კაბალური ან/და აღუსრულებელი პირობების შემცველი.¹⁵

სამოქალაქო საქმეებზე მართლმსაჯულების განხორციელება ემყარება მხოლოდ ერთ მიზანს, – მონესრიგდეს და აღმოიფხვრას საზოგადოებრივ ურთიერთობებში წარმოშობილი კონფლიქტი, საზოგადოებრივი ურთიერთობების მონაწილეებმა დაუბრკოლებლად, მათთვის ხელსაყრელ და სასურველ პირობებში შეძლონ თავიანთი უფლებების განხორციელება, რათა დამყარდეს სტაბილური საზოგადოებრივი ურთიერთობები და სამოქალაქო ბრუნვა. სწორედ აღნიშნული მიზნის მიღწევას ემსახურება მორიგების ინსტიტუტის არსებობა და ამ მიზნისათვის სამოქალაქო საქმის განხილვისას ერთ-ერთი საუკეთესო საშუალება მხარეთა შორის მორიგების მიღწევაა, მეტიც, სამოქალაქო საქმის განმხილველი მოსამართლე მუდმივად უნდა ეცადოს, საქმე მორიგებით დაამთავროს.

1. მორიგების აქტი

„მორიგების აქტი წერილობითი დოკუმენტია მხარეების სამოქალაქო უფლებებისა და ვალდებულებების განკარგვის შესახებ.“¹⁶ იგი არსებით გავლენას ახდენს მხარეთა მოთხოვნებზე, სწორედ ამიტომ, აუცილებელია მისი წერილობით გაფორმება, მთელი რიგი მოთხოვნების დაცვით. მორიგების აქტის დამტკიცებისას სასამართლომ უნდა გამოიკვლიოს მისი გაფორმების საფუძველი (მხარეთა შეთანხმების შინაარსი, ხომ არ იწვევს აღნიშნული შეთანხმება მესამე პირების

¹⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2009 წლის 27 თებერვლის განჩინება Nას-778-993-08.

¹⁵ აღსანიშნავია, რომ სასამართლოს უახლოესი პრაქტიკა მდიდარია საბანკო-საფინანსო დავების მორიგებით გადაწყვეტის შემთხვევებით, რასაც სასამართლო მხოლოდ მას შემდეგ ამტკიცებს, რაც მორიგების აქტში მხარეთა მიერ საბოლოო სახით დაკორექტირდება პირგასამტეხლოს/ჯარიმის ოდენობა, რომელიც, განზოგადებული პრაქტიკის თანახმად, არ უნდა აღემატებოდეს დავალიანების ძირითად თანხას, უნდა იყოს გონივრული და მიზნობრივი. იხ., თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის N2/7263-16, N2/6226-16, N2/12203-16, N2/12834-16, N2/26081-15 საქმეებზე მიღებული განჩინებები.

¹⁶ იხ., გოგიშვილი მ., სულხანიშვილი მ., მესხიშვილი ქ., ჯინორია ხ., გელაშვილი რ., ურთიერთობები სასამართლო სხდომის დარბაზში, სხდომის მართვის, მხარეთა მორიგების კომუნიკაციური და სამართლებრივი ასპექტები, თბილისი, 2010, 38.

ინტერესების დარღვევას, რამდენად თანხვედრაშია მხარეთა ნება, ხომ არ ეწინააღმდეგება მორიგების აქტის შინაარსი მოქმედ კანონმდებლობას და ა.შ.), ასევე - „ვალდებულების მოცულობა, მონაწილე პირთა წრე“.¹⁷ სასამართლომ მორიგების პირობების სამართლიანობისა და კანონიერების შეფასებისას მორიგების აქტის შემდეგი მატერიალურსამართლებრივი ასპექტები უნდა გაითვალისწინოს:

- მორიგების აქტით გათვალისწინებული ვალდებულებები აღსრულებადი უნდა იყოს;
- ვალდებულების მოცულობა, მისი შესრულების ვადები და პირობები დეტალურად უნდა აღინიშნოს, უფლებებსა და ვალდებულებებთან დაკავშირებული გაუგებრობების აცილების მიზნით;
- მორიგების პირობები, რომლებიც მხარეთა უფლება-მოვალეობებს განსაზღვრავს, მესამე პირების უფლებებსა და კანონიერ ინტერესებს არ უნდა არღვევდეს. მორიგების პირობები, რომლებიც მხარეთა უფლებებსა და ვალდებულებებს ადგენს, კანონის იმპერატიულ მოთხოვნებს არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს;
- მორიგების მონაწილეთა სუბიექტური შემადგენლობა სრულად უნდა იყოს აღნიშნული, განსაკუთრებით საპროცესო თანამონაწილეობის შემთხვევაში.

პრაქტიკისათვის მნიშვნელოვანია სასამართლოს კომპეტენცია იმ შემთხვევაში, როდესაც მხარე მორიგების დამტკიცებისა და საქმის წარმოების შეწყვეტის შესახებ განჩინებას კერძო საჩივრით ასაჩივრებს. ამ დროს ზემდგომი სასამართლოს განხილვის საგანი თავად მორიგების, როგორც გარიგების, ნამდვილობის საკითხია, კერძოდ, იყო თუ არა მხარეთა ნების გამოვლენა ნამდვილი, მორიგების აქტით გათვალისწინებული უფლება-ვალდებულებები ხომ არ არღვევს მესამე პირების ინტერესებს და ა.შ.¹⁸ რაც შეეხება მხარის მითითებას მორიგების მიზანშეწონილობაზე, გარემოების შეცვლის გამო მორიგების პირობების შეცვლის მოთხოვნა და მსგავსი შინაარსის არგუმენტები აღნიშნული მორიგების დამტკიცების შესახებ განჩინების გაუქმების საფუძველი ვერ გახდება.

2. მოსამართლის როლი მორიგების პროცესში

მორიგებით საქმის წარმოების დასრულებას კარგი შუამავალი სჭირდება, ხოლო სასამართლოსმიერი მორიგებისას მოსამართლე საუკეთესო მრჩეველის როლშია, რამდენადაც, შესაძლოა, მხარეთა სურვილი მორიგებაზე ამ უკანასკნელის შეთავაზების ეტაპზე არც არსებობდეს, მაგრამ საქმის თაობაზე მოსამართლის მიერ გაკეთებული განმარტებისა და რეკომენდაციების საფუძველზე გაჩნდეს ერთგვარი მცდელობა, მოცემული მომენტისათვის საქმე დროებით გადაიდოს. ამდენად, მოსამართლემ ყოველ ღონეს უნდა მიმართოს მორიგებისათვის.¹⁹ ამასვე განამტკიცებს საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის დადგენილი დებუ-

¹⁷ იხ., იქვე.

¹⁸ შეად., გოგიშვილი მ., სულხანიშვილი მ., მესხიშვილი ქ., ჯინორია ხ., გელაშვილი რ., ურთიერთობები სასამართლო სხდომის დარბაზში, სხდომის მართვის, მხარეთა მორიგების კომუნიკაციური და სამართლებრივი ასპექტები, თბილისი, 2010, 27-28.

¹⁹ მამაიაშვილი თ., მორიგება, როგორც საქმის წარმოების დამთავრების საფუძველი, თბილისი, 2017, 189-190.

ლებები²⁰, რომელთა თანახმად, სასამართლომ ყოველნაირად უნდა შეუწყოს ხელი და უნდა მიმართოს კანონით გათვალისწინებულ ყველა ღონისძიებას, რათა მხარეებმა საქმე მორიგებით დაამთავრონ. აღნიშნული მიზნით, მოსამართლე ვალდებულია, განუმარტოს მხარეებს მოურიგებლობის შემთხვევაში გადაწყვეტილების ერთ-ერთი მხარისათვის საზიანო შედეგი და თავად მორიგების შედეგები. მოსამართლე უფლებამოსილია, მხარეებს მორიგების სხვადასხვა ვერსია შესთავაზოს, დაანახოს მათი პოზიციის სუსტი და ძლიერი მხარეები, დაარწმუნოს მორიგებით საქმის დასრულების უპირატესობაში და რაც მთავარია, წინასწარ მიუთითოს მხარეებს დავის გადაწყვეტის შესაძლო შედეგებზე. მორიგების მიზნით, მოსამართლე უფლებამოსილია, თავისი ინიციატივით ან მხარის შუამდგომლობით გამოაცხადოს შესვენება სასამართლო სხდომის მიმდინარეობისას და სხვა პირთა დასწრების გარეშე მოუსმინოს მხოლოდ მხარეებს, ან მხოლოდ მათ წარმომადგენლებს; მოსამართლეს შეუძლია მიუთითოს დავის გადაწყვეტის შესაძლო შედეგებზე; მას შეუძლია მხარეებს მორიგების პირობები შესთავაზოს.

მორიგების პროცესში მოსამართლის როლზე მნიშვნელოვან მითითებას შეიცავს მოსამართლეთა ფედერალური ცენტრის მიერ მოსამართლეთათვის შედგენილი პრაქტიკული სახელმძღვანელო, რომელიც მორიგებასთან დაკავშირებით მოსამართლეებს ქცევის გარკვეულ სტანდარტს უწესებს.²¹ ხსენებულ ბროშურაში მითითებულია, რომ მორიგების შესაძლებლობა გამოკვლეულ უნდა იქნეს არა მხოლოდ საქმის მოსამზადებელ სტადიაზე, არამედ მაშინაც, როდესაც საქმე მომზადებულია მთავარ სხდომაზე განსახილველად, მხარეები კარგად იცნობენ საქმის მასალებს, აწონ-დაწონილი აქვთ საკუთარი და მოწინააღმდეგე მხარის პოზიციები და მტკიცებულებები, ვინაიდან ისინი შესაძლოა შინაგანად მზად იყვნენ მორიგებისთვის, თუმცა აღნიშნულისთვის ერთგვარი ბიძგი სჭირდებოდათ.²²

3. მორიგების თავისებურებანი სამართალწარმოების სხვადასხვა სტადიაზე

„საქმის დამთავრება მორიგებით სამართალწარმოების დასრულების არანაკლებ მნიშვნელოვანი ფორმაა, ვიდრე საქმეზე გადაწყვეტილების გამოტანა. პირიქით, მათ თანაბარი დატვირთვა აქვთ, ზოგჯერ კი მორიგება უკეთესი ალტერნატივაა. თუმცა, მხოლოდ ერთი პირობით, თუ მორიგების შეთავაზება მიზნად ისახავს არა მხოლოდ მოსამართლის განტვირთვისას, მისი მუშაობის შემსუბუქებას, არამედ მხარეთა შორის დავის საგანზე წარმოშობილი კონფლიქტის სამართლიანად მოგვარებას.“²³

საქმის წარმოების მორიგებით დამთავრება მხარეთა ნებაყოფლობითი არჩევანია. სასამართლო საქმის წარმოებას შეწყვეტს, თუ მხარეები მორიგდებიან. მორიგების შესაძლებლობა არსებობს სამართალწარმოების ნებისმიერ სტადიაზე, სამართალწარმოების ნებისმიერი კატეგორიის მხარეებს შორის, მაგრამ არა ყველა სახის პირობაზე.²⁴ ზოგადად, მხარეთა დისპოზიციურობის პრინციპის დაცვის,

²⁰ იხ., სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის მე-3 მუხლის მე-2 ნაწილის 1-ლი წინადადება, 272-ე მუხლის „დ“ ქვეპუნქტი, 218-ე მუხლი, 205-ე მუხლი.

²¹ იხ., შვარცერი უ.ვ., ჰორში ა., საქმისწარმოების ელემენტები: მოსამართლის მოკლე პრაქტიკული სახელმძღვანელო, მოსამართლეთა ფედერალური ცენტრი, თბილისი, 2006.

²² იქვე, 13-14, 21.

²³ ლიუტრინგჰაუსი პ., სამოქალაქო საქმეზე გადაწყვეტილების მიღების მეთოდოლოგია, მოსამართლეთა სემინარი, ბაკურიანი, 18-21 ოქტომბერი, 2007, 133.

²⁴ მამაიაშვილი თ., მორიგება, როგორც საქმის წარმოების დამთავრების საფუძველი, თბილისი, 2017, 203.

სწრაფი მართლმსაჯულების განხორციელებისა და სასამართლოს განტვირთვის მიზნით მორიგების დამტკიცება შესაძლებელია სამართალწარმოების ნებისმიერ ეტაპზე, მათ შორის საჩივრებისა და კერძო საჩივრების განხილვის დროსაც, თუმცა, ამ შემთხვევებში სასამართლომ ყველა ღონისძიებას უნდა მიმართოს, რათა თავიდან იქნეს აცილებული უკანონო მორიგების დამტკიცების საშიშროება. ამ მიზნით, სასამართლო საჩივრისა და კერძო საჩივრის განხილვის დროს მორიგების დამტკიცებისას არ უნდა შემოიფარგლოს მხოლოდ კონკრეტული პროცესუალური მოქმედებით, უნდა გასცდეს საჩივრისა და კერძო საჩივრის მოთხოვნის ფარგლებს, შეისწავლოს საქმე და მხოლოდ ამის შემდეგ დაამტკიცოს მორიგება.

ერთმანეთისაგან განსხვავდება მორიგების დამტკიცების შედეგები იმის მიხედვით, მიქცეულია თუ არა აღსასრულებლად კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილება. თუ კანონიერ ძალაში შესულ გადაწყვეტილებაზე გამოწერილია სააღსრულებო ფურცელი და საქმე აღსასრულებლად უკვე მიქცეულია, მაშინ აღმასრულებლის შუამდგომლობის საფუძველზე სასამართლო, მართალია, მხარეთა მორიგებას ამტკიცებს, მაგრამ კანონიერ ძალაში შესულ სასამართლო გადაწყვეტილებას არ აუქმებს, აღნიშნული პროცედურის მარეგულირებელი ნორმები ნათლად არის განწერილი „სააღსრულებო წარმოებათა შესახებ“, კანონში,²⁵ რაც სააღსრულებო სამართალწარმოების თავისებურებით არის განპირობებული. რაც შეეხება მორიგების დამტკიცებას სამართალწარმოების იმ ეტაპზე, როცა გადაწყვეტილება კანონიერ ძალაშია შესული, მაგრამ აღსასრულებლად ჯერ არ არის მიქცეული, ამ დროს სასამართლო, მხარეთა დისპოზიციურობისა და კერძო და საჯარო ინტერესების გათვალისწინებით, უფლებამოსილია დაამტკიცოს მორიგება და გააუქმოს საქმეზე მიღებული ყველა გადაწყვეტილება.

ნიშანდობლივია, რომ გარკვეული თავისებურებებით ხასიათდება კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილებით დამთავრებულ საქმეზე მორიგების დამტკიცების განსჯადობაც. როგორც წესი, მორიგებას ამტკიცებს გადაწყვეტილების გამომტანი სასამართლო, მაშინაც კი, როდესაც არსებობს ზემდგომი სასამართლოს განჩინება აღნიშნული გადაწყვეტილების უცვლელად დატოვების თაობაზე, ანუ მორიგების დამტკიცების დროს ანალოგიის წესით გამოიყენება ახლად აღმოჩენილ გარემოებათა გამო განცხადების განხილვის განსჯადობის წესები²⁶, მაგრამ ამ შემთხვევაში გასათვალისწინებელია ერთი მეტად მნიშვნელოვანი გარემოება: თუ პირველი ინსტანციის სასამართლომ გამოიტანა გადაწყვეტილება და სააპელაციო და საკასაციო ინსტანციის სასამართლოებმა აღნიშნული გადაწყვეტილება დატოვეს უცვლელად, განსჯადობის წესების შესაბამისად, მორიგების დამტკიცების საკითხს იხილავს პირველი ინსტანციის სასამართლო, მაგრამ იგი არ (და ვერ) აუქმებს სააპელაციო და საკასაციო ინსტანციის სასამართლოების განჩინებებს, ვინაიდან მორიგების დამტკიცების დროს შესაძლოა გაუქმდეს მხოლოდ ის გადაწყვეტილება, რომელიც სამართლებრივი შედეგის დადგომას იწვევს და აღსრულებას ექვემდებარება.

III. სასამართლო მედიაცია ქართულ სამართლებრივ პრაქტიკაში

სასამართლო მედიაციის მომწესრიგებელი ნორმების მიღების მიზანი იყო მედიაციის გამოყენების იმგვარი სტიმულირება, რომ არ შელახულიყო მისი არსი, დაცული ყოფილიყვნენ მასში მონაწილე პირები ინფორმაციის გამჟღავნებისაგან,

²⁵ იხ., „სააღსრულებო წარმოებათა შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-18, მე-18³, 91⁸-ე, 91¹⁰-ე, 91¹²-ე მუხლები.

²⁶ იხ., საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 424-ე მუხლი.

მორიგების ეფექტური აღსრულებისთვის შემუშავებულიყო დაბალანსებული სამართლებრივი მექანიზმები და რაც მთავარია, მომხდარიყო სასამართლო სისტემის განტივრთვა.

საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის XXI¹ თავის გარდა, მოცემული მდგომარეობით, მედიაციის პროცესის სამართლებრივ რეგულირებას უკვე უზრუნველჰყოფს „მედიაციის შესახებ“ საქართველოს კანონიც, რომელმაც განსაზღვრა მედიაციის წარმართვის პრინციპები, მედიატორთა პროფესიული გაერთიანების ორგანიზებისა და საქმიანობის წესები, მედიატორის უფლებამოსილებები და მედიაციის პროცესთან დაკავშირებული სხვა საკითხები, ასევე, ის საკვალიფიკაციო კრიტერიუმები, რომელთა გათვალისწინებაც მხარეებს კომპეტენტური, დამოუკიდებელი და მიუკერძოებელი მედიატორის შერჩევაში ეხმარება.

1. სასამართლო მედიაციას დაქვემდებარებული საქმეები

საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსში 2011 წლის დეკემბერში შესული ცვლილების შედეგად კოდექსს დაემატა XXI¹ თავი, სახელწოდებით – „სასამართლო მედიაცია“. საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 187¹-ე მუხლი განმარტავს, რომ სარჩელის სასამართლოში წარდგენის შემდეგ სასამართლო მედიაციას დაქვემდებარებული საქმე შეიძლება გადაეცეს მედიატორს (ფიზიკურ ან იურიდიულ პირს) დავის შეთანხმებით დასრულების მიზნით, ხოლო მედიატორისათვის საქმის გადაცემის შესახებ განჩინება არ საჩივრდება. ამავე კოდექსის 187³-ე მუხლში კი მოცემულია მედიაციას დაქვემდებარებული დავების ჩამონათვალი, კერძოდ, საქმე მედიატორს გადაეცემა საოჯახო (გარდა შვილად აყვანისა, შვილად აყვანის ბათილად ცნობისა, მშობლის უფლების შეზღუდვისა და მშობლის უფლების ჩამორთმევისა), სამემკვიდრეო და სამეზობლო სამართლებრივ დავაზე სარჩელის წარდგენის შემთხვევაში და ასეთ დროს მედიაციის პროცესის გასამართად მხარეთა თანხმობა საჭირო არ არის. ამასთან, საქართველოში მოქმედი კანონმდებლობით, სავალდებულო მედიაციას დაქვემდებარებული დავები ერთი მნიშვნელოვანი საერთო ელემენტიანა შერჩეული – ასეთი სახის დავებში, სამართლებრივი პრობლემების გარდა, ძალიან მნიშვნელოვანია მხარეთა პირადი ურთიერთდამოკიდებულება, რაც ხშირ შემთხვევაში მორალურად მძიმედ აღსაქმელია და მხარეთა პრინციპულობის გამო საქმისწარმოების პროცესის გაჭიანურებას იწვევს, სასამართლოს გადანყვეტილებით კი მათი ურთიერთობები კიდევ უფრო იძაბება.

საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი, ასევე, ადგენს იმის შესაძლებლობას, რომ მხარეთა თანხმობის შემთხვევაში მედიაცია გავრცელდეს ნებისმიერი კატეგორიის დავაზე²⁷, ხოლო მხარეთა თანხმობის შემთხვევაში, დავა მედიატორს შეიძლება გადაეცეს საქმის განხილვის ნებისმიერ სტადიაზე²⁸. ამდენად, საქართველოს კანონმდებლობით მედიაციას სავალდებულო ხასიათი აქვს მხოლოდ სამი კატეგორიის დავის განხილვისას, დანარჩენ შემთხვევაში, საკითხი იმის თაობაზე, გადაეცეს თუ არა საქმე მედიაციის ცენტრს, მხარეთა ნებაყოფლობითი შეთანხმების საგანია. ამასთან, საქართველოს სამოქალაქო საპ-

²⁷ იქვე, 187³-ე მუხლის 1-ლი ნაწილის „დ“ ქვეპუნქტი.

²⁸ იქვე, 187³-ე მუხლის მე-2 ნაწილი.

როცესო კოდექსის მიხედვით, სავალდებულო მედიაცია აღიქმება, როგორც სასამართლოში საქმის წარმოების პროცესის ნაწილი²⁹.

ამდენად, საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის მიხედვით, სასამართლო მედიაციის საშუალებით შესაძლებელია სხვადასხვა სახის სამოქალაქო დავის განხილვა (გარდა თავად კანონში მითითებული გამონაკლისებისა), მათ შორის, საოჯახო/განქორწინების, სამეზობლო, შრომითი, კომერციული დავებისა და ა.შ., როგორც სავალდებულო მედიაციის ფორმით, ისე — ნებაყოფლობით. ამასთან, მედიაციას დაქვემდებარებული დავის კატეგორიების შესაბამისად, გამოიკვეთება მედიაციას დაქვემდებარებული სფეროებიც³⁰ — „ურთიერთშორისი სფერო“, სადაც ერთიანდება საოჯახო, სამეზობლო და შრომითი ურთიერთობებიდან გამომდინარე დავები და შემთხვევები, როცა მხარეთა შორის სამართლებრივი პრობლემა წარმოიშობა პირადი ურთიერთობების საფუძველზე; „კომერციული სფერო“, სადაც შედის ნასყიდობის, ქირავნობის, ნარდობის, დაზღვევის შესახებ ხელშეკრულებებიდან გამომდინარე დავები, რომელთა საგანიც ზიანის ანაზღაურებაა და ასევე, კორპორაციათა შორის არსებული სხვადასხვა სახის დავები.³¹

2. სასამართლო მედიაციის პროცესის წარმოება და ტექნიკა

საქართველოს კანონმდებლობა აწესებს სავალდებულო მედიაციას საოჯახო (გარდა შვილად აყვანასა და მშობელთა უფლებებთან დაკავშირებული საქმეებისა), სამემკვიდრეო და სამეზობლო დავებზე³². აღნიშნული კატეგორიის საქმეები სასამართლომ შესაძლოა, საკუთარი ინიციატივით, მხარეებთან შეუთანხმებლად, დაუქვემდებაროს მედიაციას. სასამართლოს განჩინება დავის მედიაციისათვის გადაცემის თაობაზე საბოლოოა და სავალდებულოა მხარეთათვის შესასრულებლად.³³ მედიაციის „სავალდებულობა“ გულისხმობს მხოლოდ მხარეთა ვალდებულებას, გამოცხადდნენ მედიაციის სესიაზე (2 სავალდებულო სესია) და კეთილსინდისიერად მიიღონ პროცესში მონაწილეობა.³⁴ ამასთან, ეს არავითარ შემთხვევაში გულისხმობს მხარეთა ვალდებულებას, მიაღწიონ შეთანხმებას. მედიაციის პროცესში დავის დასრულების შედეგი მხოლოდ მხარეთა ნებაზეა დამოკიდებული.

საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კანონმდებლობით, სარჩელის სასამართლოში წარდგენის შემდეგ, მოსამართლეს შეუძლია შესთავაზოს მხარეებს მედიაციისათვის საქმის გადაცემის გზით დავის შეთანხმებით დასრულების

²⁹ იხ., წულაძე ა., სასამართლო მედიაციის კონცეპტუალური ხედვა, „სამართლის ჟურნალი“, N1, 2016, 168.

³⁰ ოქროპირიძე ბ., მედიაცია თანამედროვე ქართულ სამართალში და მისი განვითარების პერსპექტივა საერთაშორისო გამოცდილების საფუძველზე, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დავის ალტერნატიული გადაწყვეტის ნაციონალური ცენტრის წელიწადი, თბილისი, 2012, 36.

³¹ იხ., იქვე.

³² იხ. საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის XXI¹ თავი.

³³ იხ., იქვე, 187¹-ე მუხლის მეორე ნაწილი.

³⁴ შეად., კოვაკი კ.კ., ახალი ღვინო საჭიროებს ახალ ღვინის ჭურჭელს, რ. თვაურისა და თ. ქენჭაძის თარგმანი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დავის ალტერნატიული გადაწყვეტის ნაციონალური ცენტრის წელიწადი, თბილისი, 2012, 151-158

შესაძლებლობა³⁵ და მასვე აქვს უფლება, სასამართლო მედიაციას დაქვემდებარებული საქმე გადასცეს მედიატორს (ფიზიკურ ან იურიდიულ პირს) დავის მხარეთა შეთანხმებით დასრულების მიზნით³⁶. დავის მხარეთა შეთანხმებით დასრულების მიზნით მედიატორისათვის გადაცემის შემთხვევაში სამოქალაქო საქმის წარმოება ჩერდება სასამართლო მედიაციის ვადის დასრულებამდე,³⁷ მედიატორისთვის საქმის გადაცემის განჩინება საბოლოოა და არ საჩივრდება,³⁸ ხოლო სასამართლო მედიაციას დაქვემდებარებულ საქმეებზე, მედიატორის მიერ დანიშნულ შეხვედრაზე არასაპატიო მიზეზით გამოუცხადებლობისას, ამ დავის სასამართლოში განხილვის შემთხვევაში მხარეს ეკისრება სასამართლო ხარჯების სრულად დაფარვა, სასამართლოში საქმის განხილვის შედეგის მიუხედავად და ჯარიმა 150 ლარის ოდენობით³⁹. ამასთან, მედიაციაში მხარეთა შორის წარმოებული პროცესი, ერთ შემთხვევაში, ბუნებრივია, მხარეთა შეთანხმებით სრულდება, ხოლო მეორე შემთხვევაში შეთანხმება ვერ მიიღწევა, ასეთ დროს სასამართლო მედიაციის ცენტრი აცნობებს სასამართლოს, რომ მხარეებმა სცადეს მედიაცია, მაგრამ შეთანხმება არ იქნა მიღწეული.⁴⁰ მედიაციის პროცესში მიღწეული შეთანხმება შესაძლოა ქალაქადზე გადაიტანონ თავად მხარეებმა, მათმა წარმომადგენლებმა, ან მედიატორი (მისი ასისტენტი) დაეხმაროს მხარეებს მიღწეული შეთანხმების გაფორმებაში⁴¹.

მედიაციის სესიის ხანგრძლივობა დამოკიდებულია სხვადასხვა ფაქტორზე, მათ შორის: საქმის სირთულეზე, მხარეთა მზაობაზე/სურვილზე ითანამშრომლონ მედიაციის პროცესის განმავლობაში, მედიატორის ინდივიდუალურ ტექნიკაზე და ა.შ.⁴² აქედან გამომდინარე, მხარეებმა შესაძლოა შეთანხმებას მიაღწიონ ერთ საათში, მაგრამ შესაძლოა, მედიაციამ გასტანოს 7-8 საათიც კი, შეთანხმების მიღწევის ან მიუღწევლობის შედეგით. მოქმედი კანონმდებლობა ადგენს 2 სავალდებულო სესიას სასამართლო მედიაციას დაქვემდებარებულ დავებზე⁴³, თუმცა მხარეთა თანხმობის შემთხვევაში შეიძლება შედგეს დამატებითი სესიებიც. როგორც წესი, მედიაციას წარმართავს ერთი მედიატორი. საქმის სპეციფიკიდან ან მედიაციის ცენტრის პრაქტიკიდან გამომდინარე⁴⁴, მედიაციაში შესაძლოა მონაწილეობდეს ორი მედიატორი, ასევე, მედიაციას დაეხმაროს მედიატორის ასისტენტი ან ახალი მედიატორების წვრთნის მიზნით დამსწრე მედიატორი.⁴⁵ ამასთან, ასეთი დამატებითი პირის (დამსწრე თუ ასისტენტი მედიატორის) მონაწილეობა შესაძლებელია მხოლოდ მოდავე მხარეების თანხმობის შემთხვევაში და ასეთ პირზე გავრცელდება კონფიდენციალურობისა თუ ყველა ის სხვა ვალდებულება, რაც მედიატორზე ვრცელდება.⁴⁶ რაც შეეხება მხარეებს, ისინი ვალდებულნი არიან, მედი-

³⁵ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 218-ე მუხლის მე-3 ნაწილი.

³⁶ იქვე, 187¹-ე მუხლი.

³⁷ იხ., იქვე, 279-ე მუხლის „ვ“ ქვეპუნქტი.

³⁸ იხ., იქვე, 187¹-ე მუხლის მე-2 ნაწილი.

³⁹ იხ., იქვე, 187⁶-ე მუხლის მე-2 ნაწილი.

⁴⁰ იხ., მედიაცია – მოავგარე დავა შეთანხმებით, თბილისი, 2013, 19; შეად., კობრეიძე ლ., სასამართლო მედიაციის სამართლებრივი ასპექტები, ჟურნ. „მართლმსაჯულება და კანონი“, N4(39)13, 2013, 28-31.

⁴¹ შეად., მედიაცია – მოავგარე დავა შეთანხმებით, თბილისი, 2013, 24.

⁴² შეად., იქვე, 26.

⁴³ იხ., საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 187⁵-ე მუხლი.

⁴⁴ იხ., მედიაცია – მოავგარე დავა შეთანხმებით, თბილისი, 2013, 13-15.

⁴⁵ იხ., „მედიაციის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-4 მუხლის პირველი პუნქტი.

⁴⁶ იხ., იქვე, მე-6 და მე-10 მუხლები.

აციის პროცესში მონაწილეობა მიიღონ პირადად. მხარეებს შეუძლიათ მედიაციის პროცესის მიმდინარეობისას ისარგებლონ წარმომადგენლის დახმარებითაც.⁴⁷ ამასთან, მხოლოდ წარმომადგენლის გამოცხადების შემთხვევაში ჩაითვლება მხარე გამოუცხადებლად, ხოლო მხარეებისა და მათი წარმომადგენლების გარდა, სხვა პირების დასწრება მედიაციის პროცესში შეთანხმებული უნდა იყოს მეორე მხარესთან და მედიატორთან⁴⁸.

ზოგადი სტანდარტით, მედიაციის პროცესის დასაწყისში ყურადღება ეთმობა არსებით საკითხებს, პროცედურულ საკითხებსა თუ მხარეთა ფსიქოლოგიურ მდგომარეობას, რომელიც დამოკიდებულია: ა) დავის სახეზე, მოდავე მხარეთა შესაძლებლობაზე კონცენტრირება მოახდინონ არსებით საკითხებზე, ბ) მხარეთა ემოციურ დაძაბულობაზე, გ) უფლებამოსილების ხარისხზე, რომელიც მხარეებმა მედიატორს მიანიჭეს, შესაბამისად, მას აქვს შესაძლებლობა დაარეგულიროს მხარეთა შეხვედრები, ასევე, მედიაციის პროცესის გახსნასთან დაკავშირებული პროცედურები, დ) მედიაციის პროცესზე შიდა და გარე ზემოქმედებაზე, რომელიც შუამავალმა რაც შეიძლება სწრაფად უნდა დაარეგულიროს.⁴⁹

პროცესის გახსნისთვის სასურველი მეთოდის ასარჩევად მედიატორმა მხარეებთან უნდა გაიაროს კონსულტაციები. შედეგად, აირჩიოს მედიაციის პროცესის წამოწყების მათთვის ყველაზე სასურველი ფორმა. ისეთ შემთხვევებში, როდესაც შეთანხმების მიღწევის ძირითად დამაბრკოლებელი გარემოება ემოციური დაძაბულობაა, მედიატორი, როგორც წესი, უპირატესობას ანიჭებს პროცესის დაწყების პროცედურულ ან ფსიქოლოგიურ ფორმას. მხარეები მედიატორის რჩევას, როგორც წესი, ეთანხმებიან, თუკი მათ სათანადოდ დაარწმუნებენ, რომ პროცესის დაწყების აღნიშნული სახე შეთანხმების მიღწევას გააადვილებს. პროცესის გახსნის პროცედურის შემდეგ მედიატორი მხარეებს სთავაზობს, წარმოადგინონ თავიანთი პოზიციები, რა დროსაც ყველაზე კრიტიკული საკითხია მხარეთა შორის ინფორმაციის გაცვლის მაქსიმალური გაადვილება. აღნიშნული შესაძლოა დააბრკოლოს შემდეგმა ფაქტორებმა: ერთ-ერთი მხარის აგრესიულმა მოქმედებამ, მკაცრმა მოთხოვნებმა, რომლებიც იმგვარადაა ფორმირებული, რომ აშკარას ხდის მხარეთა ემოციურ დაძაბულობას, მოუნესრიგებელმა და ჩამოუყალიბებულმა კომუნიკაციამ, მოსმენის კულტურის ნაკლებობამ, მხარეთა ემოციურმა თავშეუკავებლობამ, ერთ-ერთი მხარის სრულმა უუნარობამ, მიიღოს სათანადო მონაწილეობა პროცესში.⁵⁰ მედიატორის მთავარი ფუნქციაა, დაეხმაროს მხარეებს, ითანამშრომლონ არსებით განსახილველ საკითხებთან დაკავშირებით.⁵¹ მედიატორი ყურადღებას ამახვილებს მათი ურთიერთობის პოზიტიურ მხარეებზე, რაც

⁴⁷ იხ., იქვე, მე-8 მუხლის მე-5 პუნქტი.

⁴⁸ მედიატორს უნდა ჰქონდეს პროცესის მონაწილე პირთა წრის განსაზღვრის უნარი. უნდა შეაფასოს, თუ ვინ ისარგებლებს აღნიშნული სტატუსით მხარეთა და მათი ადვოკატების გარდა. მედიატორმა უნდა იცოდეს, რომ მითითებული საკითხის გადაწყვეტის განმსაზღვრელ წინაპირობაა ის, თუ ვის შეუძლია წვლილი შეიტანოს კონფლიქტის გადაწყვეტაში. ეს არის სტრატეგიული და ამასთანავე, პრაქტიკული საკითხი. შეად., გურიელი ა., მოსამართლის უფლებამოსილების ფარგლები სასამართლო მედიაციის პროცესის წარმოებასთან მიმართებაში, თბილისი, 2018, 72.

⁴⁹ მედიაციის სამართლებრივი რეგულირების პერსპექტივები საქართველოში, თბილისი, 2013, 205-214.

⁵⁰ შეად., იქვე, 124-138.

⁵¹ იხ., მედიატორთა ქცევისა და კვალიფიკაციის მოდელური სტანდარტები შემუშავებულია ამერიკის არბიტრაჟთა ასოციაციის და ამერიკის იურისტთა ასოციაციის მიერ და წარმატებით გამოიყენება პრაქტიკაში.

იხ. <https://www.mediate.com/articles/model_standards_of_conflict.cfm> [16.12.2019].

მაქსიმალურად ამცირებს მხარეთა შორის ემოციურ დაძაბულობას. „დახურული სხდომა მედიაციის პროცესის ის ნაწილია, როდესაც მედიატორი ცალკე, კონფიდენციალურად ხვდება თითოეულ მხარეს. მედიაცია სშირად დაფუძნებულია მხარეთა პირდაპირობაზე. შესაძლოა მხარეებს არ უნდოდეთ იყვნენ გულახდილები ყველა მონაწილის თანდასწრებით. იმისათვის, რომ მედიატორმა მოიპოვოს დამატებითი ინფორმაცია ან გამოიკვლიოს ალტერნატივები, მას შესაძლოა დასჭირდეს მხარეებთან ცალკე შეხვედრა. კიდევ ერთი პოტენციური დადებითი მხარე ცალკე შეხვედრისა არის ის, რომ მხარეს აქვს საშუალება მოეშვას, დამშვიდდეს და აცილებულ იქნას სამომავლოდ ურთიერთობის გაფუჭება მხარეებს შორის. ცალკე შეხვედრამ ასევე შეიძლება ხელი შეუშალოს ერთი მხარის მიერ მეორის მანიპულაციას.“⁵² მედიაციის პროცესში მედიატორი მხარეთა კონცენტრირებას ახდენს შეთანხმების ყველა სადავო და კრიტიკულ პირობაზე და შემდგომში ეხმარება მათ, გადანყვიტონ ყველა დარჩენილი არსებითი და დამატებითი დეტალი, ხელს უწყობს, გამოიკვეთოს მოსალოდნელი სადავო საკითხები, რომლებზეც მხარეები ვერ თანხმდებიან. შესაძლებელია მედიაციის პროცესის მიმდინარეობისას გამოჩნდეს დავის გადაწყვეტის რაიმე უკეთესი მიმართულებაც.

საქართველოში რაიმე სპეციალური ფორმა და მოთხოვნები სასამართლო მედიაციაზე მიღწეული მორიგების გასაფორმებლად არ არსებობს. თუმცა საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 1877-ე მუხლი არეგულირებს სასამართლო მედიაციის დასრულების საკითხს. კერძოდ, „თუ სასამართლო მედიაციისათვის კანონით დადგენილ ვადაში დავა მხარეთა შეთანხმებით დასრულდება, სასამართლო მხარის შუამდგომლობის საფუძველზე გამოიტანს განჩინებას მხარეთა მორიგების დამტკიცების შესახებ. ეს განჩინება საბოლოოა, არ გასაჩივრდება და დაუყოვნებლივ შედის ძალაში“. ამასთან, „სააღსრულებო წარმოებათა შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-2 მუხლის მიხედვით, აღსრულებას ექვემდებარება კერძო და ადმინისტრაციული სამართლის საქმეებზე კანონიერ ძალაში შესული განჩინება. საქართველოს კანონმდებლობა სასამართლო მედიაციის შედეგად მიღწეული მორიგების არა მხოლოდ იოლი აღსრულების მექანიზმებს ითვალისწინებს, არამედ მედიაციის დახმარებით საქმის დამთავრების მიზნით სასამართლოს მომხმარებლებისათვის გარკვეულ მასტიმულირებელ მექანიზმებსაც ქმნის, რომელთა შორის ერთ-ერთი უმთავრესი ეკონომიკური მოტივია. კერძოდ, სასამართლო მედიაციის საქმეებზე სახელმწიფო ბაჟის ოდენობა შეადგენს დავის საგნის ღირებულების 1%-ს, სულ მცირე, 50 ლარს, ხოლო თუ მხარეები მედიაციის პროცესში მიაღწევენ შეთანხმებას, მოსარჩელეს კიდევ დამატებით უბრუნდება მის მიერ გადახდილი ბაჟის 70%.⁵³

საბოლოოდ, მოქმედი კანონმდებლობის თანახმად, მედიაციისთვის განსაზღვრული დროის განმავლობაში მხარეთა შორის მორიგების მიუღწევლობის შემთხვევაში, მოსარჩელეს უფლება აქვს, წარადგინოს სარჩელი (განახლდეს საქმისწარმოება სასამართლოში), ხოლო მედიაციის პროცესის შეთანხმებით დასრულების შემთხვევაში, მორიგების აქტი წარედგინება სასამართლოს, რომელიც ამტკიცებს მას და წყვეტს საქმის წარმოებას⁵⁴.

⁵² მედიაციის სამართლებრივი რეგულირების პერსპექტივები საქართველოში, თბილისი, 2013, 212.

⁵³ იხ., საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 39-ე მუხლის პირველი ნაწილის „ა³“ ქვეპუნქტი.

⁵⁴ იხ., იქვე, 1877-ე მუხლის პირველი ნაწილი, 272-ე მუხლის „დ“ ქვეპუნქტი.

3. სასამართლო მედიაციის შესახებ პრაქტიკის მიმოხილვა

2012 წლის 7 მაისს საქართველოს იუსტიციის უმაღლეს საბჭოს, იუსტიციის უმაღლეს სკოლას, თბილისის საქალაქო სასამართლოს, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტთან არსებულ დავის ალტერნატიული გადაწყვეტის ეროვნულ ცენტრს, „გერმანიის საერთაშორისო თანამშრომლობის საზოგადოებასა“ (GIZ) და „მართლმსაჯულების დამოუკიდებლობისა და სამართლებრივი გაძლიერების პროექტს“ (JILEP) შორის გაფორმებული მემორანდუმი სასამართლო მედიაციის პრაქტიკული ამოქმედების მიზნით გადადგმული პირველი ნაბიჯი იყო.⁵⁵ ურთიერთთანამშრომლობის მემორანდუმით თბილისის საქალაქო სასამართლოში შეიქმნა სასამართლო მედიაციის პროექტი, რომელიც სასამართლო მედიაციის ცენტრის სახით 2013 წელს ამოქმედდა,⁵⁶ თავდაპირველად, საპილოტე პროგრამის ფარგლებში, ხოლო დღეის მდგომარეობით იგი უკვე სრული დატვირთვით ფუნქციონირებს.

მედიაციის ცენტრში საქმის გადაცემა შესაძლებელია სასამართლოში სასარჩელო განცხადების შეტანის გზით – სასამართლოს მიერ საქმის წარმოებაში მიღების შემდეგ, დავის მონაწილე ორივე მხარის სურვილის (წერილობითი ან ზეპირსიტყვიერი შუამდგომლობა) ან/და მოსამართლის რეკომენდაციით ხდება საქმის გადამისამართება მედიაციის ცენტრში. რაც შეეხება მორიგებადობის მაჩვენებელს, ცენტრის მიერ განხილული საქმეების 70% მორიგებითაა დასრულებული⁵⁷. აღნიშნული საკმაოდ დამაიმედებლად გამოიყურება იმ ფონზე, რომ მიუხედავად ისტორიული წარსულისა, მედიაციის ინსტიტუტის ასეთი ფორმით არსებობა სიახლეა ქართული საზოგადოებისათვის და შესაბამისად, ცნობადობაც ნაკლებია.

სასამართლო მედიაციის ცენტრის მიერ წარმოებული სტატისტიკა ასე გამოიყურება:

სასამართლო მედიაციაში განხილული საქმეები							
დავის კატეგორია	2013 (X)	2014	2015	2016	2017	2018	2019
სანივთო (ქონებრივი) სამართლებრივი	1	10	14	5	8	10	
ვალდებულებით სამართლებრივი	1	1	1	10	30	22	3
საოჯახო სამართლებრივი	1	2	8	7	10	14	
სამემკვიდრეო სამართლებრივი	0	0	4	2	2	3	2
შრომითი სამართლებრივი	0	0	0	0	1	2	
სულ	3	13	27	24	51	51	
საერთო ჯამში - 174 საქმე							

⁵⁵ იხ., ნულაძე ა., ქართული სასამართლო მედიაციის შედარებითი ანალიზი, თბილისი, 2017, 199-200.

⁵⁶ იხ., იქვე. <<http://hcoj.gov.ge/ge/mediatsiis-sapilote-proeqtis-prezentatsia/2521>> [16.12.2019].

⁵⁷ იხ., თბილისის საქალაქო სასამართლოს 2019 წლის 20 მარტის N2-0454/2898680 წერილი.

სასამართლო მედიაციის ცენტრის მიერ მოწოდებული ინფორმაციით⁵⁸, გარკვეული პერიოდულობით ხდება სასამართლო მედიაციაში მონაწილე პირების კმაყოფილების სტატისტიკის განსაზღვრა (კითხვარების ან პირადი გასაუბრების საფუძველზე), რომლის მიხედვითაც დგინდება, თუ რას ფიქრობენ მხარეები საქართველოში მედიაციის ინსტიტუტის არსებობაზე, ასევე, იმაზე, გააუმჯობესა თუ არა მედიაციის პროცესში მონაწილეობამ მედიაციის დასრულების შემდგომ მონაწილე პირებს შორის ურთიერთობა, გაამართლა თუ არა მათი მოლოდინი უშუალოდ მედიაციის პროცესმა, რა გამოცდილება მიიღეს მედიაციის პროცესში, როგორ შეაფასეს მედიატორის უნარ-ჩვევები, იყო თუ არა მედიატორი ობიექტური და სამართლიანი, დარჩნენ თუ არა კმაყოფილი მედიაციის ცენტრის სამუშაო ჯგუფის მუშაობის ხარისხით და ა.შ. აღნიშნული საკითხის კვლევამ აჩვენა, რომ მედიაციაში მონაწილე მხარეების კმაყოფილების სტატისტიკა უმაღლეს ნიშნულზეა.

IV. დასკვნა

როგორც ნაშრომმა ცხადჰყო, მორიგების ინსტიტუტის პრაქტიკაში მოქმედების მამოძრავებელი ძალა საქართველოსა და შესაბამისად, კონტინენტური ევროპის სამართლის ოჯახის ქვეყნების სამოქალაქო საპროცესო კანონმდებლობაში სასამართლო სისტემაა.⁵⁹

აღსანიშნავია, რომ მორიგების ინსტიტუტი, განსხვავებით მედიაციისგან, არაა დავის ალტერნატიული გადაწყვეტის ფორმა და იგი საპროცესოსამართლებრივი თვალსაზრისით, სასამართლოს უფლებამოსილებაა. მოსამართლე მთავარ როლს ასრულებს სასამართლო სისტემისა და საზოგადოების ურთიერთდამოკიდებულების საკითხში. სასამართლოს პრესტიჟი და მუშაობის ხარისხი მოსამართლის ყოველდღიურ საქმიანობაზე დამოკიდებულია. მოსამართლე, გარდა იმ პროფესიული უნარ-ჩვევებისა, რომლებიც თან ახლავს პრაქტიკოსი იურისტის პროფესიას, კარგად უნდა იცნობდეს ადამიანის ფსიქოლოგიას. სასამართლოში საქმის განხილვისას კი მორიგების პროცესი სამი მნიშვნელოვანი ელემენტისაგან შედგება: ნამოყენებულ უნდა იქნეს მორიგების გონივრული შეთავაზება (თუ, რა თქმა უნდა, მორიგება შესაძლებელია), შეთავაზება უნდა იყოს ეფექტური და დავის გადაწყვეტას უნდა ემსახურებოდეს და შეთავაზებამ უნდა გააუმჯობესოს მხარეებს შორის მოლაპარაკების პროცესი. ამდენად, სასამართლო საპროცესოსამართლებრივი ნორმების შესაბამისად, ვალდებულია, ყველა ღონე იხმაროს მხარეთა შორის მორიგების მისაღწევად, რათა საქმეზე ორივე მხარისთვის ხელსაყრელი შედეგი დადგეს, მაქსიმალურად ნაკლებ დროში და ნაკლები დანახარჯით.

⁵⁸ იხ. იქვე.

⁵⁹ განსხვავებით პრეცედენტული სამართლის ქვეყნებისგან. განსაკუთრებით აღსანიშნავია ამერიკის შეერთებული შტატების სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, სადაც სასამართლოს როლი მორიგების პროცესში ფაქტობრივად მინიმალურია, მხარეები უმეტესწილად მიმართავენ დავის გადაწყვეტის ალტერნატიულ მეთოდებს: ურთიერთმოლაპარაკებებს, არბიტრაჟს, მედიაციას, შერეული ტიპის მორიგებებს, სადაც ადვოკატის და სამართლებრივი დამხმარის როლი გაცილებით მეტია, ვიდრე სასამართლოსი. სასამართლო განხილვამდე დავა, ფაქტობრივად, მხოლოდ ალტერნატიული მეთოდების უშედეგოდ დასრულების შემდგომ მიდის და იშვიათად სრულდება სასამართლოში მორიგებით. შეად., Richardson E.C, Regan M.C, *Civil Litigation for Paralegals*, 2nd Ed., West Publishing, 1998, 370-391; Goldman T.F., Hughes A.H., *Civil Litigation Process and Procedures*, 2nd Ed., Prentice Hall, 2012, 93-98.

რაც შეეხება მედიაციის ინსტიტუტს, მისი დანერგვის ეფექტიანობა საქართველოში დამოკიდებულია არა მხოლოდ მის საკანონმდებლო მოწესრიგებაზე, არამედ საზოგადოების ცნობიერების ამაღლებაზეც, რაც სამომავლოდ მედიაციაზე მოთხოვნას გაზრდის. მედიაციის ინსტიტუტის უპირატესობების გათვალისწინებით, მისი არსებობა სამართლის სისტემაში მნიშვნელოვანია იმდენად, რამდენადაც იზოგება სახელმწიფო სახსრები და თავად მხარეთა ხარჯები, დავის გადაწყვეტა ხდება სწრაფად და ეფექტურად, მხარეები კი ერთმანეთთან პირად ურთიერთობებს ინარჩუნებენ.

მიუხედავად იმისა, რომ ქართულ სამოქალაქო საპროცესო პრაქტიკაში მორიგების ინსტიტუტი საკმაოდ წარმატებულია, სასამართლო მედიაციაც თანდათან ფეხს იდგამს. აღნიშნულის ნათელი მაგალითია საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსში 2011 წელს შეტანილი ცვლილებები და 2019 წელს მიღებული კანონი „მედიაციის შესახებ“, რომელმაც ინსტიტუციურ დონეზე სამართლებრივად მოაწესრიგა რიგი საკითხები, თუმცა, უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ თუკი კანონმდებლებს სურთ, რომ მედიაციის ინსტიტუტი ქართული სამართლის ღირსეულ ნაწილად აქციონ, უნდა შეიქმნას ერთგვარი სტანდარტი და სხვადასხვა ტიპის კონკრეტული ხასიათის მქონე მარეგულირებელი ნორმა, რაც მის პოპულარიზაციას შეუწყობს ხელს, შედეგიანობის თვალსაზრისით. ამ მხრივ კი, სასურველია, რომ საქართველოს კანონმდებლობით სამომავლოდ შემოთავაზებული მედიაციის მოდელი იყოს არა რომელიმე ევროპული ქვეყნის კანონმდებლობის ანალოგი, არამედ ინდივიდუალური და საქართველოს სამართლებრივ პრაქტიკასთან ასიმილირებადი.

არაკონსტიტუციური საკანონმდებლო უმოქმედოება და აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის ანტიკონსტიტუციური კონსტიტუცია

I. შესავალი

სამართლის თეორიაში ერთ-ერთი პრობლემური საკითხი არის ხარვეზი კანონმდებლობაში, რაც განიმარტება, როგორც შემთხვევა, როდესაც „სამართლებრივად განსახილველი და გადასაწყვეტი საკითხი არ არის გათვალისწინებული და რეგულირებული სამართლის არც ერთ ნორმაში.“¹

საკანონმდებლო ხარვეზი შეიძლება იყოს ღია ან ფარული. ღია ხარვეზის მიზეზი შეიძლება იყოს ის, რომ ნორმის გამოცემის მომენტში კანონმდებელს არ შეეძლო წინასწარ განეჭვრიტა ის სიტუაცია, რომელიც დადგა სოციალური ურთიერთობის განვითარების შედეგად, ან კანონმდებელს უბრალოდ „გამორჩა“ ამ საკითხის მონესრიგება. ამისგან განსხვავებით, ფარული ხარვეზი კანონმდებლისთვის ცნობილია, მაგრამ იგი შეგნებულად არ ასწორებს ამ ხარვეზს. ფარულ ხარვეზს ხშირად უწოდებენ კანონის წინასწარ გამიზნულ არასრულყოფილებას (კანონმდებლის კვალიფიციური დუმილი).² ასეთ დროს კანონმდებელი ცდილობს გაგვაგებინოს, რომ მოცემული სამართლებრივი ურთიერთობის მონესრიგების გასაღები ეთიკის ნორმებში ძვეს.³ ზოგიერთ ქვეყანაში სამართალშემოქმედის ასეთი მიზანმიმართული უმოქმედობა, არ მოანესრიგოს საზოგადოებრივი ურთიერთობა, შესაძლებელია საკონსტიტუციო კონტროლის ინსტიტუტის მიერ განისაზღვროს, როგორც კონსტიტუციით დადგენილი ვალდებულებების არაჯეროვანი შესრულება.⁴

ზოგიერთი ქვეყნის სამართალი იცნობს არაკონსტიტუციური სამართლებრივი უმოქმედობის ცნებას. ესპანეთის საკონსტიტუციო სასამართლოს განმარტებით, არაკონსტიტუციური სამართლებრივი უმოქმედობა არსებობს მაშინ, როდესაც კონსტიტუცია კანონმდებელს ავალებს კონსტიტუციის განმავითარებელი (დამაკონკრეტებელი) ნორმის გამოცემას, მაგრამ კანონმდებელი ამას არ აკეთებს.⁵

ბრაზილიის სამართლებრივი დოქტრინა კიდევ უფრო აფართოვებს არაკონსტიტუციური სამართლებრივი უმოქმედობის ცნებას. როგორც ბრაზილიის უზენაესი

* სულხან-საბა ორბელიანის უნივერსიტეტის სამართლის ფაკულტეტის დეკანი, ასოცირებული პროფესორი.

¹ ინკირველი გ., სახელმწიფოსა და სამართლის ზოგადი თეორია, თბილისი, 2003, 169.

² ხუბუა გ., სამართლის თეორია, მე-2 გამოცემა, თბილისი, 2015, 217.

³ General Report of the XIV Congress of the Conference of European Constitutional Courts on Problems of Legislative Omission in Constitutional Jurisprudence, the Bulletin, Venice Commission, Strasbourg, December 2008, 8-9.

⁴ იქვე, 8.

⁵ The Problems of Legislative Omission in Constitutional Jurisprudence, Paper from the Constitutional Court of Spain, XIV Conference of Constitutional Courts of Europe, Vilnius, May 2008, 27.

ფედერალური სასამართლოს თავმჯდომარე პროფესორი გილმარ მენდესი განმარტავს, არაკონსტიტუციურ საკანონმდებლო უმოქმედობად მიიჩნევა კანონმდებლის მიერ საკონსტიტუციო ვალდებულების შეუსრულებლობა, რომელიც ეფუძნება როგორც კონსტიტუციის ამკარა დირექტივებს, ისე კონსტიტუციის ინტერპრეტაციის შედეგად მიღებულ ფუნდამენტურ გადაწყვეტილებებს.⁶ აღსანიშნავია, რომ ბრაზილიის კონსტიტუციის თანახმად, არაკონსტიტუციურ უმოქმედობასთან დაკავშირებით დასაშვებია არაკონსტიტუციურობის შესახებ სარჩელის აღძვრა ბრაზილიის უზენაეს ფედერალურ სასამართლოში. კონსტიტუციის 103-ე მუხლის მე-2 პარაგრაფის შესაბამისად, „თუ არაკონსტიტუციურობის შესახებ გადაწყვეტილება გამოტანილი იქნება კონსტიტუციური ნორმის ეფექტიანობის უზრუნველსაყოფი საშუალების არარსებობის გამო, ამის თაობაზე აუცილებელი ღონისძიებების მიღების მიზნით ეცნობება ხელისუფლების შესაბამის შტოს; თუ საუბარია ადმინისტრაციულ ორგანოზე, ამგვარი ზომები მიღებულ უნდა იქნეს 30 დღის განმავლობაში“⁷.

ბრაზილიის უზენაესი ფედერალური სასამართლოს განმარტებით, საკანონმდებლო პროცესის დაწყების შემთხვევაში არ შეიძლება საუბარი კანონმდებლის მხრიდან არაკონსტიტუციურ საკანონმდებლო უმოქმედობაზე, თუმცა ეს არ ნიშნავს, რომ კანონპროექტის განხილვა უსასრულოდ უნდა ჩიანურდებოდეს. არაკონსტიტუციურ საკანონმდებლო უმოქმედობად შეიძლება ჩაითვალოს ისეთი შემთხვევა, როდესაც საკანონმდებლო ორგანო კანონპროექტს გონივრულ ვადაში არ განიხილავს. ბრაზილიის უზენაესი ფედერალური სასამართლოს 2007 წლის 9 მაისის გადაწყვეტილებით, არაკონსტიტუციურ საკანონმდებლო უმოქმედობად ჩაითვალა ერთ-ერთი კანონპროექტის განუხილველობა 10 წელზე მეტი ხნის განმავლობაში, რაც, სასამართლოს განმარტებით, კანონმდებლის არაკონსტიტუციურ უმოქმედობას ადასტურებდა. ამასთანავე, მოცემულ შემთხვევაში არაკონსტიტუციურმა საკანონმდებლო უმოქმედობამ ამ ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში მრავალი ნეგატიური შედეგი გამოიწვია.⁸

აღსანიშნავია, რომ ბრაზილიის მსგავსად, ევროპის რამდენიმე ქვეყანა (უნგრეთი, პორტუგალია, იტალია და ესპანეთი) ახორციელებს საკონსტიტუციო კონტროლს საკანონმდებლო უმოქმედობაზე.⁹ მაგალითად, ესპანეთში საკონსტიტუ-

⁶ Mendes G., *Constitutional Jurisdiction in Brazil: the Problem of Unconstitutional Legislative Omission*, 2008, 6.

<http://www.stf.jus.br/repositorio/cms/portaStfInternacional/portaStfAgenda_pt_br/anexo/JurisDicaO_Constitucional_no_Brasil_Omissao_Legislativa_inconstitucional1.pdf> [12.07.2019]

⁷ ბრაზილიის ფედერაციული რესპუბლიკის 1988 წლის 5 ოქტომბრის კონსტიტუცია, მუხლი 103, პარაგრაფი 2, წიგნში: საზღვარგარეთის ქვეყნების კონსტიტუციები, ნაწილი V, ვ. გონაშვილის რედაქტორობით, თბილისი, 2007.

⁸ Mendes G., *Constitutional Jurisdiction in Brazil: the Problem of Unconstitutional Legislative Omission*, 2008, 5-6.

<http://www.stf.jus.br/repositorio/cms/portaStfInternacional/portaStfAgenda_pt_br/anexo/JurisDicaO_Constitucional_no_Brasil_Omissao_Legislativa_inconstitucional1.pdf> [12.07.2019]

⁹ General Report of the XIV Congress of the Conference of European Constitutional Courts on Problems of Legislative Omission in Constitutional Jurisprudence, the Bulletin, Venice Commission, Strasbourg, December 2008, 16.

ციო სარჩელის საფუძველი შეიძლება იყოს საკანონმდებლო უმოქმედობა. „საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“ ესპანეთის ორგანული კანონის 41-ე მუხლის მე-2 პუნქტის თანახმად, ადამიანის უფლებათა დაცვის პროცედურის დაწყების საფუძველია სახელმწიფო ორგანოების, ავტონომიური გაერთიანებებისა და სხვა ტერიტორიული, კორპორატიული ან ინსტიტუციონალური სახელმწიფო ორგანოების, აგრეთვე, თანამდებობის პირებისა და აგენტების მხრიდან ადამიანის უფლებების დარღვევა დებულებების, სამართლებრივი აქტების, უმოქმედობისა თუ უკანონო ქმედებების შედეგად.¹⁰ ამავე კანონის თანახმად, საკონსტიტუციო სასამართლოს ქვემდებარე საკონსტიტუციო კონფლიქტები სახელმწიფოსა და ავტონომიურ გაერთიანებებს ან ავტონომიურ გაერთიანებებს შორის, რომელთა წარმოშობის საფუძველი შეიძლება გახდეს სახელმწიფო ორგანოების ან ავტონომიური გაერთიანებების გადანყვეტილებები, რეზოლუციები და აქტები ან ასეთი გადანყვეტილებების, რეზოლუციებისა და აქტების მიუღებლობა.¹¹

საინტერესოა პორტუგალიის მაგალითი, რომლის კონსტიტუციის 283-ე მუხლიც („არაკონსტიტუციურობა უმოქმედობით“) პირდაპირ მიუთითებს არაკონსტიტუციურ საკანონმდებლო უმოქმედობაზე. ამ მუხლის თანახმად, რესპუბლიკის პრეზიდენტის, ომბუდსმენის ან ავტონომიური რეგიონების უფლებების დარღვევის საფუძველზე ამ ავტონომიური რეგიონების საკანონმდებლო ასამბლეების თავმჯდომარეების მოთხოვნით საკონსტიტუციო სასამართლო განიხილავს და ამონმებს, ხომ არ მოხდა კონსტიტუციის დარღვევა კონსტიტუციური ნორმების გასახორციელებლად აუცილებელი საკანონმდებლო მექანიზმების მიუღებლობით. თუ საკონსტიტუციო სასამართლო დაადგენს ანტიკონსტიტუციური საკანონმდებლო უმოქმედობის ფაქტს, ამის შესახებ შესაბამის საკანონმდებლო ორგანოს აცნობებს.¹² პორტუგალიის სამართლის თეორიაში განასხვავებენ, ერთი მხრივ, საკანონმდებლო უმოქმედობას და მეორე მხრივ, არაკონსტიტუციურ, იგივე კონსტიტუციურად მნიშვნელოვან საკანონმდებლო უმოქმედობას. მათ შორის განსხვავება არის იმ კონსტიტუციური ნორმების ტიპებში, რომელთაც კანონმდებლები არ ასრულებდნენ ან რომელთა მიმართაც პასიურობას იჩენდნენ. პორტუგალიელ სამართლის თეორეტიკოსთა უმრავლესობა ახდენს კონსტიტუციური ნორმების საკუთარ კლასიფიკაციას, რათა ამის საფუძველზე განსაზღვრონ, კანონმდებლის რომელი უმოქმედობა შეიძლება ჩაითვალოს კონსტიტუციურად მნიშვნელოვან საკანონმდებლო უმოქმედობად.¹³

საქართველოს კანონმდებლობა და სამართლის დოქტრინა არ იცნობს არაკონსტიტუციური საკანონმდებლო უმოქმედობის ცნებას. ამდენად, ქართველ კანონმდებლებს შეუძლიათ, არ მიიღონ კანონი იმ შემთხვევაშიც კი, როდესაც ამას პირდაპირ მოითხოვს საქართველოს კონსტიტუცია. სწორედ ასეთ შემთხვევასთან გვაქვს საქმე აფხაზეთის ავტონომიურ რესპუბლიკასთან დაკავშირებით, რომლის

¹⁰ Organic Law of Spain on the Constitutional Court, 3 October 1979, Art.41(2).

¹¹ იქვე, მუხლები 2 (c) და 61.

¹² Constitution of the Portuguese Republic of the 1976, Art.283 (1-2).

¹³ “Problems of Legislative Omission in Constitutional Jurisprudence”, Paper from the Portuguese Constitutional Court, XIV Conference of Constitutional Courts of Europe, Vilnius, May 2008, 10.

უფლებამოსილებების განმსაზღვრელ არა უბრალოდ ნორმას, არამედ მთელ კანონს არ იღებს საქართველოს პარლამენტი.

ამ სტატიის მიზანია, წარმოაჩინოს საქართველოში საკანონმდებლო უმოქმედობის ნეგატიური შედეგები სწორედ აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის მაგალითზე.

II. საქართველოს კონსტიტუცია და კანონმდებლის უმოქმედობა

2002 წლის კონსტიტუციური კანონით საქართველოს კონსტიტუციაში შევიდა ცვლილებები, რომლის მთავარი არსი იყო აფხაზეთისათვის ავტონომიის სტატუსის მინიჭება.¹⁴ მანამდე კონსტიტუციაში იხსენიებოდა მხოლოდ „აფხაზეთი“, მისი ავტონომიურობის განმსაზღვრელი სახელწოდების გარეშე. იმავე კონსტიტუციური კანონით დადგინდა, რომ აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის სტატუსი განისაზღვრებოდა „აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის სტატუსის შესახებ“ საქართველოს კონსტიტუციური კანონით.

2017 წლის საკონსტიტუციო ცვლილებების შედეგად საქართველოს კონსტიტუციაში ტერიტორიული მონყობის თვალსაზრისით თვისობრივი ცვლილებები, არ შესულა და ძირითადი დებულებები იგივე დარჩა. განხორციელდა მხოლოდ უმნიშვნელო ცვლილებები, რაც გულისხმობდა ცალკეული ტერმინების კორექტირებასა და ტერიტორიულ მონყობასთან დაკავშირებულ, მანამდე ორ სხვადასხვა მუხლში გაბნეული ცალკეული ნორმების ერთ მუხლად ჩამოყალიბებას.

ცვლილებების შედეგად ტერიტორიული მონყობის საკითხი ჩამოყალიბდა კონსტიტუციის მე-7 მუხლში („ტერიტორიული მონყობის საფუძვლები“), რომლის მე-2 პუნქტის თანახმად, „აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკისა და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უფლებამოსილებები და მათი განხორციელების წესი განისაზღვრება საქართველოს კონსტიტუციური კანონებით, რომლებიც საქართველოს კონსტიტუციის განუყოფელი ნაწილია.“ მოცემული დებულებით, ცალკე კონსტიტუციური კანონებით უნდა განისაზღვროს აჭარისა და აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკების უფლებამოსილებები და არა მათი სტატუსი, როგორც ეს ადრე ეწერა კონსტიტუციაში. სამართლებრივად, მოცემული დებულება უფრო გამართლებულია, ვინაიდან საქართველოს კონსტიტუციით აჭარასა და აფხაზეთს სტატუსი უკვე აქვთ განსაზღვრული – ისინი ავტონომიური რესპუბლიკებია. მაგრამ რას მოიცავს ავტონომიის ფარგლები ანუ რა უფლებები ექნებათ მათ სახელმწიფოში, უნდა განსაზღვროს კონსტიტუციურმა კანონმა. ასეთი კანონი არსებობს აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკასთან დაკავშირებით¹⁵, მაგრამ კონსტიტუციური კანონი, რომელშიც განსაზღვრული იქნებოდა აფხაზეთის ა.რ.-ის უფლებამოსილებების ფარგლები, მიღებული არ არის. და ეს მაშინ,

¹⁴ იხ., 2002 წლის 10 ოქტომბრის საქართველოს კონსტიტუციური კანონი „საქართველოს კონსტიტუციაში დამატებისა და ცვლილებების შეტანის შესახებ“.

¹⁵ იხ., 2017 წლის 13 ოქტომბრის საქართველოს კონსტიტუციური კანონი „აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის შესახებ“.

როდესაც, როგორც ზემოთ უკვე აღინიშნა, მსგავსი შინაარსის კანონის მიღებას კონსტიტუცია ჯერ კიდევ 2002 წლიდან ითხოვს.

აღნიშნული კონსტიტუციური კანონის მიუღებლობის გასამართლებლად ვერ გამოდგება ის არგუმენტი, რომ მისი მიღება არ ან ვერ ხდება აფხაზეთის ტერიტორიაზე საქართველოს იურისდიქციის გაუფრცველებლობის გამო და რომ ასეთი კანონი მიღებული იქნება ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე საქართველოს იურისდიქციის სრულად აღდგენის შემდეგ. აღნიშნული არგუმენტი სამართლებრივად გაუმართლებელია, რადგან საქართველოს კონსტიტუცია აფხაზეთის ა.რ.-ის უფლებამოსილებებისა და მათი განხორციელების წესის განმსაზღვრელი კონსტიტუციური კანონის მიღების საკითხს არ უკავშირებს აფხაზეთში საქართველოს იურისდიქციის აღდგენას. კონსტიტუცია ყოველგვარი პირობის გარეშე ითხოვს აღნიშნული კონსტიტუციური კანონის მიღებას.

ვერც „ოკუპირებული ტერიტორიების შესახებ“ საქართველოს კანონის არსებობა გასამართლებს ამგავრ უმოქმედობას, რადგან მოცემული კანონი სხვაგვარადაც ერთად ოკუპირებულად აცხადებს აფხაზეთის ა.რ.-ის ტერიტორიას და აქ სპეციალურ რეჟიმს აწესებს, მაგრამ ის არ ეხება ამ ავტონომიის სტატუსს, უფლებამოსილებებს, არ აუქმებს ან აჩერებს ამ ავტონომიის კონსტიტუციასა და კანონმდებლობას და არც მისი ლეგიტიმური ხელისუფლების საქმიანობას.

ამდენად, წმინდა ნორმატიულად რომ ვიმსჯელოთ, აფხაზეთის ა.რ.-ის შესახებ კონსტიტუციური კანონის მიღება სავალდებულოა საქართველოს კონსტიტუციის მე-7 მუხლის მე-2 პუნქტის საფუძველზე. ასეთი კანონის მიღება აუცილებელია სამართლებრივი ნიჰილიზმის თავიდან ასაცილებლად, რადგან, თუ თავად კანონმდებელი არ ასრულებს უმაღლესი საკანონმდებლო აქტით მისთვის დაკისრებულ მოვალეობას და აქედან გამომდინარე, ამჟღავნებს უპატივცემულობას კონსტიტუციისადმი, მაშინ ძნელია ჩვეულებრივ მოქალაქეს მოსთხოვო კონსტიტუციის და ზოგადად კანონის პატივისცემა. რაც მთავარია, ზემოაღნიშნული კანონის მიუღებლობით შექმნილია უდიდესი საკანონმდებლო ვაკუუმი, რაც ნეგატიურად აისახება საქართველოს სამართლებრივ უსაფრთხოებაზე. კონკრეტულად რომ ვთქვათ, აღნიშნულმა ვაკუუმმა შესაძლებლობა მისცა აფხაზეთის ა.რ.-ის უმაღლეს საბჭოს (დევნილობაში) აფხაზეთის ა.რ.-ის კონსტიტუციაში შეეტანა ისეთი ნორმები, რაც პირდაპირ ეწინააღმდეგება საქართველოს კონსტიტუციას.

III. აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკა საქართველოს კონსტიტუციაში

საქართველოს კონსტიტუციის თანახმად, აფხაზეთს აქვს ავტონომიური რესპუბლიკის სტატუსი, ხოლო აფხაზეთი ენა აფხაზეთის ა.რ.-ის ფარგლებში ქართულ ენასთან ერთად გამოცხადებულია სახელმწიფო ენად (მე-2 მუხლის მე-2 პუნქტი).

საქართველოს კონსტიტუციის 45-ე მუხლის პირველი პუნქტის შესაბამისად, აფხაზეთის, როგორც ავტონომიური რესპუბლიკის, უმაღლეს წარმომადგენლობით ორგანოს საქართველოს პარლამენტში აქვს საკანონმდებლო ინიციატივის უფლება. ასევე, აფხაზეთის უმაღლესი წარმომადგენლობითი ორგანოს ყველა წევრი

ავტომატურად შედის საქართველოს პრეზიდენტის საარჩევნო კოლეგიის შემადგენლობაში (50-ე მუხლის მე-3 პუნქტი), ხოლო ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე საქართველოს იურისდიქციის სრულად აღდგენისა და ორპალატიანი პარლამენტის შექმნის შემდეგ აფხაზეთის ა.რ.-ს თავისი წარმომადგენლები სენატშიც ეყოლება (37-ე მუხლის პირველი პუნქტი), თუმცა მათი რაოდენობა ჯერჯერობით განსაზღვრული არ არის.

საქართველოს კონსტიტუციის მე-60 მუხლის მე-4 პუნქტის „დ“ ქვეპუნქტიდან გამომდინარე, საკონსტიტუციო სასამართლო ავტონომიური რესპუბლიკების უმაღლესი წარმომადგენლობითი ან აღმასრულებელი ორგანოს სარჩელის საფუძველზე იხილავს დავას შესაბამისი ორგანოს უფლებამოსილების შესახებ.

აქვე აღსანიშნავია საქართველოს კონსტიტუციის 52-ე მუხლის პირველი პუნქტის „თ“ ქვეპუნქტი, რომელიც საქართველოს პრეზიდენტს ანიჭებს უფლებამოსილებას, მთავრობის წარდგინებითა და პარლამენტის თანხმობით შეაჩეროს ტერიტორიული ერთეულის წარმომადგენლობითი ორგანოს საქმიანობა ან დაითხოვოს იგი, თუ მისი მოქმედებით საფრთხე შეექმნა ქვეყნის სუვერენიტეტს, ტერიტორიულ მთლიანობას, სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოთა კონსტიტუციური უფლებამოსილებების განხორციელებას. რა თქმა უნდა, ამ ნორმაში „ტერიტორიული ერთეული“ ქვეშ ავტონომიური რესპუბლიკაც იგულისხმება. ასეთი დასკვნის გაკეთების საფუძველს იძლევა იმავე 37-ე მუხლის პირველი პუნქტის მეორე წინადადება, სადაც ნათქვამია, რომ სენატი შედგება აფხაზეთის ავტონომიურ რესპუბლიკაში, აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკასა და საქართველოს სხვა ტერიტორიულ ერთეულებში არჩეული წევრებისაგან. ამდენად, ამ წინადადებიდან გამომდინარე, ავტონომიური რესპუბლიკები არიან ტერიტორიული ერთეულები, თუმცა მათ გარდა არსებობს ასევე სხვა ტერიტორიული ერთეულებიც. ე.ი. „ტერიტორიული ერთეული“ კრებსითი ტერმინია, რომელშიც, სხვა ერთეულებთან ერთად, იგულისხმება ავტონომიური რესპუბლიკებიც.

კიდევ ერთი ნორმა, რომელშიც გამოყენებულია ტერმინი „ტერიტორიული ერთეული“ და მიუთითებს, მათ შორის, აფხაზეთის ა.რ.-ის ორგანოების ვალდებულებაზე, არის საქართველოს კონსტიტუციის 43-ე მუხლის პირველი პუნქტის პირველი წინადადება, რომელშიც ნათქვამია, რომ პარლამენტის წევრი უფლებამოსილია კითხვით მიმართოს მთავრობას, პარლამენტის წინაშე ანგარიშვალდებულ სხვა ორგანოს, მთავრობის წევრს, ყველა დონის ტერიტორიული ერთეულის ხელისუფლების ორგანოს, სახელმწიფო დაწესებულებას.

გარდა ზემოაღნიშნული დებულებებისა, კონსტიტუციაში ფაქტობრივად არ არსებობს სხვა ნორმა, რომელიც მიუთითებს აფხაზეთის ა.რ.-ის ან მისი რომელიმე ორგანოს უფლებებსა და მოვალეობებზე. ეს არც არის გასაკვირი, რადგან, როგორც ზემოთ უკვე აღინიშნა, კონსტიტუცია დელეგირებას ახდენს კონსტიტუციურ კანონზე, რომელშიც განსაზღვრული უნდა იყოს აფხაზეთის ა.რ.-ის უფლებამოსილებები და მათი განხორციელების წესი და რომელიც საქართველოს კონსტიტუციის განუყოფელი ნაწილი უნდა იყოს. სწორედ ანალოგიური დებულებებია მოცემული აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკასთან დაკავშირებითაც,

მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ ამ ავტონომიის მომწესრიგებელი კონსტიტუციური კანონი არსებობს, ხოლო აფხაზეთის ავტონომიასთან მიმართებით კანონი მიღებული არ არის და არც რაიმე წინაპირობა ჩანს იმისა, რომ უახლოეს მომავალში მიიღებენ.

IV. აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკა საქართველოს კანონებში

აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის შესახებ კონსტიტუციური კანონის არარსებობის პირობებში, საქართველოს საკანონმდებლო ბაზა ამ ავტონომიურ ერთეულთან დაკავშირებით ძალიან მწირია. ფაქტობრივად, არ არსებობს საქართველოს კანონი, სადაც დეტალურად იქნებოდა განერილი როგორც აფხაზეთის ა.რ.-ის, ისე მისი ხელისუფლების უმაღლესი ორგანოების ფუნქციები და უფლებამოსილებანი. არ არსებობს საქართველოს კანონი, რომელშიც თავმოყრილი იქნებოდა აფხაზეთის ხელისუფლების ორგანოების ჩამონათვალი მაინც და არც იმაზეა სადმე მითითება, რომ აფხაზეთის ავტონომიის ორგანოების სტრუქტურასა და უფლებამოსილებას განსაზღვრავს თავად ეს ავტონომიური ერთეული. როგორც ზემოთ უკვე აღინიშნა, საქართველოს კონსტიტუციაში ზოგადად არის ნახსენები აფხაზეთის ა.რ.-ის უმაღლესი წარმომადგენლობითი და აღმასრულებელი ორგანოები, მაგრამ არაფერია ნათქვამი მის სხვა ორგანოებზე ან ამ ორგანოების უფლებამოსილებებზე, უმნიშვნელო გამონაკლისის გარდა.

საქართველოს ზოგიერთ კანონში ნახსენებია აფხაზეთის ა.რ.-ის უმაღლესი ორგანოები – უმაღლესი საბჭო და მთავრობა და მათი ცალკეული უფლებამოსილებები კონკრეტული კანონის თემატიკასთან მიმართებით.

მაგალითად, „ნორმატიული აქტების შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონის მე-20¹ მუხლი ანესრიგებს აფხაზეთის უმაღლესი საბჭოს მიერ კანონების მიღებისა და გამოქვეყნების წესს. სხვათა შორის, ეს კანონი, ფაქტობრივად, საქართველოს ერთადერთი საკანონმდებლო ნორმატიული აქტია, რომელშიც ნახსენებია აფხაზეთის ა.რ.-ის კონსტიტუცია. გარკვეულწილად ეს აკნინებს კიდევ აფხაზეთის ავტონომიის სტატუსს აჭარის ავტონომიასთან შედარებით, რადგან ამ უკანასკნელს კონსტიტუციის მიღების უფლება კონსტიტუციური კანონით აქვს განსაზღვრული.

საქართველოს პარლამენტის რეგლამენტში ზოგან ნახსენებია „აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი საბჭო“ (78-ე მუხლის პირველი და მე-2 პუნქტები), ხოლო ზოგან – აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი წარმომადგენლობითი ორგანო (99-ე მუხლის მე-2 პუნქტი და 106-ე მუხლის პირველი და მე-2 პუნქტები).

ავტონომიური რესპუბლიკის აღმასრულებელი ხელისუფლების ორგანიზების თვალსაზრისით, მნიშვნელოვანია საქართველოს კანონი „მთავრობის სტრუქტურის, უფლებამოსილებისა და საქმიანობის წესის შესახებ“, რომელიც განსაზღვრავს საქართველოს ავტონომიური რესპუბლიკების აღმასრულებელი ხელისუფლებების დანესებულებათა ადგილს საქართველოს აღმასრულებელი ხელი-

სუფლები ერთიან სისტემაში და მათ საქმიანობისა და ორგანიზების საკანონმდებლო საფუძვლებს.¹⁶ ეს კანონი შემოიფარგლება მხოლოდ ზოგადი ტერმინით – „ავტონომიური რესპუბლიკის აღმასრულებელი ხელისუფლების დაწესებულება“. ამისგან განსხვავებით, „საჯარო სამსახურის შესახებ“ საქართველოს კანონი ახსენებს „ავტონომიური რესპუბლიკების მთავრობებს“ (მაგ., მე-3 მუხლის „თ“ ქვეპუნქტი).

საქართველოს კანონი „სამხედრო ვალდებულებისა და სამხედრო სამსახურის შესახებ“ ახსენებს აფხაზეთის ა.რ.-ის „მთავრობას“, რომელსაც აკისრებს გარკვეულ ვალდებულებებს აფხაზეთის ა.რ.-დან იძულებით გადაადგილებულ პირთა – დევნილთა სამხედრო აღრიცხვასა და სამხედრო სამსახურში განწვევის ორგანიზებასთან დაკავშირებით.¹⁷ აფხაზეთის ა.რ.-ის მთავრობა ნახსენებია, აგრეთვე, „საქართველოს მოქალაქეთა და საქართველოში მცხოვრებ უცხოელთა რეგისტრაციის, პირადობის (ბინადრობის) მონმობისა და საქართველოს მოქალაქის პასპორტის გაცემის წესის შესახებ“ საქართველოს კანონში¹⁸ და სხვ.

იშვიათ შემთხვევაში საქართველოს კანონებში ნახსენებია ავტონომიური რესპუბლიკების ცალკეული სამთავრობო დაწესებულებებიც. მაგალითად, „პროფესიული თეატრების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-15 მუხლში (პუნქტები 3-4) რამდენჯერმე ნახსენებია აფხაზეთის ა.რ.-ის განათლებისა და კულტურის სამინისტრო, ხოლო „ზოგადი განათლების შესახებ“ საქართველოს კანონი ამ სამინისტროს მხოლოდ „განათლების სამინისტროდ“ მოიხსენიებს და განსაზღვრავს მის უფლება-მოვალეობებს ზოგადი განათლების ორგანიზების თვალსაზრისით.¹⁹

ეს და კიდევ თითზე ჩამოსათვლელი რამდენიმე კანონი არსებობს, სადაც ნახსენებია აფხაზეთის ა.რ. და მისი წარმომადგენლობითი თუ აღმასრულებელი ორგანოები. შესაბამისად, დარჩენილია საკმაოდ დიდი სფერო, რაც მოწესრიგებული არ არის საქართველოს კანონმდებლობით და ასეთ მოწესრიგებას საჭიროებს.

V. აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუცია

აფხაზეთის ა.რ.-ის არსებული კონსტიტუცია მიღებული იქნა 1978 წლის 6 ივნისს, როგორც აფხაზეთის ავტონომიური საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის კონსტიტუცია. ოფიციალური ვერსიით, ამჟამად მოქმედებს მისი 2000 წლის 8 დეკემბრის რედაქცია, რომლითაც მისი სრული სახელწოდება არის „აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუცია (ძირითადი კანონი)“.²⁰ თუმცა,

¹⁶ „მთავრობის სტრუქტურის, უფლებამოსილებისა და საქმიანობის წესის შესახებ“ საქართველოს კანონის მუხლი 28.

¹⁷ „სამხედრო ვალდებულებისა და სამხედრო სამსახურის შესახებ“ საქართველოს კანონის მუხლი 46⁸.

¹⁸ „საქართველოს მოქალაქეთა და საქართველოში მცხოვრებ უცხოელთა რეგისტრაციის, პირადობის (ბინადრობის) მონმობისა და საქართველოს მოქალაქის პასპორტის გაცემის წესის შესახებ“ საქართველოს კანონის მუხლი 3, მე-3 პუნქტი.

¹⁹ „ზოგადი განათლების შესახებ“ საქართველოს კანონის მუხლი 29.

²⁰ იხ., გაზეთი „აფხაზეთის ხმა“, 2001 წლის 6 ივლისი, №27, 1.

უნდა ითქვას, რომ აფხაზეთის ა.რ.-ის უმაღლესი ორგანოების არცერთ ნორმატიულ აქტში, ყოველ შემთხვევაში იმათში, რომლებიც გამოქვეყნებულია „საქართველოს საკანონმდებლო მაცნეს“ ოფიციალურ ვებ-გვერდზე, აფხაზეთის ა.რ.-ის უმაღლესი ნორმატიული აქტი მხოლოდ „კონსტიტუციად“ მოიხსენიება და არსად არის ნახსენები „ძირითადი კანონი“.

აფხაზეთის ა.რ.-ის კონსტიტუციის მოქმედი რედაქცია გამოქვეყნდა 2001 წლის 6 ივლისის გაზეთში – „აფხაზეთის ხმა“ (№27). გამოქვეყნებულ ოფიციალურ ტექსტს აქვს პრეამბულა, რომელშიც ნათქვამია, რომ აფხაზეთის უმაღლესმა საბჭომ აფხაზეთის ასსრ 1978 წლის კონსტიტუცია შესაბამისობაში მოიყვანა საქართველოს 1995 წლის კონსტიტუციასთან და რომ აფხაზეთში იურისდიქციის სრულ აღდგენამდე და ახალი კონსტიტუციის მიღებამდე აფხაზეთის წინამდებარე კონსტიტუცია იმოქმედებს, როგორც ძირითადი კანონი. საინტერესოა, რომ აფხაზეთის უმაღლესი წარმომადგენლობითი და აღმასრულებელი ორგანოების ოფიციალურ ვებ-გვერდებზე გამოქვეყნებულ აფხაზეთის კონსტიტუციაში აღნიშნულ პრეამბულას ვერ ვხვდებით.

2000 წლიდან მოყოლებული აფხაზეთის კონსტიტუციაში დღემდე შესულია ოთხი ცვლილება 2004, 2006, 2013 და 2019 წლებში. საქართველოს საკანონმდებლო მაცნეს ოფიციალურ ვებ-გვერდზე აფხაზეთის ა.რ.-ის კონსტიტუციის სრული და კოდიფიცირებული ტექსტის არარსებობის გამო წინამდებარე სტატიაში გამოყენებული იქნება აფხაზეთის ა.რ.-ის უმაღლესი საბჭოს ოფიციალურ ვებ-გვერდზე გამოქვეყნებული ტექსტი.²¹

კონსტიტუციის ძირითადი ნაწილი შედგება 17 თავისა და 156 მუხლისგან. კონსტიტუციაში ნათქვამია, რომ აფხაზეთი არის საქართველოს შემადგენლობაში მყოფი ავტონომიური ერთეული, რომლის პოლიტიკური წყობილების ფორმა არის დემოკრატიული რესპუბლიკა. კონსტიტუციითვე აღიარებულია საქართველოს კონსტიტუციის უზენაესობა აფხაზეთის კონსტიტუციასა და კანონმდებლობასთან მიმართებით. ასევე კონსტიტუცია განსაზღვრავს აფხაზეთის ა.რ.-ის უმაღლესი ორგანოების სტატუსსა და ფუნქციებს.

VI. აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუციის ანტიკონსტიტუციური ნორმები

აფხაზეთის ა.რ.-ის კონსტიტუცია შეიცავს დებულებებს, რომლებიც არ შეესაბამება ან პირდაპირ ეწინააღმდეგება საქართველოს კონსტიტუციას ან სხვა საკანონმდებლო აქტებს. ერთი სტატიის ფარგლებში რთულია ყველა მსგავს შემთხვევაზე მსჯელობა. ამიტომ აქ ძირითადად საუბარი იქნება საქართველოს კონსტიტუციის ყველაზე უხემ დარღვევებზე.

საქართველოს კონსტიტუციის მე-7 მუხლის პირველი პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტის თანახმად, მხოლოდ საქართველოს უმაღლეს სახელმწიფო ორგანოთა განსაკუ-

²¹ აფხაზეთის ა.რ.-ის კონსტიტუცია, <<https://scara.gov.ge/ka/2010-03-17-12-48-03/2010-03-17-13-48-11.html>> [12.06.2018]

თრებულ გამგებლობას მიეკუთვნება კანონმდებლობა ადამიანის უფლებების, საქართველოს მოქალაქეობის, მიგრაციის, ქვეყანაში შემოსვლისა და ქვეყნიდან გასვლის, საქართველოში სხვა სახელმწიფოს მოქალაქეთა და მოქალაქეობის არმქონე პირთა დროებით ან მუდმივად ყოფნის შესახებ. აქედან გამომდინარე, მოცემულ ნორმაში მითითებული საკითხები შესაძლოა მოწესრიგდეს მხოლოდ საქართველოს კანონმდებლობით. სწორედ ამ დებულების დაცვით არის მიღებული აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუცია, რომელსაც მსგავსი შინაარსის ნორმები არ გააჩნია. რაც შეეხება აფხაზეთის კონსტიტუციას, მისი მე-4 თავის სათაურია „მოქალაქეობა. ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი“ და შედგება ოცდათორმეტი მუხლისგან, რომლებიც შეიცავენ მოქალაქეობასთან და ადამიანის უფლებებთან დაკავშირებულ და მათ შორის, ადამიანის უფლებათა შეზღუდვის საკითხებს. მაგალითად, აფხაზეთის კონსტიტუციის 42-ე მუხლის მე-2 პუნქტის თანახმად, „არჩევნებსა და რეფერენდუმში მონაწილეობის უფლება არა აქვს მოქალაქეს, რომელიც სასამართლომ ცნო ქმედუუნაროდ ან სასამართლოს განაჩენით იმყოფება სასჯელის აღსრულების დაწესებულებაში. ეს ნორმა პირდაპირ ეწინააღმდეგება საქართველოს კონსტიტუციის 28-ე მუხლის მე-2 პუნქტს, რომლის თანახმადაც „არჩევნებსა და რეფერენდუმში მონაწილეობის უფლება არა აქვს მოქალაქეს, რომელიც სასამართლოს განაჩენით განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულისთვის იმყოფება სასჯელის აღსრულების დაწესებულებაში ან სასამართლოს გადაწყვეტილებით ცნობილია მხარდაჭერის მიმღებად და მოთავსებულია შესაბამის სტაციონარულ სამედიცინო დაწესებულებაში“.

საქართველოს კონსტიტუციისა და კანონმდებლობის დარღვევის ნათელი მაგალითია აფხაზეთის ა.რ.-ის კონსტიტუციის 57-ე მუხლი, რომლის თანახმადაც, აფხაზეთის უმაღლესი საბჭო 5 წლის ვადით ირჩევს აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის სახალხო დამცველს, რომელიც ზედამხედველობას უწევს „აფხაზეთიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა მიმართ აფხაზეთის ტერიტორიაზე ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვას“ და რომელიც „უფლებამოსილია გამოავლინოს ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დარღვევის ფაქტები“. აქვე ნათქვამია ისიც, რომ „სახალხო დამცველის საქმიანობისათვის დაბრკოლებათა შექმნა ისჯება კანონით“. კანონითვე (ორივე შემთხვევაში იგულისხმება აფხაზეთის ა.რ.-ის კანონი) განისაზღვრება აფხაზეთის სახალხო დამცველის უფლებამოსილება. მოცემული 57-ე მუხლი, ასევე, ეწინააღმდეგება საქართველოს კონსტიტუციის 35-ე მუხლს, რომელიც ადგენს, რომ „საქართველოს ტერიტორიაზე ადამიანის უფლებების დაცვას ზედამხედველობს საქართველოს სახალხო დამცველი“.

აღსანიშნავია, რომ საქართველოს კონსტიტუციის მე-7 მუხლის პირველი პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტის შინაარსის ნორმა, საქართველოს კონსტიტუციაში მისი მიღების დღიდან არსებობდა მე-3 მუხლის პირველი პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტის სახით. ეს იმას ნიშნავს, რომ 2000 წელს აფხაზეთის ა.რ.-ის კონსტიტუციის ახალი რედაქციის მიღების მომენტიდანვე იგი ეწინააღმდეგებოდა საქართველოს კონსტიტუციას, რადგან ითვალისწინებდა ადამიანის უფლებებისა და მოქალაქეობის

მარეგულირებელ ნორმებს, რაც სახელმწიფოს უმაღლესი ორგანოების ექსკლუზიური უფლებაა.

ამდენად, აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუციის მეოთხე თავი („მოქალაქეობა. ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი“) პირდაპირ ეწინააღმდეგება საქართველოს კონსტიტუციას.

საქართველოს კონსტიტუციას, ასევე, ეწინააღმდეგება აფხაზეთის ა.რ.-ის კონსტიტუციის მეთხუთმეტე თავის დასახელება – „აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის სასამართლო ხელისუფლება“ და ამ თავის ცალკეული დებულებები. საქართველოს კონსტიტუციის 59-ე მუხლის პირველი პუნქტიდან გამომდინარე, არსებობს მხოლოდ „საქართველოს საერთო სასამართლოები“, ხოლო ამავე მუხლის მე-3 პუნქტის ბოლო წინადადების თანახმად, „საერთო სასამართლოების სისტემა, უფლებამოსილება და საქმიანობის წესი განისაზღვრება ორგანული კანონით“. „საერთო სასამართლოების შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონის მე-2 მუხლის პირველი და მეორე პუნქტების შესაბამისად, საქართველოს საერთო სასამართლოების სისტემა ერთიანია და იგი შედგება რაიონული (საქალაქო), სააპელაციო და საქართველოს უზენაესი სასამართლოებისაგან. მოცემული კანონი არსად ახსენებს აფხაზეთის ა.რ.-ის სასამართლოს. ამდენად, აფხაზეთის ა.რ.-ის კონსტიტუციის მეთხუთმეტე თავის სათაური – „აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის სასამართლო ხელისუფლება“ ეწინააღმდეგება როგორც საქართველოს კონსტიტუციას, ისე „საერთო სასამართლოების შესახებ“ საქართველოს ორგანულ კანონს.

აფხაზეთის ა.რ.-ის კონსტიტუციის იგივე, მეთხუთმეტე თავი შეიცავს რამდენიმე ნორმას, რომელიც ასევე ეწინააღმდეგება საქართველოს კონსტიტუციას. მაგალითად, აფხაზეთის ა.რ.-ის კონსტიტუციის 143-ე მუხლის მესამე პუნქტი კრძალავს სპეციალური სასამართლოების არსებობას მაშინ, როდესაც საქართველოს კონსტიტუციის 59-ე მუხლის მე-3 პუნქტის მე-2 წინადადების თანახმად, სპეციალიზებული სასამართლოები შეიძლება შეიქმნას მხოლოდ საერთო სასამართლოების სისტემაში. აქედან გამომდინარე, აფხაზეთის ა.რ.-ის კონსტიტუციის 143-ე მუხლის მესამე პუნქტი ეწინააღმდეგება საქართველოს კონსტიტუციას.

წინააღმდეგობაა მოსამართლის დანიშვნის ვადასთან მიმართებითაც. აფხაზეთის ა.რ.-ის კონსტიტუციის 146-ე მუხლის მე-2 პუნქტის პირველი წინადადების თანახმად, მოსამართლის თანამდებობაზე გამწესება ხდება არანაკლებ 10 წლის ვადით, ხოლო საქართველოს კონსტიტუციის 63-ე მუხლის მე-6 პუნქტის მე-3 წინადადებით, საერთო სასამართლოს მოსამართლე თანამდებობაზე განწესდება უვადოდ, ორგანული კანონით დადგენილი ასაკის მიღწევამდე. ამ შემთხვევაშიც ნათელია აფხაზეთის კონსტიტუციის 146-ე მუხლის მე-2 პუნქტის პირველი წინადადების წინააღმდეგობა საქართველოს კონსტიტუციასთან მიმართებით.

განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს აფხაზეთის ა.რ.-ის კონსტიტუციის 148-ე და 149-ე მუხლები, რომელთა თანახმადაც, აფხაზეთს აქვს უმაღლესი სასამართლო, რომელიც არის მართლმსაჯულების უმაღლესი ორგანო და ზედამხედველობს მართლმსაჯულების განხორციელებას აფხაზეთის რაიონის (ქალაქის) სასამართლოებში. არც საქართველოს კონსტიტუცია და არც საქართველოს ორგა-

ნული კანონი „საერთო სასამართლოების შესახებ“ არ შეიცავენ რაიმე მიწინააღმდეგარ კი იმაზე, რომ აფხაზეთს აქვს უმაღლესი სასამართლო. თუმცა ამ საკითხთან დაკავშირებით სცოდავს საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი, კერძოდ, ამ კოდექსის 439-ე მუხლი („აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის სასამართლოთა განსჯადობა“). მასში მათევაია, რომ „აფხაზეთის ავტონომიურ რესპუბლიკაში საქართველოს იურისდიქციის სრულად აღდგენამდე იძულებით გადაადგილებულ პირთა დარღვეული და სადავო უფლებების, აგრეთვე კანონმდებლობით გათვალისწინებული ინტერესების დაცვას ახორციელებენ აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის სასამართლოები მათი სამოქმედო ტერიტორიების მიხედვით, საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის III თავის მოთხოვნათა დაცვით, თუ მოპასუხეც იძულებით გადაადგილებული პირია“. ეს მუხლი კოდექსის გარდამავალი და დასკვნითი დებულებების თავს დაემატა 1998 წელს²², თუმცა მას შემდეგ რამდენჯერმე განხორციელდა საქართველოს საკონსტიტუციო რეფორმა, შეიცვალა კანონმდებლობა და როგორც ჩანს, მოცემული ნორმის არსებობა ყველას მიავიწყდა. ფაქტია, რომ აფხაზეთის სასამართლო არ არსებობს და საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 439-ე მუხლი დიდი ხანია გასაუქმებელია, ისევე, როგორც გასაუქმებელია აფხაზეთის ა.რ.-ის კონსტიტუციის 148-ე და 149-ე მუხლები საქართველოს კონსტიტუციასა და „საერთო სასამართლოების შესახებ“ საქართველოს ორგანულ კანონთან წინააღმდეგობის გამო.

საქართველოს კონსტიტუციას ეწინააღმდეგება აფხაზეთის ა.რ.-ის კონსტიტუციის 154-ე მუხლი, რომლის პირველი პუნქტის თანახმად, აფხაზეთის სახელმწიფო სახსრებისა და სხვა მატერიალურ ფასეულობათა გამოყენებასა და ხარჯვას ზედამხედველობს აფხაზეთის კონტროლის პალატა. ამავე მუხლის მე-2 პუნქტის შესაბამისად კი, აფხაზეთის კონტროლის პალატის თავმჯდომარეს აფხაზეთის უმაღლესი საბჭოს წარდგინებით ნიშნავს და ათავისუფლებს საქართველოს კონტროლის პალატის თავმჯდომარე.

საქართველოს 2012 წლის 22 მაისის კონსტიტუციური კანონით ცვლილებები შევიდა საქართველოს კონსტიტუციაში – გაუქმდა კონტროლის პალატა და მის ნაცვლად შემოღებული იქნა სახელმწიფო აუდიტის სამსახური.²³ შესაბამისად, საქართველოს კონსტიტუციის მოქმედი რედაქციის 69-ე მუხლის პირველი პუნქტის პირველი წინადადების თანახმად, საჯარო მმართველობის ეფექტიანობისა და ანგარიშვალდებულების ხელშესაწყობად საბიუჯეტო სახსრებისა და სხვა საჯარო რესურსების გამოყენებასა და ხარჯვას ზედამხედველობს სახელმწიფო აუდიტის სამსახური (და არა კონტროლის პალატა). ამდენად, აფხაზეთის ა.რ.-ის კონსტიტუციის 154-ე მუხლი ეწინააღმდეგება საქართველოს კონსტიტუციას.

²² იხ., 1998 წლის 26 ივნისის საქართველოს კანონი „საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსში დამატების შეტანის თაობაზე“.

²³ იხ., 2012 წლის 22 მაისის საქართველოს კონსტიტუციური კანონი „საქართველოს კონსტიტუციაში ცვლილების შეტანის შესახებ“.

საქართველოს კონსტიტუციის 52-ე მუხლის პირველი პუნქტი შეიცავს საქართველოს პრეზიდენტის უფლებამოსილებების ჩამონათვალს, თუმცა არა ამომწურავად. იმავე პუნქტის „ი“ ქვეპუნქტში ნათქვამია, რომ საქართველოს პრეზიდენტი ახორციელებს კონსტიტუციით განსაზღვრულ სხვა უფლებამოსილებებს. რა თქმა უნდა, აქ საქართველოს კონსტიტუცია იგულისხმება, ანუ საქართველოს პრეზიდენტის უფლებამოსილებანი განსაზღვრულია საქართველოს კონსტიტუციით. მიუხედავად ამისა, აფხაზეთის ა.რ.-ის კონსტიტუციაში ვხვდებით რამდენიმე ნორმას, რომლებიც საქართველოს პრეზიდენტს გარკვეული უფლებამოსილებებით აღჭურავენ. კერძოდ, მოცემული კონსტიტუციის 97-ე მუხლით საქართველოს პრეზიდენტს მინიჭებული აქვს საკანონმდებლო ინიციატივის უფლება აფხაზეთის ა.რ.-ის უმაღლეს საბჭოში; 112¹-ე მუხლის მე-2 პუნქტის თანახმად, აფხაზეთის მთავრობის თავმჯდომარეს საქართველოს პრეზიდენტის თანხმობით თანამდებობაზე ნიშნავს და თანამდებობიდან ათავისუფლებს აფხაზეთის უმაღლესი საბჭო; 113-ე მუხლის პირველი პუნქტის შესაბამისად, აფხაზეთის მთავრობა აფხაზეთის უმაღლესი საბჭოსა და მისი პრეზიდიუმის გარდა პასუხისმგებელი და ანგარიშვალდებულია საქართველოს პრეზიდენტის წინაშე; დაბოლოს, 154¹ მუხლის თანახმად, აფხაზეთის მთავრობასა და უმაღლეს საბჭოს შორის წარმოშობილი დავის შემთხვევაში საქართველოს პრეზიდენტი მოქმედებს საქართველოს კონსტიტუციით განსაზღვრული უფლებამოსილების ფარგლებში, თუმცა საქართველოს კონსტიტუციით, ასეთ სამართლებრივ დავაში ჩარევის უფლება საქართველოს პრეზიდენტს არ გააჩნია. ასეთ შემთხვევაზე ვრცელდება საქართველოს კონსტიტუციის მე-60 მუხლის მე-4 პუნქტის „დ“ ქვეპუნქტი, რომლის საფუძველზეც მას განიხილავს საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო.

შესაბამისად, აფხაზეთის ა.რ.-ის 97-ე მუხლი, 112¹ მუხლის მე-2 პუნქტი, 113-ე მუხლის პირველი პუნქტი და 154¹ მუხლი ეწინააღმდეგება საქართველოს კონსტიტუციას.

სამართლიანობა მოითხოვს, აღინიშნოს, რომ იყო რამდენიმე მცდელობა საქართველოს კონსტიტუციასთან რიგი მუხლების შეუსაბამობის საფუძველით აფხაზეთის ა.რ.-ის კონსტიტუციაში შესაბამისი ცვლილებები განხორციელებულიყო. „საქართველოს საკანონმდებლო მაცნეს“ ოფიციალურ ვებ-გვერდზე 2013 წლის 24 ოქტომბრის, 2015 წლის 12 მარტისა და 2016 წლის 21 აპრილის თარიღებით დაფიქსირებულია აფხაზეთის ა.რ.-ის კონსტიტუციური კანონების სამი პროექტი, რომელთა მიზანიც კონსტიტუციაში ცვლილებების განხორციელება იყო. სამივე კანონპროექტზე დართული განმარტებითი ბარათები იწყება შემდეგი სიტყვებით: „კანონპროექტის მიღების მიზეზია აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუციის გარკვეული ნორმების შეუსაბამობა საქართველოს კონსტიტუციასთან, ასევე საქართველოს კონსტიტუციაში განხორციელებული ის ცვლილებები, რომლებიც ძალაში შევიდა 2013 წლის ოქტომბრის მორიგი საპრეზიდენტო არჩევნების შედეგად არჩეული პრეზიდენტის მიერ ფიცის დადების მომენტიდან“. კანონპროექტების პირველი პუნქტები ყველგან იწყება აფხაზეთის ა.რ.-ის კონსტიტუციის მეოთხე თავის ამოღებით. მიუხედავად ამისა, მცდელობა მცდელობად

დარჩა და სამივე შემთხვევაში კანონპროექტი არ იქნა მიღებული. როგორც ჩანს, აფხაზეთის ა.რ.-ის უმაღლესმა საბჭომ მიზანშეწონილად არ ჩათვალა კონსტიტუციაში ასეთი ცვლილებების განხორციელება. თუმცა 2013 წელს უმაღლესმა საბჭომ ცვლილება განახორციელა აფხაზეთის კონსტიტუციაში, რომლითაც განსაზღვრა აფხაზეთის მთავრობის თავმჯდომარის მოვალეობის შემსრულებლის არჩევის წესი და უფლებამოსილება.²⁴

2017-2018 წლების საქართველოს საკონსტიტუციო რეფორმის შემდეგ აფხაზეთის კონსტიტუციაში შესაბამისი ცვლილებების განხორციელების მცდელობა საერთოდ არ ყოფილა. სანაცვლოდ, 2019 წლის 3 მაისს აფხაზეთის ა.რ.-ის უმაღლესმა საბჭომ ცვლილება შეიტანა კონსტიტუციის 112-ე მუხლში, რომლითაც აფხაზეთის მთავრობის შემადგენლობაში შეიყვანა აფხაზეთის მთავრობის თავმჯდომარის მოადგილე.

VII. დასკვნა

საქართველოს კონსტიტუცია უმაღლესი სამართლებრივი აქტია, რომლის შესრულება ევალება ყველას, მათ შორის, მის მიმღებ უმაღლეს საკანონმდებლო ორგანოსაც. საქართველოს კონსტიტუცია ითხოვს აფხაზეთის ა.რ.-ის უფლებამოსილებებისა და მათი განხორციელების წესის შესახებ კონსტიტუციური კანონის მიღებას და ამას არ უკავშირებს საქართველოს იურისდიქციის აღდგენას ან სხვა რაიმე მოვლენას. ამდენად, არ იქნება მართებული, ასეთი სამართლებრივი პოლიტიკა გადავაბრალოთ აფხაზეთის ტერიტორიაზე არსებულ ფაქტობრივ მდგომარეობას. პირიქით, საქართველოს პარლამენტი, როგორც სუვერენული სახელმწიფოს უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანო, რომელიც „განსაზღვრავს ქვეყნის საშინაო და საგარეო პოლიტიკის ძირითად მიმართულებებს“, ვალდებულია განსაზღვროს მისი ერთ-ერთი ავტონომიური რესპუბლიკის უფლება-მოვალეობანი.

პარლამენტს შეუძლია არ მიიღოს ასეთი შინაარსის კონსტიტუციური კანონი, მაგრამ სანაცვლოდ საქართველოს კონსტიტუციაში შეიტანოს სათანადო ცვლილებები და აფხაზეთის ტერიტორიის ოკუპაციის ფაქტიდან გამომდინარე, ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენამდე ანუ დეოკუპაციამდე შეაჩეროს როგორც აფხაზეთის ა.რ.-ის კონსტიტუციის, ისე მისი ორგანოების საქმიანობა.

სანამ რომელიმე ზემოაღნიშნული კანონი იქნება მიღებული, საქართველოს საკანონმდებლო სივრცეში შექმნილია ვაკუუმი, რაც უარყოფითად აისახება სამართლებრივი უსაფრთხოების თვალსაზრისით. როგორც ზემოთ უკვე აღინიშნა, აფხაზეთის ა.რ.-ის კონსტიტუციის მთელი რიგი მუხლები პირდაპირ ეწინააღმდეგება საქართველოს კონსტიტუციას.

ამას ერთვის საქართველოს ხელისუფლების სხვა შტოების ტოტალური უმოქმედობაც. კერძოდ, საქართველოს კონსტიტუციის მე-60 მუხლის მე-4 პუნქტის „ბ“

²⁴ იხ., 2013 წლის 20 აგვისტოს აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუციური კანონი „აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუციაში დამატების შეტანის თაობაზე“.

ქვეპუნქტის თანახმად, საქართველოს პრეზიდენტის, პარლამენტის წევრთა არანაკლებ ერთი მეხუთედის ან მთავრობის სარჩელის საფუძველზე იღებს გადაწყვეტილებას ნორმატიული აქტის კონსტიტუციასთან შესაბამისობის საკითხზე. აქედან გამომდინარე, აფხაზეთის კონსტიტუციის საქართველოს კონსტიტუციასთან შეუსაბამობის საფუძველით, საკონსტიტუციო სასამართლოში სარჩელის შეტანის უფლებამოსილებით აღჭურვილნი არიან საქართველოს პრეზიდენტი და საქართველოს მთავრობა, ასევე, პარლამენტის წევრთა ერთი მეხუთედი, თუმცა ამ ხნის მანძილზე არცერთ პრეზიდენტსა თუ მთავრობას გამოუხატავს მსგავსი ინიციატივა. ვერც პარლამენტის ოცდაათი წევრი მოიძებნა, რომლებიც ერთობლივად მიმართავდნენ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს აფხაზეთის ა.რ.-ის კონსტიტუციის საქართველოს კონსტიტუციასთან შეუსაბამობის მოტივით. შთაბეჭდილება რჩება, რომ ეს საკითხი ბედის ანაბარაა მიტოვებული.

კანონის მიუღებლობა და საკანონმდებლო ვაკუუმი, ასევე, – საქართველოს უმაღლესი ორგანოების უმოქმედობა განაპირობებს აფხაზეთის უმაღლესი წარმომადგენლობითი ორგანოს, შეიძლება ითქვას, თვითნებობას - არ გაითვალისწინოს საქართველოს კონსტიტუციის ნორმები და შესაბამისი ცვლილებები არ შეიტანოს ავტონომიის კონსტიტუციაში.

საქართველოს კონსტიტუციის მოთხოვნათა უგულვებელყოფის თავიდან ასაცილებლად, სასურველი იქნებოდა, საქართველოს საკანონმდებლო სივრცეში შემოტანილი იქნეს არაკონსტიტუციური საკანონმდებლო უმოქმედობის ცნება, ხოლო საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო აღიჭურვოს უფლებამოსილებით, განიხილოს არაკონსტიტუციურ საკანონმდებლო უმოქმედობასთან დაკავშირებული სარჩელები. ამასთანავე, ადამიანის უფლებათა დაცვის მიმართებით ასეთ საქმეებზე მოსარჩელებად დაშვებულნი უნდა იქნენ ფიზიკური და იურიდიული პირებიც.

**საკონსტიტუციო სუბიექტი და მისი იდენტობა:
ჩემი გერმანული გამოცდილება***

ინგლისურიდან თარგმნა დიმიტრი გეგენავამ**

1990 წლის იანვარში მონვეული პროფესორის რანგში დავინყე სწავლება ჰუმბოლტის უნივერსიტეტში, ბერლინში. მე პირველი მონვეული პროფესორი ვიყავი დასავლეთიდან და ჩემი აღმოსავლელი კოლეგები და სტუდენტები ცოტა სკეპტიციზმით მიყურებდნენ. თუმცა მათ ისიც ესმოდათ, რომ მსოფლიო იცვლებოდა, რომ მათ მოუწევდათ, ესწავლათ ცხოვრება ჩემნაირ კოლეგებთან და პროფესორებთან, და რომ მე შეიძლება მათთვის შესათავაზებლად სასარგებლო ინფორმაცია მქონოდა.

ერთ დღეს კოლეგამ მთხოვა, შევერთებოდი ჯგუფს, რომელიც გდრ-ის ახალი კონსტიტუციის პროექტზე მუშაობდა. „თქვენ ძირითად უფლებებზე წიგნი დაწერეთ?“ – მან მკითხა. ჯგუფი ძირითად უფლებებზე მუშაობდა და ექსპერტული ცოდნა შეეძლო გამოეყენებინა. ნავედი – უფრო სწორად ნავედი ტრაბით, კვინტესენციური აღმოსავლეთ გერმანული პლასტმასის მანქანით, რომლის გასაღებიც კოლეგამ მომცა – ჯგუფის შეხვედრის ადგილისკენ და შემდეგი კვირები უთვალავი საათი გავატარე გდრ-ის ახალი კონსტიტუციის პროექტის შექმნაში. ჯგუფში შედიოდა ულრიჰ კ. პროისი, სხვა ექსპერტები დასავლეთიდან, რამდენიმე კოლეგა ჰუმბოლტის უნივერსიტეტიდან და აღმოსავლეთ გერმანიის ძველი და ახალი პოლიტიკური ორგანიზაციებისა და პარტიების ზოგიერთი წევრი, ერთი თეოლოგიის სტუდენტი, რომელიც კონსტიტუციის პროექტზე მუშაობის თავგადასავლის შემდეგ სამართლის სტუდენტი გახდა.

ჩვენ შევეცადეთ, შეგვეჯერებინა იდეები გდრ-ის პირველი კონსტიტუციიდან, მოქმედი 1949 წლიდან 1968 წლამდე – მცირეოდენ ნახელმძღვანელები ვაიმარის რესპუბლიკის კონსტიტუციით და თანამედროვე კონსტიტუციონალიზმის სტანდარტებთან უფრო ახლოს მდგომი, ვიდრე გდრ-ის შემდგომი კონსტიტუციები – ფედერაციული რესპუბლიკის კონსტიტუციის, ძირითადი კანონის იდეებით და საკონსტიტუციო იდეებით, რომლებიც 1989 წლის ნოემბრის რევოლუციის პერიოდში გახდა პოპულარული. ზოგიერთმა ტექნიკურმა საკითხმა აღმოსავლეთ გერმანელები არ დააინტერესათ, ერთ პარასკევს მათ ბოდიში მოიხადეს 5 საათზე, რადგან ყველას საღამოსთვის გეგმები ჰქონდათ და დაგვტოვეს პროისი, თეოლოგიის სტუდენტი და მე, მეორე პალატის შესახებ თავის პროექტის დასაწერად. სხვა თემებმა დაძაბულობა და ცხარე დისკუსიები გამოიწვია, განსაკუთრებით, სიტყვის თავისუფლებამ და შეკრების თავისუფლებამ, თანასწორობამ და დისკრიმინაციამ,

* თარგმანი შესრულებულია ნაშრომიდან: Bernhard Schlink, *The Constitutional Subject and Its Identity: My German Experience*, Cardozo Law Review, Vol.33, No.5.

** სულხან-საბა ორბელიანის უნივერსიტეტის პრორექტორი, ასოცირებული პროფესორი.

საკუთრებამ, აბორტმა, მოქალაქეთა გაერთიანების როლმა, პოლიტიკურმა ორგანიზაციებმა და პარტიებმა, პირდაპირი და არაპირდაპირი დემოკრატიის ელემენტებს შორის ბალანსმა. დისკუსიები ასახავდა აღმოსავლეთ გერმანელთა ტანჯვას კომუნისტური ტოტალიტარიზმის ქვეშ, მათ რევოლუციურ სწრაფვასა და გამარჯვებას და მომავლის მათეულ შიშებსა და იმედებს.

პროექტი უნდა წარედგინათ ფოლქსკამერისთვის, გდრ-ის პარლამენტისთვის. პროექტის შედგენის პროცესს თან სდევდა და მხარს უჭერდა წერილები ნაღები საზოგადოების წევრებისგან, და ვფიქრობდით, რომ ფოლქსკამერის განხილვებში ფართო საზოგადოება ჩაერთვებოდა. ერთ ღამესაც წარმოვიდგინეთ, თითოეული ჩვენგანი როგორ დადიოდა ტურით გდრ-ში, კითხულობდა პროექტს და მას აუდიტორიასთან განიხილავდა. რევოლუციამ საკონსტიტუციო საკითხებისადმი ძლიერი ინტერესი გამოიწვია. თავისუფლების უფლებები, რომლებიც გდრ-ის ძველ კონსტიტუციაში ეწერა, მაგრამ სინამდვილეში არაფერს ნიშნავდა, მოულოდნელად მოქალაქეებმა სერიოზულად მიიღეს. მათ მოითხოვეს, რომ ეს უფლებები აღიარებული და პატივცემული ყოფილიყო, იყენებდნენ სლოგანებში და დაჰქონდათ თავიანთ ბანერებზე.

მიშელს ჯერ კიდევ არ დაეწერა თავისი არაჩვეულებრივი ტექსტი. ეს მაშინ რომ მცოდნოდა, მომიწევდა მეფიქრა: დიახ, ასეა, აქ არის გდრ-ის ხალხი, როგორც საკონსტიტუციო სუბიექტი, განსაკუთრებული საკონსტიტუციო იდენტობით, ჩამოყალიბებული ორმოცწლიანი კომუნისტური ტოტალიტარიზმით, გამარჯვების მომტანი რევოლუციით, სამართლის უზენაესობით დაცული ძირითადი უფლებებით აღსავსე დემოკრატიული მომავლის შესახებ ძლიერი იდეებით. რევოლუციის დროს სლოგანს – „ჩვენ ვართ ხალხი“, თანდათან უფრო და უფრო ერთვოდა სლოგანი – „ჩვენ ერთი ხალხი ვართ“ და გდრ-ის ბევრი მოქალაქე მოელოდა, ისევე როგორც ჩვენ, კონსტიტუციის პროექტის შემდგენლები, რომ ერთ დღესაც აღმოსავლეთ და დასავლეთ გერმანია გაერთიანდებოდა. თუმცა უმრავლესობა ფიქრობდა, რომ ამ პროცესს წლები ან ათწლეულები დასჭირდებოდა და ბევრი გრძნობდა, თუკი ეს არ მოხდებოდა, ვილაცხები მარტივად იცხოვრებდნენ ორ ან თუნდაც სამ გერმანიაში. ბოლოს და ბოლოს ავსტრია გერმანიის ნაწილი იყო 1860-იანებამდე. 1919 წელს, პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ, რადიკალურად შემცირებული ზომით, ავსტრიას უნდოდა გერმანიის რაიხთან გაერთიანება, თუმცა ვერსალის გამარჯვებულებმა ნება არ დართეს. 1938 წელს ავსტრიამ იზეიმა გერმანიის რაიხთან გაერთიანება – ეს სხვა გერმანია იყო. წინადადება იმის თაობაზე, რომ გდრ შეიძლებოდა გამხდარიყო მესამე გერმანია, ავსტრიის მსგავსი, იმ დღეებში ხშირად მესმოდა.

თუმცა შემდეგ, 1990 წლის მარტში, ფოლქსკამერის პირველი და იმავდროულად, უკანასკნელი თავისუფალი არჩევნები ჩატარდა. იგი ფედერაციული რესპუბლიკის პარტიების ე.წ. „მომძე“ პარტიების დამაჯერებელი გამარჯვებით დასრულდა. ეს აღმოსავლეთის „მომძეები“ დაფუძნდნენ დასავლეთში მათი მოძმეების მხარდაჭერით, ან ისინი იყვნენ ძველი გდრ-ის პარტიები იმ დასავლური პარტიების იდენტური სახელწოდებით, რომლებმაც შემდეგ გადააწყვეს და ცნეს ისინი. პარტიები,

რომლებიც აღმოცენდნენ პოლიტიკური ჯგუფებიდან, რომლებმაც იზრუნეს და ორგანიზება გაუწიეს რევოლუციას, მოულოდნელად დამარცხდნენ.

ჩვენ დავასრულეთ კონსტიტუციის პროექტი და იგი წარვუდგინეთ ახალარჩეულ ფოლქსკამერს. ფოლქსკამერი არ იყო დაინტერესებული. იუსტიციის მინისტრმა ორგანიზება გაუკეთა ახალ კომიტეტს ჩვენთან და სხვა აღმოსავლეთისა და დასავლეთის ექსპერტებთან ერთად, ახალი კონსტიტუციის სხვა პროექტის შესაქმნელად. შემდეგ გაერთიანებაც შედგა და გდრ-ის კონსტიტუცია სალაპარაკო საკითხი გახდა, შესაბამისად, ჩვენი პროექტის ზოგიერთი ელემენტი აღმოსავლეთი ახალი სახელმწიფოების კონსტიტუციებისთვის მოდელური გახდა. და თითქმის ერთი წელი დისკუსია მიმდინარეობდა იმაზე, გაერთიანებულ გერმანიას უნდა მიეღო თუ არა ახალი გერმანული კონსტიტუცია, რომელიც გააერთიანებდა ელემენტებს ძირითადი კანონიდან და ჩვენი პროექტიდან – სულ მცირე იგი აღმოსავლეთ გერმანული რევოლუციის ავტენტური შედეგი იყო. თუმცა საბოლოოდ რაც გამოვიდა, ეს იყო მცირე ცვლილებები ძირითად კანონში. ჩემთვის, 1990 წლის მარტის ფოლქსკამერის არჩევნების შემდეგ, ნათელი იყო, რომ აღმოსავლეთ გერმანიას უნდოდა ფედერალური რესპუბლიკის ჭერქვეშ ემოძრავა რაც შეიძლება სწრაფად.

სად გაქრა აღმოსავლეთ გერმანიის საკონსტიტუციო სუბიექტი თავისი საკონსტიტუციო იდენტობით? თუ იგი არასდროს არსებულა? საერთო გერმანული იდენტობა ყოველთვის უფრო ძლიერი იყო აღმოსავლეთ გერმანელთა საკონსტიტუციო იდენტობაზე? არ ყოფილა ეროვნული სენტიმენტების მოზღვა-ვება 1989-სა და 1990-ში, არც ეროვნული ფერების ზღვა 2006 წლის ფეხბურთის მსოფლიო ჩემპიონატზე გერმანიაში, და თითქმის არც რაიმე ნაციონალისტური რიტორიკა. საკონსტიტუციო საკითხებს მნიშვნელობა ჰქონდა: გაერთიანების შემდგომი დისკუსია, გაერთიანებულ გერმანიას უნდა მიეღო თუ არა ახალი კონსტიტუცია, უკვე აღარ იყო უბრალოდ დისკუსია პოლიტიკოსებსა და კონსტიტუციის მკვლევრებს შორის, არამედ საზოგადოების ფართო ჩართულობით წარიმართა. ბევრი იზიარებდა იმ განცდას, რომ როგორც ბრძნული არაა წყვილისთვის, რომელიც თანაცხოვრებას გადაწყვეტს, რომელიმესთან გადავიდნენ, ნაცვლად იმისა, რომ ახალი ადგილი იპოვონ ერთად, ისე აჯობებდა ორ გერმანიას ერთად გამოეჭედა ახალი კონსტიტუცია. თუმცა, საბოლოოდ, გაერთიანებულმა გერმანიამ ვერ იპოვა საკუთარი იდენტობა საკონსტიტუციო დისკუსიების, პროექტების შექმნისა თუ ცვლილებების გზით – და მას, ასევე, არ უპოვია თავისი იდენტობა, როგორც ეროვნული იდენტობა – ყოველ შემთხვევაში არა დაუყოვნებლივ. ვილი ბრანდტმა ბრძნული სიტყვები თქვა, რომ საბოლოოდ, რაც ერთმანეთს მიეკუთვნება, ერთად იზრდება. გერმანია კვლავ ერთად იკვრებოდა, როგორც სახელმწიფო, თუმცა იგი უნდა გაზრდილიყო ერთად, როგორც ერთი.

მწამს, რომ დამატებით იმ საკონსტიტუციო და ეროვნულ იდენტობებს, რომლებზეც მიშელი ასე სიღრმისეულად წერს, არსებობს სახელმწიფოს ხალხის, როგორც *Staatsvolk* იდენტობა. ფედერაციული რესპუბლიკის ჭერი, რომლის ქვეშაც აღმოსავლეთ გერმანელებს სურდათ, ემოძრავათ რაც შეიძლება სწრაფად, იყო

სახელმწიფო. სახელმწიფოს ჰქონდა საკუთარი კონსტიტუცია, რა თქმა უნდა, მაგრამ კონსტიტუცია არ აფუძნებდა სახელმწიფოს. პირიქით, კონსტიტუცია სახელმწიფოს ერთ-ერთ ატრიბუტთაგანი იყო და მათგან არც კი ყველაზე მნიშვნელოვანი. სხვა თანაბარი ან მეტად მნიშვნელოვანი ატრიბუტებიც შეიცავდა ლიაოხას ევროპისა და მსოფლიოს მიმართ, რომელთანაც შეეძლო კომუნიკაცია და რომელშიც შეეძლო მარტივად ემოგზაურა; კულტურული და ინტელექტუალური მრავალფეროვნება; და ეკონომიკა, გაცილებით მნიშვნელოვანი, ვიდრე სხვა რომელიმე ატრიბუტი, თავისი საჩუქრებითა და დაპირებებით. ეროვნული მემკვიდრეობა სხვა ატრიბუტი იყო, თუმცა არა ყველაზე მნიშვნელოვანი.

როცა შეერთებულ შტატებში კონსტიტუცია წინ უსწრებს სახელმწიფოს, ევროპულ ტრადიციაში სახელმწიფო წინ უსწრებს კონსტიტუციას, და ხშირად ერსაც კი. ჩვენ, გერმანელები გერმანული რაიხის წევრები ვიყავით გაცილებით ადრე, სანამ თანამედროვე გერმანული კონსტიტუცია გვექნებოდა და ჩვენ ვიყავით პრუსიელები ან ბავარიელები ან ბადენელები, რაც ნიშნავს, ჩვენ ვიყავით პრუსიის ან ბავარიის ან ბადენის სახელმწიფოთა წევრები, პრუსიელ ან ბარავიელ ან ბადენელ ერად ყოფნის გარეშე. იგივეა სხვა ევროპელებისთვისაც. სახელმწიფოს ამ ისტორიულ წინსწრებას კონსტიტუციასა და ერზეც კი, თავისი სისტემური და ემოციური გარემოებები აქვს. ის, რაც აფუძნებს გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკაში მცხოვრებთა კოლექტიურ იდენტობას, პირველ ყოვლისა, არის გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკა, როგორც სახელმწიფო, სადაც ისინი ცხოვრობენ, რომელსაც საკუთარი იდენტობა 1871 წლიდან აქვს, რომელსაც აქვს ეროვნული ტრადიცია და თანამედროვე კონსტიტუცია, რომელიც ერზე მცირე იყო და ჰქონდა კონსტიტუცია, რომელსაც თანამედროვე კონსტიტუციონალიზმთან საერთო ნაკლებად ჰქონდა.

ეს გერმანული საკონსტიტუციო მოდელს რთულად აქცევდა, და დავამატებდი იმ სირთულეებს, რასაც მიშელი ალნერს. პირველ მსოფლიო ომამდე გერმანულ რაიხს ჰყავდა მილიონობით პოლონელი ეროვნების და რამდენიმე ასეულ ათასი ეროვნებით დანიელი გერმანიის მოქალაქე. მეორე მსოფლიო ომამდე აღმოსავლეთ ევროპაში ცხოვრობდა მილიონობით ეროვნებით გერმანელი გერმანიის მოქალაქეობის გარეშე. გერმანული საკონსტიტუციო მოდელი, დაფუძნებული გერმანულ ეთოსზე, მხოლოდ შემდეგ მოვიდა. ის შეიქმნა მაშინ, როცა ფედერაციულმა რესპუბლიკამ ძირითადი კანონის 116-ე მუხლით, ეთნიკურად გერმანელებს, რომლებიც საბოლოოდ აღმოსავლეთ ევროპიდან დააბრუნეს და ფედერაციული რესპუბლიკის ტერიტორიაზე ცხოვრობდნენ, გერმანიის მოქალაქეობა მიანიჭა. კიდევ რა შეიძლებოდა მომხდარიყო? მათი ჩართვით და განუყოფელი, განუყოფადი გერმანიის იდეის განვითარებით და გდრ-ში მაცხოვრებელი გერმანელების გერმანიის მოქალაქეებად დატოვებით, ფედერაციული რესპუბლიკა დამატებითი ნატურალიზაციის უხალისო ვიზავიდ იქცა. ასე რომ, გერმანიის ნატურალიზაციის პოლიტიკა დავინროვდა კარლ შმიტის ერთგულებამდე, ვიდრე პოლიტიკური საჭიროებებისადმი პასუხამდე. გაერთიანების შემდეგ, იგი გაფართოვდა და გაფართოებას განაგრძობს.

კონსტიტუციის და მეტიც, ერის წინმსწრები სახელმწიფოს გერმანული გამოცდილება ექოსავით იმეორებს არა მხოლოდ ევროპული სახელმწიფოების, არამედ, ასევე, თავად ევროპის გამოცდილებასაც, დღევანდელი ევროპა, სანამ იგი ისტორიასა და კულტურულ მემკვიდრეობას იზიარებს, არც ერია და არც კონსტიტუცია აქვს. ევროკავშირი ინსტიტუციური მოცემულობაა, ძლევამოსილი აღმასრულებლითა და ძლიერი სასამართლოთი. იგი ევროპელებს აძლევს იმის უმრავლესობას, რასაც სახელმწიფო იძლევა: მიმოსვლის თავისუფლებასა და ბიზნესის თავისუფლებას საზღვრებისა და საბაჟოების გარეშე, სამართლებრივ დაცვას და ასევე, საერთო ვალუტას. რეგულაციების, დირექტივებისა და საკუთარი სასამართლოების გადანყვეტილებებით, იგი ზემოქმედებს ევროპელთა ცხოვრების ყველა ასპექტზე. თუკი ერთ დღესაც ევროკავშირმა კონსტიტუცია უნდა მიიღოს და გახდეს ერისმაგვარი, იგი გაიზრდება სახელმწიფოს მსგავსი ფორმებით, რომლებიც განვითარდა 1957 წლიდან და დღემდე აგრძელებს განვითარებას. საკონსტიტუციო სუბიექტი იქნება ხალხი, გაერთიანებული სახელმწიფოს მსგავსი ფორმებით; **Staatsvolk**-ის მსგავსად.

შეერთებული შტატები ილბლიან ვარსკვლავზე დაიბადა. როცა კონსტიტუცია წინ უსწრებს და აფუძნებს სახელმწიფოს და მეტიც, ერს, კონსტიტუციონალიზმი ჰყვავის და ყვავილობს გამორჩეულად და საკონსტიტუციო სუბიექტის იდენტობა იზრდება განსაკუთრებით სუფთა ფორმით. სადაც სახელმწიფო ან ერი წინ უსწრებს კონსტიტუციას, საკონსტიტუციო იდენტობა განისაზღვრება ერისა და სახელმწიფოს მიერ მანამდე, მეტიც, გაცილებით ადრე, ვიდრე კონსტიტუცია რეალობად იქცევა.

ხარისხი, რასაც კონკრეტული კონსტიტუცია კონსტიტუციონალიზმის იდეას უახლოებს, ბევრ მიზეზზეა დამოკიდებული. მიშელის ნიგნი აჩვენებს ერთი მიზეზის მნიშვნელობას: საკონსტიტუციო სუბიექტის იდენტობას. თუმცა მიშელის ნიგნი, ასევე, აჩვენებს საკონსტიტუციო სუბიექტებს, მომდინარეებს კონსტიტუციონალიზმის იდეალიდან, როგორ შეუძლიათ გადააბიჯონ თავიანთი იდენტობის შეზღუდვებს. მისი ნიგნი, საკონსტიტუციო თანავარსკვლავედებისა და განვითარებების ბასრი ანალიზი, ასევე, იდეალური კონსტიტუციონალიზმის ძალაუფლებისადმი შესანიშნავი მიძღვნაა.

საერთაშორისო სამართლისა და ურთიერთობების გადაკვეთის წერტილები

I. შესავალი

ცნობილია, რომ საერთაშორისო სამართალი შექმნილია კაცობრიობის კეთილდღეობისათვის.¹ ეს არის სახელმწიფოთაშორისი, სამთავრობათაშორისო ურთიერთობების მომწესრიგებელი ნორმების, როგორც დანერგის², ისე დაუნერგელის³, ერთობლიობა.⁴ მაგრამ სამთავრობათაშორისო ურთიერთობები, ისევე როგორც სახელმწიფოთაშორისო ურთიერთობები, ქმნიან ისეთ პოლიტიკურ რეალობას, რომელიც უპირისპირდება მათ მიერვე მიღებულ და დამკვიდრებულ ნორმებს. სტატიამი მინდა გამოვყო საერთაშორისო სამართლისა და საერთაშორისო ურთიერთობების მწვავე შეხების წერტილები, რომლებიც თანამედროვე მსოფლიოში შექმნილმა პოლიტიკურმა რეალობამ დამანახა. განვიხილავ თეორიულ საკითხებს და დაფუძირებისპირებ მათ იმ პრობლემებს, რომლებსაც სახელმწიფოები თავიანთი გადანყვეტილებებით ქმნიან. ყველა წერტილზე საუბარი, რასაკვირველია, სტატიის ფორმატში შეუძლებელია, ამიტომაც ყურადღება გამახვილდება რამდენიმეზე, კერძოდ, საერთაშორისო სამართლის წყაროებსა და სამართლის სუბიექტებზე.

II. საერთაშორისო სამართლის წყარო

მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლოს სტატუტის 38-ე მუხლით ცნობილია საერთაშორისო სამართლის შემდეგი წყაროები: 1. საერთაშორისო კონვენციები; 2. საერთაშორისო ჩვეულება, როგორც სამართლის ნორმად აღიარებული სახელმწიფო პრაქტიკა; 3. სამართლის აღიარებული პრინციპები 4. საერთაშორისო სასამართლო და საარბიტრაჟო გადანყვეტილებები, იურისტებისა და იურისტთა ჯგუფების მოსაზრებები.⁵

ცნობილია, რომ საერთაშორისო ხელშეკრულება არის წერილობითი შეთანხმება ორ ან რამდენიმე სახელმწიფოს შორის⁶, მაგრამ თანამედროვე პრაქტიკაში ხელშეკრულება შეიძლება დაიდოს, აგრეთვე, სახელმწიფოსა და ორგანიზაციას და ორგანიზაციასა და ორგანიზაციას შორის. ამას ადასტურებს 1986 წლის 21 მარტის ვენის კონვენცია „სახელმწიფოებსა და ორგანიზაციებს შორის და ორგანიზაციებსა და ორგანიზაციებს შორის ხელშეკრულებების სამართლის შესახებ“,

* სულხან-საბა ორბელიანის უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი.

¹ *Hominum Causa Omne Jus Gentium Constitutum Est*, იხ., *Guide to Latin in International Law*, Oxford University Press. 2009, 54.

² მაგ., საერთაშორისო ხელშეკრულება.

³ მაგ., საერთაშორისო ჩვეულება.

⁴ ალექსიძე ლ., თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი, თბილისი, 2013, 8.

⁵ *Statute of the International Court of Justice*, 1946, Art. 38(1).

⁶ *Vienna Convention on the Law of Treaties*, 1966, Art.2(1)(a).

ამ კონვენციის პირველი მუხლით, „წინამდებარე კონვენცია გამოიყენება a. ხელშეკრულებებთან ორ ან რამდენიმე სახელმწიფოს შორის და ორ ან რამდენიმე ორგანიზაციას შორის და b. ხელშეკრულებებთან საერთაშორისო ორგანიზაციებს შორის.“⁷ ეს ნათელი მაგალითია იმისა, თუ როგორ შეცვალა მოძველებული თეორია ახალმა საერთაშორისო ურთიერთობების პრაქტიკამ. არის შემთხვევები, როდესაც ხელშეკრულების ძალაში შესვლას ხელს უშლიან სახელმწიფოები იმით, რომ არ ახდენენ მათ რატიფიკაციას⁸ და/ან უკვე ძალაში შესულ ხელშეკრულებას არ უერთდებიან, რადგან მათ ინტერესებში არ არის იმ ვალდებულებების საკუთარ თავზე აღება, რომლებიც ამ ხელშეკრულებითაა დადგენილი. 1997 წლის გაეროს გენერალური ასამბლეის კონვენცია „ტრანსსასაზღვრო წყალმდინარეების არასანაოსნო გამოყენების სამართლის შესახებ“ ჯერაც არ შესულა ძალაში ზემოხსენებული მიზეზით.⁹ მეორე ასეთი მაგალითია ბავშვის უფლებათა კონვენცია, რომელსაც დღემდე არ უერთდება შეერთებული შტატები, რადგან მისი 37-ე მუხლით აკრძალულია 18 წლამდე ასაკის პირთა სიკვდილით დასჯა და/ან სამუდამო პატიმრობა¹⁰. აშშ-ის კონსტიტუციაც კი კრძალავს უჩვეულო და სასტიკი სასჯელის გამოყენებას, მაგრამ შედეგი ასეთია. აქ იკვეთება კონკრეტული სახელმწიფოების პოლიტიკური თუ ეკონომიკური ინტერესი, რომელიც წარმოშობს პოლიტიკურ რეალობას და ეს რეალობა დგება სამართლის ნორმების პირისპირ. სანამ სახელმწიფო თავად არ იქნება დაინტერესებული ასეთი კონვენციების ძალაში შესვლით, იგი ვერ გადაიქცევა მოქმედ¹¹ სამართლად, თუმცა მყარი ნორმების დარღვევაც ხდება, როდესაც სახელმწიფოები ძალას იყენებენ გაეროს უშიშროების საბჭოს შესაბამისი რეზოლუციის გარეშე¹².

რაც შეეხება საერთაშორისო ჩვეულებებს, სტატუტის მიხედვით, ცნობილია მისი ორი რეკვიზიტი: 1. *Opinio Juris*¹³ და 2. სახელმწიფო პრაქტიკა.¹⁴ ხოლო გარემოს საერთაშორისო სამართალში ავტორები ასახელებენ მესამე რეკვიზიტს, რომელიც სტატუტში არაა ასახული ესაა – „დაჟინებული მონინალმდეგე“¹⁵. ამ რეკვიზიტის მიხედვით, ჩვეულებითი ნორმა ვითარდება და არსებობს, მოქმედებს ყველა სახელმწიფოს მკაფიოდ გამოხატული მხარდაჭერის გარეშე საერთაშორისო საზოგადოებაში. ამის მაგალითად იმავე ავტორებს მოჰყავთ გადანყვეტილება „ჩრდი-

⁷ Vienna Convention on the Law of Treaties between States and International Organizations or between International Organizations, 1986, Art. 1.

⁸ 1997 UN General Assembly Convention On the Law of Non Navigational Uses of Transboundary Watercourses. ძალაში შესვლისათვის საჭიროებს 35 სარატიფიკაციო სიგელის გადაცემას, მიერთებას ან მიღებას.

⁹ <<https://onlinelibrary.wiley.com/.../j1467-9388.2009.006...>> [15.07.2019]

¹⁰ ადამიანის უფლებათა სფეროში ძირითადი საერთაშორისო სამართლებრივი აქტების კრებული, I ნაწ., თბილისი, 2001, 277,

¹¹ სადავო არაა, რომ აღნიშნული კონვენცია ჩვეულებით ნორმებს ასახავს.

¹² აშშ/ბრიტანეთის ინტერვენცია ერაყში, რუსეთის ინტერვენცია საქართველოსა და უკრაინაში, ძალის არამართლზომიერად გამოყენების ასეთი მაგალითებია.

¹³ *Opinion necessitates juris*.

¹⁴ მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლოს სტატუტის 32-ე მუხლი.

¹⁵ Sands P., Peel J., Fabra A., Mackenzie R., *Principles of International Environmental Law*, 3rd Ed., Cambridge University Press, 2012, 116.

ლოეთის ზღვის კონტინენტური შელფის“ საქმეზე¹⁶. აქედან ის ფაქტი იკვეთება, რომ დაჟინებული წინააღმდეგობით ესა თუ ის სუბიექტი¹⁷ თავად არ ასრულებს ჩვეულებით ნორმას, მაგრამ იგი მაინც მოქმედებს, როგორც ასეთი. აქაც კონკრეტული სუბიექტის პოლიტიკური თუ სხვა ინტერესი არის მამოძრავებელი კონკრეტული ჩვეულებითი ნორმის შეუსრულებლობისას, მისი იგნორირებისას. სამართლის სკოლების ბაკალავრიატის სტუდენტების აუდიტორიასთან მუშაობისას, დავაკვირდი, რომ მათთვის აბსოლუტურად გასაგებია ასეთი წინააღმდეგობის არსებობა. საერთაშორისო ჩვეულება მყარი ნორმების კატეგორიაა, მიუხედავად მისი დაუნერვლი ფორმისა, მაგრამ არც ეს მომენტი მუშაობს, როდესაც საქმე პოლიტიკურ თუ ეკონომიკურ ინტერესს ეხება. ამასთან, ზოგჯერ ძნელია იმის დადგენა, არსებობს თუ არა ჩვეულებითი ნორმა კონკრეტულ სადავო საკითხზე.

III. საერთაშორისო სამართლის სუბიექტი

საერთაშორისო სამართლის პირველი და უმთავრესი სუბიექტი სუვერენული სახელმწიფოა.¹⁸ გარემოს საერთაშორისო სამართლის კონტექსტში ზოგიერთი ავტორი სახელმწიფოებს „აქტორებს“ უწოდებს. ისტორიის გარკვეულ ეტაპზე, კონკრეტული სამთავრობო გუნდის პირობებში, სახელმწიფო გამოდის ინიციატორად, მიიღოს ესა თუ ის გადაწყვეტილება, რომელიც საერთაშორისო საზოგადოების ინტერესებშია და ამასთან, საკუთარ ინტერესებშიც შედის. სხვა ეტაპსა და სხვა პოლიტიკური გუნდის პირობებში, ადრე მიღებული გადაწყვეტილება დისკომფორტს უქმნის სახელმწიფოს და ასეთ შემთხვევაში, იგი ნაკისრი ვალდებულების წინააღმდეგ მიდის.¹⁹ ასეთი წინააღმდეგობა თან სდევს სახელმწიფოს რეპუტაციასა და იმიჯს საერთაშორისო ურთიერთობებში, თუმცა არსებული და დამკვიდრებული სამართლის ნორმების გაქარწყლება ასეთ მოქმედებას არ შეუძლია. თანამდებობის მქონე ფიზიკურ პირს არ გააჩნია საერთაშორისო სამართალსუბიექტობა, მაგრამ ფიზიკური პირები²⁰ იღებენ გადაწყვეტილებებს სახელმწიფოს სახელით და ხელს აწერენ საერთაშორისო კონვენციებს, რომელთა მიღების მოსურნეც არიან სახელმწიფოები, როგორც სუბიექტები. ზოგჯერ ხდება, რომ ქვეყნის პირველი პირის გადაწყვეტილებით ხელს აწერენ ისეთ საერთაშორისო

¹⁶ *Germany v Denmark and the Netherlands (North Sea Continental Shelf), Judgment of 20 February 1969*. ეს პრეცედენტი ეხება საზღვაო სამართალსა და გარემოს საერთაშორისო სამართალს.

¹⁷ იგულისხმება სუვერენული სახელმწიფო.

¹⁸ სახელმწიფოს ნიშნებია ტერიტორია, მუდმივი მოსახლეობა, ხელისუფლება. სუვერენიტეტი, საერთაშორისო ცნობა. იხ., *Montevideo Convention on the Rights and Duties of States, 1933, Art. 1*. სამართალმემკვიდრეობაც სახელმწიფოს ერთ-ერთ ნიშნად მიმაჩნია, რადგან არსებობს საერთაშორისო კონვენციები, რომლებიც ამ საკითხს არეგულირებს სახელმწიფოთა დეზინტეგრაციისა და რეინტეგრაციის დროს. სამართალმემკვიდრეობაზე ორგანიზაციების შემთხვევაშიც შეგვიძლია საუბარი, მაგრამ ეს ორგანიზაციების იურიდიული ბუნების განმსაზღვრელი ნიშანი არ არის.

¹⁹ ენჯელ ბრეარდის საქმე აშშ-ს ბილ ქლინთონის ადმინისტრაციის პირობებში, როდესაც დაირღვა საკონსულო ურთიერთობების შესახებ ვენის კონვენცია. იხ. სენდსი ფ., სამართალს მოკლებული მსოფლიო, ნ. ჩინჩალაძის თარგმანი, თბილისი, 2016, შესავალი.

²⁰ სახელმწიფო მოხელეების რანგში.

ხელშეკრულებას, რომელიც მისი წარმოდგენილი კონკრეტული სახელმწიფოს მიერ უკვე დარღვეულია.²¹

მოსახლეობა სახელმწიფოს ერთ-ერთი ნიშანია, ამდენად იგი უნდა მონაწილეობდეს აქტიურად სახელმწიფოს მართვა-გამგეობაში და სახელმწიფოს მიერ ნაკისრი ვალდებულებების შესრულებაშიც, თუმცა თანამედროვე მსოფლიოში მოსახლეობა ამ ფუნქციას არ ან ვერ ასრულებს ალბათ ორი მიზეზით“ 1. არ ესმის საკუთარი დანიშნულება²²; 2. ესმის, მაგრამ ნიჰილიზმის ან შიშის გამო არ ასრულებს სახელმწიფოს უმთავრესი ნიშნის ფუნქციას²³. ამ გადასახედიდან, მოსახლეობა²⁴, გარკვეული მოცულობით გამოდის იმ პოლიტიკური რეალობის შემოქმედი, რომელიც უპირისპირდება დამკვიდრებული საერთაშორისო სამართლის ნორმების შესრულების ვალდებულებას, როგორც რეგიონულ, ისე უნივერსალურ დონეზე.

თანამედროვე მსოფლიოში არის, ასევე, ტენდენცია, სახელმწიფოდ გამოაცხადონ ისეთი წარმონაქმნები, რომლებსაც საკუთარი ტერიტორია არ გააჩნიათ და ტერიტორიული თუ ეთნიკური კონფლიქტის შედეგად მიღებული აქვთ საერთაშორისო აღიარება ორზე მეტი სახელმწიფოს მხრიდან და მათ აქვთ პრეტენზია, გახდნენ საერთაშორისო სამართლის სუბიექტები. საერთაშორისოსამართლებრივი ცნობა/აღიარება არის სახელმწიფოს ნების გამომჟღავნება ახლად წარმოშობილ სახელმწიფოსთან ურთიერთობის დამყარების შესახებ.²⁵ საერთაშორისო სამართალში ცნობილია, რომ ოფიციალური ცნობა ქმნის ახალ ჭეშმარიტ მდგომარეობას, ცნობა არ წარმოშობს ახალ სუბიექტს, არამედ აწესებს ნორმალურ საერთაშორისოსამართლებრივ ურთიერთობას ახალ სუბიექტთან.²⁶ ასეთი თვითაღიარებული წარმონაქმნები, ანუ *de facto* სახელმწიფოები, მოკლებულნი არიან შესაძლებლობას, იყვნენ საერთაშორისო ორგანიზაციის წევრები და მათ ამის პერსპექტივაც კი არ გააჩნიათ. ისინი ვერ მონაწილეობენ გადწყვეტილებების მიღებაში საერთაშორისო დონეზე და ვერ იქნებიან საერთაშორისო ხელშეკრულებების მხარეები. ამდენად, ისინი რჩებიან ამორფულ მასად საერთაშორისო ურთიერთობებში.

²¹ პინოჩეტის მაგალითი, როდესაც მას ურჩიეს ხელი მოეწერა 1984 წლის კონვენციაზე, რომელიც აბსოლუტურად კრძალავს წამებას, მაშინ როდესაც მისი ბრძანებით ნაწამები უკვე იყო ჩილეში არაერთი ფიზიკური პირი, ოპერაცია კონდორის ფარგლებში.

²² სულხან-საბა ორბელიანის უნივერსიტეტის სახელით ჩემი სასწავლო მიზნით მივლინებისას ლუბლინის კათოლიკურ უნივერსიტეტში (პოლონეთი) უკრაინელი სტუდენტების აუდიტორიასთან მუშაობისას გამოიკვეთა ეს საკითხი და მათი პესიმიზმი და გაურკვეველობა ოკუპირებული ყირიმის თაობაზე.

²³ ადამიანში თვითგადარჩენის განცდა ნამდვილად ღრმა თანდაყოლილი ინსტიქტია და შესწავლას არ საჭიროებს. იხ., რიმანი ფ., სიყვარულის უნარი, ნ. გოგოლაშვილის თარგმანი, თბილისი 2015, 19. შიში ჩვენი ცხოვრების აუცილებელი თანამგზავრია. იგი ყოველთვის იმ დროს შეგვიპყრობს ხოლმე, როდესაც ვგრძნობთ, რომ რალაც დაბრკოლების გადალახვას საკუთარი სისუსტის, უმწეობის ან ვილაცაზე დამოკიდებულების გამო ვერ ვახერხებთ. იხ., იქვე, 129.

²⁴ გარკვეულ ასაკს მიღწეული, შერაცხადი ფიზიკურ პირთა კრებადობა, რომელიც სახელმწიფოს მდგრადად, პოლიტიკურ-სამართლებრივად და დაკავშირებული.

²⁵ თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი, ლექსიკონი-ცნობარი, ლ. ალექსიძის რედაქტორობით, თბილისი, 2003, 394.

²⁶ ალექსიძე ლ., თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი, თბილისი, 2013, 96.

მინდა შევეხო სახელმწიფოს მეთაურების საკითხსაც, უახლეს მაგალითებს, როდესაც მოქმედი საერთაშორისო სისხლის სამართლის ნორმების, რომის სტატუტისა²⁷ და მუდმივი სასამართლოს პირობებში, ვერ ხერხდება ერთ შემთხვევაში პირის დაკავება, ხოლო მეორე შემთხვევაში, სააპელაციო პალატა სასამართლო პალატაში საქმის განხილვისას სამართლებრივ შეცდომას აფიქსირებს. სუდანის ლიდერის, ომარ ჰასან ალ-ბაშირის პირველი დაკავების ორდერი გაიცა 2009 წლის 4 მარტს, მეორე კი – 2010 წლის 12 ივლისს. მისი საბრალდებო აქტი მოამზადა ლუის მორენო ოკამპომ გენოციდის²⁸, კაცობრიობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულების და ომის დანაშაულის ბრალდებით და რადგან დღემდე მისი დაკავება ვერ ხერხდება საქმე წინასასამართლო პალატაში რჩება.²⁹ კოტ დივუარის ლიდერების – ლორენტ გბაგოსა და ჩარლზ ბლე გოუდის აპელაციაზე სააპელაციო პალატამ 2017 წლის 31 ივლისის განჩინებით სასამართლო პალატის მიერ დაშვებული შეცდომა დააფიქსირა.³⁰ სანამ რომის სტატუტი არ მიიღეს, დაკავების ორდერების გაცემაც არ იყო შესაძლებელი, დღეს კი დამნაშავე ხელისუფალთა დაკავება ვერ ხერხდება. ვფიქრობ, ესეც შექმნილი პოლიტიკური რეალობის³¹ შედეგია და არა სამართლის ნორმების არასრულყოფილებისა და უმოქმედობის.

IV. დასკვნა

წინამდებარე სტატიის მომზადება გადამანწყვეტინა საინტერესო დისკუსიამ ლუბლინის იოანე პავლე მეორის სახელობის უნივერსიტეტის საერთაშორისო სტუდენტებთან, რომლებიც სხვადასხვა ქვეყანას წარმოადგენდნენ და რომელთათვისაც საკმაოდ მწვავეა მათი სამშობლოების ტერიტორიაზე არსებული საერთაშორისო კონფლიქტები. საერთაშორისო სამართლის საფუძვლიანად შესწავლამ და მისმა შედარებამ პოლიტიკურ რეალობასთან წარმოშვა კითხვა, სად იკვეთება

²⁷ საერთაშორისო სისხლის სამართლოს დამფუძნებელი აქტი.

²⁸ დანაშაულთა დანაშაული – „გენოციდი“ განმარტებული რომის სტატუტის მე-6 მუხლით. იგი აღნიშნავს ქვემოთ ჩამოთვლილ ნებისმიერ ქმედებას, რომელიც ჩადენილია ეროვნული, ეთნიკური, რასობრივი ან რელიგიური ჯგუფის მთლიანი ან ნაწილობრივი განადგურების მიზნით: a) ასეთი ჯგუფის წევრთა მკვლელობა; b) ასეთი ჯგუფის წევრთათვის სხეულის მძიმე დაზიანების მიყენება ან მათი ფსიქიკური მოშლილობის გამოწვევა; c) რომელიმე ჯგუფისათვის განზრახ ისეთი საარსებო პირობების შექმნა, რომლებიც მიზნად ისახავს მის მთლიან ან ნაწილობრივ ფიზიკურ განადგურებას; d) ისეთი ზომების გატარება, რომელთა მიზანია ასეთ ჯგუფში შობადობისათვის ხელის შეშლა; e) ერთი ჯგუფიდან მეორეში ბავშვების იძულებით გადაცემა.

²⁹ იხ., <<https://www.icc-cpi.int>> [15.07.2019]

³⁰ <<https://www.refworld.org/docid/>>; [15.07.2019] <<https://www.hrw.org/news/2017/03/29/cote-divoire-simone-gbagbo-a...>> [15.07.2019]

³¹ მაგონდება პინოჩეტისა და გაერთიანებული სამეფოს ყოფილი პრემიერ-მინისტრის პირადი მეგობრობა და დაცვის მხარის ძალისხმევა იმუნიტეტის მოთხოვნაზე. იხ., სენდსი ფ., სამართალს მოკლებული მსოფლიო, ნ. ჩინჩალაძის თარგმანი, თბილისი, 2016, 67. სხვადასხვა საინფორმაციო საშუალებიდან კი ცნობილია, რომ მის მიმართ ჩილეს მოქალაქეებს არ ჰქონიათ ანტიპატიები.

იხ., <<https://www.theguardian.com/global-development/booksblog>> [15.07.2019]

საერთაშორისო ურთიერთობები საერთაშორისო სამართლის თეორიასთან? ამ მიზნით განვიხილეთ წყაროებისა და სუბიექტების საკითხი, ვინაიდან, მიმაჩნია, რომ საერთაშორისო სამართლისა და ურთიერთობების კვებისა და პრინციპული შეხების ძირითადი წერტილები სწორედ აქ არის.

ცხადია, წარმოდგენილი კვლევა დავეხება და სახელმწიფოთაშორის კონფლიქტებს ვერ მოაგვარებს, მაგრამ წარმოჩინდება ასეთი დავების წარმოშობის მიზეზები საერთაშორისო სამართლის გადასახედიდან. ეს დარგი მონოდებულია, მონაწილეს, ლოგიკური ფორმა მისცეს საერთაშორისო ურთიერთობებს და არა გაამძაფროს ისინი. დიას, ზოგჯერ ნორმა ნაკლოვანია, მაგრამ ქმედითი და მათ მიერვე აღიარებული ნორმების შესრულება სუვერენულმა სახელმწიფოებმა თავიანთი ლიდერების ახირების გამოსობით არ უნდა დააბრკოლონ. ამაში მათ დანარჩენი სუბიექტები, მეტადრე საერთაშორისო ორგანიზაციები უნდა დაეხმარონ.

პოლიტიკა და საერთაშორისო ურთიერთობები

ძალა და შიში დიდი სახელმწიფოების პოლიტიკაში*

ინგლისურიდან თარგმნა ირაკლი ჯავახიშვილმა**

გასაკვირი არაა, რომ ჰანს ჯ. მორგენტაუს დაბადების მესამე წლისთავს აღვნიშნავთ. ის საერთაშორისო ურთიერთობების სფეროს ინტელექტუალურ გიგანტთაგან ერთ-ერთია. მისი ორი უმნიშვნელოვანესი ნიგნი („მეცნიერების ადამიანი ძალის პოლიტიკის პირისპირ“ (1946) და „პოლიტიკა ერებს შორის“ (1948)) მათი გამოცემიდან წლების განმავლობაში დომინირებდა დიდ სახელმწიფოთა პოლიტიკის შესახებ დისკურსში. გარდა ამისა, ამ ნაშრომებს დღესაც ფართოდ კითხულობენ და სავარაუდოდ, მომავალი თაობების საერთაშორისო პოლიტიკის სერიოზული სტუდენტებიც წაიკითხავენ. მორგენტაუ რჩება ინტელექტუალურ ძალად, რომელსაც გარდაცვალების შემდეგაც დიდი ხანია ითვალისწინებენ, რაც უმაღლესი ჯილდოა, რისი მიღებაც მეცნიერს შეუძლია.

მორგენტაუ იყო რეალისტი, რომელიც ჩიკაგოს უნივერსიტეტში ასწავლიდა. მას სჯეროდა, რომ სახელმწიფოთა აზროვნებაში გაბატონებულია გათვლები ძალის შესახებ და რომ სახელმწიფოები ერთმანეთს ეჯიბრებიან ძალაუფლების გამო. მისი სახელი ეყრდნობა მარტივ მტკიცებას, რომ სახელმწიფოები დაუნდობლად იყენებენ ძალას, ვინაიდან ადამიანებს ხელთ უპყრიათ „ძალის ნება“, რომელიც დაბადებისას დაჰყვებათ ხოლმე. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ადამიანის ბუნება მცირე არჩევანს უტოვებს სახელმწიფოებს გარდა იმისა, რომ უზენაესობისკენ მიისწრაფვოდნენ.

ვეთანხმები მორგენტაუს, რომ სახელმწიფოები გამუდმებით ეძებენ შესაძლებლობებს, რათა თავს დაესხან და იბატონონ სხვა სახელმწიფოებზე. მაგრამ ვერ ვთანხმდებით იმაზე, თუ რატომ იქცევიან სახელმწიფოები ამგვარად. მაშინ, როდესაც მორგენტაუ ამტკიცებს, რომ ასეთი ქცევა იმ ფაქტიდან გამომდინარეობს, რომ სახელმწიფოებს ბუნებრივად ჰყავთ A ტიპის პიროვნებები, მე ვამტკიცებ, რომ საერთაშორისო სისტემის სტრუქტურა აიძულებს სახელმწიფოებს, რომლებიც მხოლოდ უსაფრთხოებას ეძებენ, რომ ამის მიუხედავად, ერთმანეთის მიმართ აგრესიულად იმოქმედონ.

განსაკუთრებით, საერთაშორისო სისტემის სამი მახასიათებელი აიძულებს სახელმწიფოებს, რომ ერთმანეთის ემინოდეთ. (1) ცენტრალური ხელისუფლების არარსებობა, რომელიც სახელმწიფოებზე მალლა დგას და შეუძლია ისინი ერთმანეთისგან დაიცვას. (2) ფაქტი, რომ სახელმწიფოებს ყოველთვის აქვთ გარკვეული თავდასხმითი სამხედრო შესაძლებლობა, და (3) ფაქტი, რომ სახელმწიფოები

* თარგმანი შესრულებულია ნაშრომიდან: Mearsheimer J., „Power and Fear in Great Power Politics“, in: One Hundred Year Commemoration to the Life of Hans Morgenthau (1904-2004), G.O. Mazur. NY: Semenenko Foundation, 2004.

** სულხან-საბა ორბელიანის უნივერსიტეტის ასისტენტი, საერთაშორისო ურთიერთობების საბაკალავრო პროგრამის ხელმძღვანელი.

ვერასდროს იქნებიან დარწმუნებულნი სხვა სახელმწიფოების განზრახვებში. ამ შიშის გათვალისწინებით (რომელიც მთლიანად ვერასდროს აღმოიფხვრება), სახელმწიფოები აღიარებენ, რომ რაც უფრო ძლიერები არიანი ისინი თავიანთ მეტოქეებთან შედარებით, მით უკეთესია მათი გადარჩენის შანსები. რეალურად, გადარჩენის საუკეთესო გარანტია ჰეგემონობაა, ვინაიდან არცერთ სხვა სახელმწიფოს არ შეუძლია, სერიოზულად დაემუქროს ძლიერ სახელმწიფოს.

1. ჰეგემონიის შეზღუდვები

დიდი სახელმწიფოები, როგორც ჩემს უახლეს ნიგნში აღვნიშნავ, მიისწრაფვიან, რათა ძალაუფლება მოიპოვონ თავიანთ მეტოქეებზე და იმედოვნებენ, რომ ჰეგემონები გახდებიან. როდესაც სახელმწიფო ამ ამალღებულ პოზიციას აღწევს, ის სტატუსს კვო ძალად იქცევა. თუმცა მეტის თქმა შეიძლება ჰეგემონიის მნიშვნელობაზე.

ჰეგემონი არის სახელმწიფო, რომელიც იმდენად ძლიერია, რომ სისტემაში ყველა დანარჩენ სახელმწიფოზე ბატონობს. არცერთ სხვა სახელმწიფოს აქვს სამხედრო შესაძლებლობები, რომ სერიოზული ბრძოლა წამოიწყოს მის წინააღმდეგ. არსებითად, ჰეგემონი ერთადერთი დიდი ძალაა სისტემაში. სახელმწიფო, რომელიც არსებითად უფრო ძლიერია, ვიდრე სხვა დიდი ძალები სისტემაში, არ არის ჰეგემონი, ვინაიდან ის უპირისპირდება, განსაზღვრებისამებრ, სხვა დიდ სახელმწიფოებს. მაგალითად, მეცხრამეტე საუკუნის შუა ხანებში გაერთიანებული სამეფო ზოგჯერ ჰეგემონად იწოდება. მაგრამ ის არ იყო ჰეგემონი, ვინაიდან იმ დროს ოთხი სხვა დიდი სახელმწიფო არსებობდა ევროპაში (ავსტრია, საფრანგეთი, პრუსია და რუსეთი), ხოლო გაერთიანებული სამეფო მათზე მნიშვნელოვნად ვერ დომინირებდა. ფაქტობრივად, იმ პერიოდში, გაერთიანებულ სამეფოს საფრანგეთი ძალთა ბალანსისათვის სერიოზულ საფრთხედ მიაჩნდა. მეცხრამეტე საუკუნეში ევროპა მრავალპოლარული იყო, და არა ერთპოლარული.

ჰეგემონია ნიშნავს სისტემაზე ბატონობას, რაშიც, ჩვეულებისამებრ, მთელი მსოფლიო მოიაზრება. თუმცა, შესაძლოა სისტემის ცნება უფრო ვიწროდ იქნეს გამოყენებული, ცალკეული რეგიონების აღწერისათვის, როგორებიცაა ევროპა, ჩრდილოაღმოსავლეთი აზია და დასავლეთ ნახევარსფერო. ამგვარად, ერთმანეთისგან შეიძლება გავარჩიოთ *გლობალური ჰეგემონები*, რომლებიც მსოფლიოზე ბატონობენ და *რეგიონული ჰეგემონები*, რომლებიც ცალკეულ გეოგრაფიულ სივრცეებზე დომინირებენ. შეერთებული შტატები რეგიონული ჰეგემონია დასავლეთ ნახევარსფეროში, სულ მცირე გასულ ასწლეულში. არცერთ სხვა სახელმწიფოს ამერიკის კონტინენტზე აქვს საკმარისი სამხედრო ძლიერება მის გამოსაწვევად, რის გამოც შეერთებული შტატები ფართოდაა მიჩნეული ერთადერთ დიდ სახელმწიფოდ თავის რეგიონში.

ჩემი არგუმენტი, რომელსაც ამ თემაზე ჩემს ნიგნისოდენა კვლევაში ვავითარებ,¹ ისაა, რომ იმ ნაკლებად სარწმუნო მოვლენის გარდა, როდესაც ერთი სახელმწიფო

¹ Mearsheimer, John (2002). *The Tragedy of Great Power Politics*, W.W. Norton, New York, N.Y.

აშკარა ბირთვულ უპირატესობას აღწევს, ფაქტობრივად შეუძლებელია რომელიმე სახელმწიფოსთვის გლობალური ჰეგემონიის მიღწევა. მსოფლიოზე დომინირებისთვის ძირითადი დაბრკოლება გულისხმობს სირთულეს, რომ მსოფლიო ოკეანეებში ძალაუფლება დაამყარონ მეტოქე დიდი სახელმწიფოს ტერიტორიაზე. მაგალითად, დღეს შეერთებული შტატები უძლიერესი სახელმწიფოა პლანეტაზე. მაგრამ ის არ დომინირებს ევროპასა და ჩრდილო-აღმოსავლეთ აზიაზე ისე, როგორც ამას აკეთებს დასავლეთ ნახევარსფეროზე და არც იზრახავს მცდელობას, რომ დაიპყროს და გააკონტროლოს ეს შორეული რეგიონები, ძირითადად წყლის შემაკავებელი ძალის გამო. რეალურად, არსებობს მიზეზი, ვიფიქროთ, რომ ამერიკის სამხედრო ვალდებულება ევროპისა და ჩრდილო-აღმოსავლეთ აზიის მიმართ შესაძლოა გაქრეს მომდევნო ათწლეულის შემდეგ. მოკლედ რომ ითქვას, არასდროს არსებულა გლობალური ჰეგემონი და სავარაუდოდ, არც იქნება უახლოეს მომავალში.

საუკეთესო შედეგი, რომლის იმედიც შეიძლება დიდ სახელმწიფოს ჰქონდეს, რეგიონული ჰეგემონობა და ალბათ, სხვა ახლომდებარე რეგიონის გაკონტროლება და ხმელეთზე ხელმისაწვდომობაა. შეერთებული შტატები ერთადერთი რეგიონული ჰეგემონია თანამედროვე ისტორიაში, თუმცა კი დიდ ომებში რეგიონული ჰეგემონიის მოსაპოვებლად სხვა სახელმწიფოებიც იბრძოდნენ, როგორცაა იმპერიული იაპონია ჩრდილო-აღმოსავლეთ აზიაში, ნაპოლეონის საფრანგეთი, ვილჰელმის გერმანია და ნაციონალურ-სოციალისტური გერმანია ევროპაში. მაგრამ ვერცერთმა მათგანმა მიაღწია წარმატებას. საბჭოთა კავშირი, რომელიც ევროპასა და ჩრდილო-აღმოსავლეთ აზიაში მდებარეობდა, ცივი ომის დროს ამ რეგიონებზე დომინირების საფრთხეს ქმნიდა. საბჭოთა კავშირს შესაძლოა, აგრეთვე, ეცადა ნავთობით მდიდარი სპარსეთის ყურის რეგიონის დაპყრობა, რომელთანაც საზღვარს იყოფდა. მაგრამ მოსკოვს რომც შეძლებოდა ევროპაზე, ჩრდილო-აღმოსავლეთ აზიასა და სპარსეთის ყურეზე დომინირება, რასთან ახლოსაც არ მისულა, მაინც ვერ შეძლებდა დასავლეთ ნახევარსფეროს დაპყრობას და ნამდვილ გლობალურ ჰეგემონად გადაქცევას.

სახელმწიფოები, რომლებიც რეგიონულ ჰეგემონიას აღწევენ, ცდილობენ, ხელი შეუშალონ სხვა რეგიონებში მყოფ დიდ სახელმწიფოებს მათი შიშის გამეორებაში. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, რეგიონულ ჰეგემონებს არ სურთ თანასწორები. ამგვარად, მაგალითად, შეერთებული შტატები მთავარ როლს ასრულებდა, რომ არ დაეშვა იმპერიული იაპონიის, ვილჰელმის გერმანიის, ნაციონალურ-სოციალისტური გერმანიის და საბჭოთა კავშირის მიერ რეგიონული ბატონობის მოპოვება. რეგიონული ჰეგემონები ცდილობენ, შეაკავონ მოსურნე ჰეგემონები სხვა რეგიონებში, ვინაიდან მათ ეშინიათ, რომ მეტოქე დიდი სახელმწიფო, რომელიც თავის რეგიონზე დომინირებს, განსაკუთრებით ძლიერი მტერი იქნება, რომელიც არსებითად თავისუფლად შექმნის პრობლემებს შეშინებული დიდი სახელმწიფოს ზურგში. რეგიონული ჰეგემონები ამჯობინებენ, რომ სხვა რეგიონებში ერთად არსებობდეს სულ მცირე ორი დიდი სახელმწიფო, ვინაიდან მათი სიახლოვე აიძულებს მათ, ყურადღება გაამახვილონ მეტადრე ერთიმეორეზე, ვიდრე შორეულ ჰეგემონზე.

გარდა ამისა, თუკი მათ შორის გამოჩნდება პოტენციური ჰეგემონი, ამ რეგიონში მყოფმა სხვა დიდმა სახელმწიფოებმა შესაძლოა თავადვე შეაკავონ ის, ნება მისცენ შორეულ ჰეგემონს, უსაფრთხოდ დარჩეს პერიფერიებზე. რასაკვირველია, თუკი ადგილობრივი დიდი სახელმწიფოები ვერ შეძლებდნენ ამ საქმის შესრულებას, შორეული ჰეგემონი შესაბამისად იმოქმედებდა აგრესიული სახელმწიფოს მიმართ. შეერთებულმა შტატებმა, როგორც აღინიშნა, ეს ტვირთი აიღო ოთხ ცალკეულ შემთხვევაზე მეოცე საუკუნეში, რის გამოც მას, ჩვეულებრივ, „ზღვისიქითა დამბალანსებელი“ ეწოდება.

რომ შევჯავამთ, ნებისმიერი დიდი სახელმწიფოსთვის იდეალური მდგომარეობაა, რომ იყოს ერთადერთი რეგიონული ჰეგემონი მსოფლიოში. ეს სახელმწიფო იქნებოდა სტატუს კვო ძალა და მნიშვნელოვანწილად შეინარჩუნებდა არსებული ძალის დანაწილებას. დღეს შეერთებული შტატები ამ შესაშურ პოზიციაშია. ის დომინირებს დასავლეთ ნახევარსფეროზე და არ არსებობს ჰეგემონი მსოფლიოს სხვა რომელიმე რეგიონში. მაგრამ თუკი რეგიონული ჰეგემონი თანასწორ კონკურენტს შეხვდება, ის ველარ იქნება სტატუს კვო ძალა. რეალურად, ის აღმოჩნდებოდა კონკურენციაში, ორივე რეგიონული ჰეგემონი მოტივირებული იქნებოდა ამ ლოგიკით, რაც მათ შორის უსაფრთხოებასთან დაკავშირებულ დაუნდობელ კონკურენციას გამოიწვევდა.

2. ძალა და შიში

დიდი სახელმწიფოების შიში ერთმანეთის მიმართ საერთაშორისო სისტემაში ცხოვრების ძირითადი ასპექტია. მაგრამ, როგორც აღინიშნა, შიშის დონე ცალკეული შემთხვევების მიხედვით მერყეობს. მაგალითად, საბჭოთა კავშირს გაცილებით ნაკლებად აფიქრებდა გერმანია 1930 წელს, ვიდრე 1939 წელს. ძალზე დიდი მნიშვნელობა აქვს, თუ რამდენად ეშინიათ სახელმწიფოებს ერთმანეთის, ვინაიდან მათ შორის არსებული შიშის ხარისხი დიდწილად განსაზღვრავს მათ უსაფრთხოებასთან დაკავშირებული კონკურენციის სიმწვავეს, ასევე, იმის ალბათობას, რომ ისინი ომში ჩაებმებიან. რაც უფრო დიდია შიში, მით უფრო ძლიერია უსაფრთხოებასთან დაკავშირებული კონკურენცია და მით უფრო მოსალოდნელია ომი. მარტივი ლოგიკაა. შეშინებული სახელმწიფო განსაკუთრებით დაჟინებით მოძებნის საკუთარი უსაფრთხოების გაზრდის გზებს და მზად იქნება, რომ რისკიანი პოლიტიკა გაატაროს ამ მიზნის მისაღწევად. ამიტომაც მნიშვნელოვანია იმის გაგება, რა აიძულებს სახელმწიფოებს, რომ მეტ-ნაკლებად ძლიერად ეშინოდეთ ერთმანეთის.

დიდ სახელმწიფოებს შორის შიში გამომდინარეობს იმ ფაქტიდან, რომ მათ უცვლელად აქვთ გარკვეული თავდასხმითი სამხედრო შესაძლებლობა, რომლის გამოყენებაც შეუძლიათ ერთმანეთის წინააღმდეგ და იმ ფაქტიდან, რომ ერთი სახელმწიფო ვერასდროს იქნება დარწმუნებული, სხვა სახელმწიფოებს განზრახული არ აქვთ ამ ძალის გამოყენება მის წინააღმდეგ. გარდა ამისა, ვინაიდან სახელმწიფოები ანარქიულ სისტემაში მოქმედებენ, არ არსებობს ლამის დარაჯი, რომელსაც დახმარებისთვის შეიძლება მიმართონ, თუკი მათ სხვა დიდი სახელმწიფო თავს დაესხმება.

თუმცა კი ანარქია და გაურკვეველობა სხვა სახელმწიფოთა განზრახვების მიმართ სახელმწიფოთა შორის შიშის გაუთვალისწინებელ დონეს ქმნის, რაც ძალის გაზრდისკენ მიმართულ ქცევას იწვევს, ისინი ვერ გაითვალისწინებენ, თუ რატომაა ზოგჯერ შიშის ეს დონე უფრო დიდი, ვიდრე სხვა დროს. მიზეზი ისაა, რომ ანარქია და სახელმწიფოს განზრახვათა გარჩევის სირთულე მუდმივი ცხოვრებისეული ფაქტებია, ხოლო მუდმივი სიდიდეები ვერ ახსნის ვარიაციას. თუმცა, შესაძლებლობა, რომ სახელმწიფოები ერთმანეთს უნდა დაემუქრონ, შემთხვევების მიხედვით განსხვავდება და ეს ძირითადი ფაქტორია, რომელიც შიშის დონეებს განაპირობებს. კონკრეტულად თუ ვიტყვით, რაც მეტი ძალა აქვს სახელმწიფოს, მით მეტ შიშს ნერგავს ის თავის მეტოქეთა შორის. მაგალითად, გერმანია გაცილებით უფრო ძლიერი იყო 1930-ანი წლების ბოლოს, ვიდრე ათწლეულის დასაწყისში, რის გამოც საბჭოელებს სულ მეტად ეშინოდათ გერმანიის იმ ათწლეულის განმავლობაში.

ამგვარი განხილვა, თუ როგორ ზემოქმედებს ძალა შიშზე, წამოჭრის კითხვას, თუ რა არის ძალა. მნიშვნელოვანია, ერთმანეთისგან გავარჩიოთ პოტენციური და რეალური ძალა. სახელმწიფოს პოტენციური ძალა ეფუძნება მისი მოსახლეობის რაოდენობას და მისი სიმდიდრის დონეს. ეს ორი სიდიდე სამხედრო ძალის მთავარი სამშენებლო ბლოკებია. მრავალრიცხოვანი მოსახლეობის მქონე მდიდარ მეტოქეებს, ჩვეულებრივ, შეუძლიათ შექმნან უძლველი სამხედრო ძალები. სახელმწიფოს რეალური ძალა ძირითადად დამყარებულია მის არმიასა და საჰაერო და საზღვაო ძალებზე, რომლებიც პირდაპირ აძლიერებენ მას. არმიები სამხედრო ძალის მთავარი კომპონენტია, ვინაიდან ისინი ტერიტორიის დაპყრობისა და გაკონტროლების, როგორც ტერიტორიულ სახელმწიფოთა სამყაროში უპირველესი პოლიტიკური მიზნის, ძირითადი ინსტრუმენტია. მოკლედ რომ ითქვას, სამხედრო ძლიერების მთავარი კომპონენტი, ბირთვულ ეპოქაშიც კი, სახმელეთო ძალაა (ერებს შორის ასიმეტრიული ბირთვული ძალის ფართო საკითხი განხილულია ძალის პოლიტიკის შესახებ ჩემი უახლესი წიგნის პირველ ნახევარში).

ძალასთან დაკავშირებული მოსაზრებები სამი ძირითადი გზით ახდენს გავლენას სახელმწიფოთა შორის შიშის ინტენსივობაზე. პირველი, მეტოქე სახელმწიფოებს, რომლებიც ფლობენ ბირთვულ ძალებს და რომელთაც შეუძლიათ გადაურჩნენ ბირთვულ თავდასხმას და საპასუხოდ იმოქმედონ, სავარაუდოდ ნაკლებად ეშინიათ ერთმანეთის, ვიდრე მაშინ, თუკი ამ სახელმწიფოებს არ ექნებოდათ ბირთვული იარაღი. მაგალითად, ცივი ომის დროს, ზესახელმწიფოებს შორის შიშის დონე შესაძლოა არსებითად უფრო დიდი ყოფილიყო, ბირთვული იარაღი რომ არ გამოეგონებინათ. აქ მარტივი ლოგიკაა. ვინაიდან ბირთვულ იარაღს შეუძლია დროის მოკლე პერიოდში გამანადგურებელი დარტყმა მიაყენოს მეტოქე სახელმწიფოს, ბირთვული იარაღის მქონე მეტოქეები თავს შეიკავებენ ერთმანეთთან ბრძოლისგან, რაც ნიშნავს, რომ თითოეულ მხარეს ნაკლები მიზეზი ექნება, მეორისა ეშინოდეს, ვიდრე სხვა შემთხვევაში მოხდებოდა. მაგრამ როგორც ცივი ომი ცხადყოფს, ეს არ ნიშნავს, რომ ომი ბირთვულ სახელმწიფოებს შორის აღარ მოხდება. მათ კვლავაც აქვთ მიზეზი, რომ ერთმანეთის ეშინოდეთ.

მეორე, როდესაც დიდი სახელმწიფოები დაშორიშორებულები არიან წყლის დიდი სივრცეებით, ჩვეულებრივ მათ არ აქვთ დიდი თავდასხმითი შესაძლებლობა ერთმანეთის წინააღმდეგ, მიუხედავად მათი არმიების შედარებითი სიდიდისა. წყლის ფართო სივრცეები დაუძლეველი დაბრკოლებებია, რომლებიც თავდამსხმელი არმიებისთვის ძალის წარმოებასთან დაკავშირებულ მნიშვნელოვან პრობლემებს იწვევს. მაგალითად, წყლის შემაკავებელი ძალა კარგად ხსნის, რატომ არასდროს დასხმია თავს სხვა დიდი სახელმწიფო გაერთიანებულ სამეფოს და შეერთებულ შტატებს (მას შემდეგ, რაც დიდი სახელმწიფო გახდა 1898 წელს). ეს აგრეთვე ხსნის, რატომ არასდროს უცდია შეერთებულ შტატებს ტერიტორიის დაპყრობა ევროპაში ან ჩრდილო-აღმოსავლეთ აზიაში, და რატომ არასდროს უცდია გაერთიანებულ სამეფოს ევროპის კონტინენტზე გაბატონება. ერთსა და იმავე კონტინენტზე მდებარე დიდი სახელმწიფოები გაცილებით უკეთეს პოზიციაში იმყოფებიან იმისათვის, რომ თავს დაესხან და დაიპყრონ ერთმანეთი. ამიტომაც, წყლით დაშორიშორებულ დიდი სახელმწიფოებს შესაძლოა ნაკლებად ემინოდეთ ერთმანეთის, ვიდრე იმ დიდ სახელმწიფოებს, რომლებსაც შეუძლიათ ერთმანეთს მისწვდნენ ხმელეთზე.

მესამე, სისტემაში სახელმწიფოებს შორის ძალის დანაწილება, აგრეთვე, შესამჩნევად ახდენს გავლენას შიშის დონეებზე. მთავარი საკითხია ის, არის თუ არა ძალა მეტ-ნაკლებად თანაბრად განაწილებული დიდ სახელმწიფოებს შორის ან არსებობს თუ არა აშკარა ძალის ასიმეტრიები. ძალის კონფიგურაცია, რომელიც უდიდეს შიშს იწვევს, არის მრავალპოლარული სისტემა, რომელიც პოტენციურ ჰეგემონს მოიცავს, რასაც „დაუბალანსებელ მრავალპოლარულობას“ ვუნოდებ.

პოტენციური ჰეგემონი მეტია, ვიდრე უბრალოდ უძლიერესი სახელმწიფო სისტემაში. ესაა დიდი სახელმწიფო იმდენად დიდი რეალური სამხედრო შესაძლებლობით და იმდენად დიდი პოტენციური ძალით, რომ კარგი შესაძლებლობა აქვს, გაბატონდეს და გააკონტროლოს ყველა დანარჩენი დიდი სახელმწიფო თავის რეგიონში. პოტენციური ჰეგემონი ერთდროულად არ უნდა ებრძოდეს თავის ყველას მეტოქეს, არამედ მას უნდა ჰქონდეს შესანიშნავი პერსპექტივები ცალ-ცალკე თითოეული ოპონენტის დასამარცხებლად, და კარგი პერსპექტივები, დაამარცხოს ზოგიერთი მათგანი ერთიმეორის მიყოლებით. თუმცა ძირითადი ურთიერთობა არის ძალის სხვაობა პოტენციურ ჰეგემონსა და მეორე უძლიერეს სახელმწიფოს შორის სისტემაში. მათ შორის შესამჩნევი სხვაობა უნდა იყოს. პოტენციურ ჰეგემონად რომ შეფასდეს, სახელმწიფოს უნდა ჰყავდეს, ზომიერად მნიშვნელოვანი სიდიდის უძლიერესი არმია, ასევე, ყველაზე ფარული ძალა მის რეგიონში მდებარე ყველა სახელმწიფოს შორის.

ბიპოლარულობა არის ძალის კონფიგურაცია, რომელიც დიდ სახელმწიფოებს შორის შიშის უმცირეს დონეს წარმოშობს, თუმცა არანაირადაა უმნიშვნელო დონე. შიში ნაკლებად მწვავეა ბიპოლარულობაში, ვინაიდან, ჩვეულებრივ, ორ მთავარ სახელმწიფოს შორის სისტემაში უხეში ძალთა ბალანსი არსებობს. მრავალპოლარულ სისტემებს პოტენციური ჰეგემონის გარეშე, რასაც „დაუბალანსებელ მრავალპოლარულობას“ ვუნოდებ, სავარაუდოდ ძალის ასიმეტრიები ექნება წევრებს შორის, თუმცა ეს ასიმეტრიები არ იქნება წარმოჩენილი მოსურნე ჰეგემონის

არსებობით შექმნილ სხვაობებად. ამიტომაც დაბალანსებული მრავალპოლარულობა სავარაუდოდ წარმოშობს ნაკლებ შიშს, ვიდრე დაუბალანსებელი მულტიპოლარულობა, მაგრამ მეტ შიშს, ვიდრე ბიპოლარულობა.

ამგვარი განხილვა იმისა, თუ როგორ განსხვავდება დიდ სახელმწიფოებს შორის შიშის დონე ძალის განაწილების ცვლილებებთან ერთად, და არა ერთმანეთის განზრახვათა შეფასებებით, მასთან დაკავშირებულ საკითხს წამოჭრის. როდესაც სახელმწიფო იკვლევს თავის გარემოს, რომ განსაზღვროს, რომელი სახელმწიფოები უქმნიან საფრთხეს მის არსებობას, ის ძირითადად ფოკუსირებულია პოტენციური მეტოქეების თავდასხმით *შესაძლებლობებზე* და არა მათ განზრახვებზე. როგორც ზემოთ აღნიშნა, განზრახვები საბოლოოდ შეუცნობადია, ამიტომაც სახელმწიფოებმა, რომლებსაც თვითგადარჩენა ადარდებთ, ყველაზე უარესი ვარაუდები უნდა გამოთქვან თავიანთ მეტოქეთა განზრახვების შესახებ. თუმცა შესაძლებლობები არა მარტო შეიძლება გაიზომოს, არამედ მათ აგრეთვე შეიძლება განსაზღვრონ, არის თუ არა მეტოქე სახელმწიფო სერიოზული საფრთხე. მოკლედ რომ ითქვას, დიდი სახელმწიფოები აბალანსებენ შესაძლებლობებს და არა განზრახვებს.

დიდი სახელმწიფოები ამკარად აბალანსებენ უძლეველი სამხედრო ძალების მქონე სახელმწიფოებს, ვინაიდან ამგვარი თავდასხმითი სამხედრო შესაძლებლობა ხელშესახები საფრთხეა მათი გადარჩენისთვის. მაგრამ დიდი სახელმწიფოები, აგრეთვე, დიდ ყურადღებას აქცევენ იმას, თუ რამდენად ფარულ ძალას ფლობენ მეტოქე სახელმწიფოები, ვინაიდან მდიდარ და ხალხმრავალ სახელმწიფოებს შეუძლიათ შექმნან და ქმნიან კიდევ ძლიერ არმიებს. ამგვარად, დიდი სახელმწიფოები ისწრაფვიან, რომ დააშინონ მრავალრიცხოვანი მოსახლეობისა და სწრაფად მზარდი ეკონომიკების მქონე სახელმწიფოები, იმ შემთხვევაშიც, თუკი ამ სახელმწიფოებს თავიანთი სიმდიდრე სამხედრო ძლიერებად არ უქცევიათ.

3. სახელმწიფო მიზნების იერარქია

ჩემი თეორიის მიხედვით, გადარჩენა დიდი სახელმწიფოების ნომერი პირველი მიზანია. თუმცა პრაქტიკაში სახელმწიფოები ისეთ მიზნებსაც ახორციელებენ, რომლებიც უსაფრთხოებას არ უკავშირდება. მაგალითად, დიდი სახელმწიფოები უცვლელად ეძებენ უფრო დიდ ეკონომიკურ კეთილდღეობას, რათა აამაღლონ თავიანთი მოქალაქეების შეძლება. ისინი ზოგჯერ ცდილობენ, ხელი შეუწყონ კონკრეტულ იდეოლოგიას უცხო ქვეყნებში, როგორც ცივი ომის დროს ხდებოდა, როდესაც შეერთებული შტატები ცდილობდა დემოკრატიის გავრცელებას მთელ მსოფლიოში, ხოლო საბჭოთა კავშირი ცდილობდა კომუნიზმის გასაღებას. ეროვნული გაერთიანება კიდევ ერთი მიზანია, რომელიც ზოგჯერ მოტივაციას აძლევს სახელმწიფოებს, როგორც ეს მოხდა პრუსიისა და იტალიის შემთხვევაში მეცხრამეტე საუკუნეში და გერმანიის შემთხვევაში ცივი ომის შემდეგ. დიდი სახელმწიფოები, აგრეთვე, პერიოდულად ცდილობენ, ხელი შეუწყონ ადამიანის უფლებებს გლობალური მასშტაბით. სახელმწიფოები შესაძლოა ახორციელებდნენ ნებისმიერს ამ

მიზნებიდან, ასევე, მრავალ სხვა მიზანს, რომლებიც უსაფრთხოებას არ უკავშირდება.

თავდასხმითი რეალიზმი უდავოდ აღიარებს, რომ დიდი სახელმწიფოები შესაძლოა მისდევდნენ ამ მიზნებს, რომლებიც უსაფრთხოებას არ უკავშირდება, მაგრამ ის მცირედს ამბობს მათ შესახებ, თუ არ ჩავთვლით ერთ მნიშვნელოვან საკითხს, სახელდობრ, რომ სახელმწიფოები შეიძლება მისდევდნენ მათ, რამდენადაც საჭირო ქცევა არ უპირისპირდება ძალთა ბალანსის ლოგიკას, რაც ხშირად სინამდვილეა. რეალურად, ამ მიზნების განხორციელება, რომლებიც უსაფრთხოებას არ უკავშირდება, ზოგჯერ ავსებს შედარებითი ძალისთვის ნადირობას. მაგალითად, ნაციონალ-სოციალისტური გერმანია აღმოსავლეთ ევროპაში ფართოდებოდა როგორც იდეოლოგიური, ისე რეალისტური მიზნებით, ხოლო ზესახელმწიფოები ცივი ომის დროს ერთმანეთს მსგავსი მიზნებით ეჯიბრებოდნენ. გარდა ამისა, მეტი ეკონომიკური კეთილდღეობა უცვლელად ნიშნავს მეტ სიმდიდრეს, რასაც მნიშვნელოვანი შედეგი აქვს უსაფრთხოებისთვის, ვინაიდან სიმდიდრე სამხედრო ძალის საფუძველია. მდიდარ სახელმწიფოებს შეუძლიათ ჰქონდეთ ძლიერი სამხედრო ძალები, რომლებიც სახელმწიფოს თვითგადარჩენის პერსპექტივებს ამალვებს. როგორც პოლიტიკური ეკონომისტი იაკობ ვინერი აღნიშნავდა ორმოცდაათ წელიწადზე მეტი ხნის წინ, „მუდმივი ჰარმონია“ არსებობს სიმდიდრესა და ძალას შორის. ეროვნული გაერთიანება კიდევ ერთი მიზანია, რომელიც ჩვეულებრივ ავსებს ძალის შექმნას. მაგალითად, გაერთიანებული გერმანული სახელმწიფო, რომელიც 1871 წელს შეიქმნა, უფრო ძლიერი იყო, ვიდრე პრუსიის სახელმწიფო, რომელიც მან ჩაანაცვლა.

ზოგჯერ იმ მიზნების განხორციელებას, რომლებიც არ უკავშირდება უსაფრთხოებას, თითქმის არანაირად არ აქვს გავლენა ძალთა ბალანსზე. ჩვეულებრივ, ამგვარ აღწერას შეესაბამება ჩარევებ იადამიანის უფლებებისთვის, ვინაიდან ისინი მცირე მასშტაბის ოპერაციებია, რომლებიც მცირე ხარჯიანია და დიდი სახელმწიფოების თვითგადარჩენის პერსპექტივებს არ ამცირებს. უკეთესია თუ უარესი, სახელმწიფოებს იშვიათად სურთ სისხლის დაღვრა და სახსრების გაცემა იმისათვის, რომ უცხო მოსახლეობები დაიცვან დიდი მასშტაბის ძალადობებისგან, გენოციდის ჩათვლით. მაგალითად, მიუხედავად მტკიცებებისა, რომ ამერიკის საგარეო პოლიტიკა მორალიზმითაა შთაგონებული, სომალი (1992-93) ერთადერთი შემთხვევაა გასული ასი წლის მანძილზე, სადაც შეერთებული შტატების ჯარისკაცები დახოცეს ბრძოლის დროს ჰუმანიტარულ მისიაზე. ხოლო ამ შემთხვევაში, 1993 წლის ოქტომბერში, სამარცხვინო მეხანძრეობისას თვრამეტი ჯარისკაცის დაღუპვამ ამერიკელი პოლიტიკოსების იმდენად ღრმა ტრავმირება გამოიწვია, რომ მათ დაუყოვნებლივ გამოიყვანეს შეერთებული შტატების ჯარები სომალიდან, შემდეგ კი უარი თქვეს რუანდაში ინტერვენციაზე 1994 წლის გაზაფხულზე, როდესაც ეთნიკურმა ჰუტუმ გენოციდი მოუწყო თავის მეზობელ ტუტსს. ამ გენოციდის შეჩერება შედარებით ადვილი იქნებოდა და ფაქტობრივად ზეგავლენას არ მოახდენდა შეერთებული შტატების პოზიციაზე ძალთა ბალანსში. თუმცა არაფერი გაკეთებულა. მოკლედ

რომ ითქვას, თუმცა კი რეალიზმი არ მოიაზრებს ადამიანის უფლებებისთვის ჩარევებს, ის აუცილებლად არ კრძალავს მათ.

მაგრამ ზოგჯერ იმ მიზნების განხორციელება, რომლებიც უსაფრთხოებას არ უკავშირდება, ეწინააღმდეგება ძალთა ბალანსის ლოგიკას, რომელშიც სახელმწიფოები ჩვეულებრივ რეალიზმის კარნახით მოქმედებენ. მაგალითად, გლობალური მასშტაბით დემოკრატიის გავრცელებისადმი შეერთებული შტატების ვალდებულების მიუხედავად, ის ხელს უწყობდა დემოკრატიულად არჩეული მთავრობების დამხობას და მხარს უჭერდა არაერთ ავტორიტარულ რეჟიმს ცივი ომის დროს, როდესაც ამერიკელი პოლიტიკოსები მიხვდნენ, რომ ამგვარი ქმედებები ხელს შეუწყობდა საბჭოთა კავშირის შეკავებას. მეორე მსოფლიო ომში ლიბერალურმა დემოკრატიებმა გვერდით გასწიეს თავიანთი ანტიპათია კომუნიზმის მიმართ და კავშირი შეკრეს საბჭოთა კავშირთან ნაციონალ-სოციალისტური გერმანიის წინააღმდეგ. „მე არ შემძლია კომუნიზმის მიღება“, აღნიშნავდა ფრანკლინ რუზველტი, მაგრამ ნაციონალ-სოციალიზმის დასამარცხებლად „ეშმაკსაც კი გავუწოდებდი ხელს“. მსგავსადვე, სტალინმა არაერთგზის აჩვენა, რომ როდესაც მისი იდეოლოგიური უპირატესობები ძალასთან დაკავშირებულ მოსაზრებებს ეჯახებოდა, უკანასკნელი იმარჯვებდა ხოლმე. მისი რეალიზმის ყველაზე ვულგარულ მაგალითს თუ მოვიყვანთ, საბჭოთა კავშირმა თავდაუსხმელობის პაქტი დადო ნაციონალ-სოციალისტურ გერმანიასთან 1939 წლის აგვისტოში (სამარცხვინო მოლოტოვი-რიბენტროპის პაქტი) იმ იმედით, რომ ეს შეთანხმება სულ მცირე დროებით მაინც დააკმაყოფილებდა ნაციონალ-სოციალიზმის ტერიტორიულ ამბიციებს აღმოსავლეთ ევროპაში და *ვერმახტს* საფრანგეთისა და გაერთიანებული სამეფოსკენ შეაბრუნებდა. როდესაც დიდი სახელმწიფოები სერიოზულ საფრთხეს ეჯახებიან, მოკლედ რომ ითქვას, ისინი მცირე ყურადღებას აქცევენ იდეოლოგიას, ვინაიდან ალიანსის პარტნიორებს ეძებენ.

უსაფრთხოება, აგრეთვე, ფარავს სიმდიდრეს, როდესაც ეს ორი მიზანი ერთმანეთს ეჯახება, ვინაიდან „თავდაცვა“, როგორც ადამ სმითი წერდა *„ერების სიმდიდრეში“*; „გაცილებით უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე სიმდიდრე“. სმითი კარგად აჩვენებს, თუ როგორ იქცევიან სახელმწიფოები, როდესაც იძულებულნი არიან, რომ არჩევანი გააკეთონ სიმდიდრესა და შედარებით ძალას შორის. 1651 წელს, ინგლისმა აამოქმედა ცნობილი სანავიგაციო აქტი, პროტექციონისტური საკანონმდებლო აქტი, რომლის მიზანიც იყო, ზიანი მიეყენებინა ჰოლანდიის ვაჭრობისთვის და საბოლოოდ ჰოლანდიის ეკონომიკის პარალიზება მოეხდინა. საკანონმდებლო აქტი აწესებდა, რომ ინგლისში იმპორტირებული ყველანაირი საქონელი ან ინგლისური გემებით უნდა გადაზიდულიყო, ან იმ ქვეყნის გემებით, რომელმაც პირველმა გამოუშვა ეს საქონელი. ვინაიდან ჰოლანდიელები მცირე ოდენობის საქონელს აწარმოებდნენ, ამგვარი ღონისძიება დიდ ზიანს მიაყენებდა მათ ნაოსნობას, რომელიც მათი ეკონომიკური წარმატების ძირითად კომპონენტს წარმოადგენდა. რასაკვირველია, სანავიგაციო აქტი ზიანს მიაყენებდა ინგლისის ეკონომიკასაც, ძირითადად იმის გამო, რომ ის ინგლისს წაართმევდა თავისუფალი ვაჭრობიდან მიღებულ სარგებელს. „სანავიგაციო აქტი“, წერდა სმითი, „არაა ხელსაყრელი

საგარეო ვაჭრობისთვის, ან იმ სიმდიდრის ზრდისათვის, რომლის მიღებაც მისგან შეიძლება“. მიუხედავად ამისა, სმითი ამ საკანონმდებლო აქტს მიიჩნევდა „ყველაზე ბრძნულად ინგლისის ყველა სავაჭრო რეგულაციიდან“, ვინაიდან მან მეტი ზარალი მიაყენა ჰოლანდიის ეკონომიკას, ვიდრე ინგლისის ეკონომიკას, ხოლო მეჩვიდმეტე საუკუნის შუა ხანებში ჰოლანდია იყო „ერთადერთი საზღვაო სახელმწიფო, რომელსაც შეიძლებოდა საფრთხე შეექმნა ინგლისის უსაფრთხოებისთვის“.

4. მსოფლიო წესრიგის შექმნა

ზოგჯერ ამტკიცებენ, რომ დიდი სახელმწიფოები შეიძლება გასცდნენ რეალისტურ ლოგიკას ერთობლივი მუშაობით, რომ შექმნან საერთაშორისო წესრიგი, რომელიც ხელს უწყობს მშვიდობას და სამართლიანობას. როგორც ჩანს, მსოფლიო მშვიდობას შეუძლია მხოლოდ გაზარდოს სახელმწიფოს კეთილდღეობა და უსაფრთხოება. ამერიკის პოლიტიკურმა ლიდერებმა მნიშვნელოვანი სამსახური გაუწიეს ამგვარ არგუმენტს მეოცე საუკუნის განმავლობაში. მაგალითად, 1993 წლის სექტემბერში გაერთიანებული ერების ორგანიზაციაში პრეზიდენტმა კლინტონმა აუდიტორიას განუცხადა, რომ „48 წლის წინ ამ ორგანიზაციის დაბადებისას... მრავალი ერიდან ნიჭიერი ლიდერების თაობამ ნაბიჯი გადადგა წინ მსოფლიოს ძალისხმევათა ორგანიზებისთვის უსაფრთხოებისა და კეთილდღეობის სახელით... ახლა ისტორია უფრო დიდ შესაძლებლობას გვაძლევს... მოდით, მივიღოთ გადაწყვეტილება, რომ მეტზე ვიოცნებებთ... მოდით, დავრწმუნდეთ, რომ მსოფლიო, რომელსაც ჩვენს შვილებს გადავცემთ, უფრო ჯანსაღი, უფრო უსაფრთხო და უფრო მდიდარია, ვიდრე მსოფლიო, რომელშიც დღეს ვცხოვრობთ“.

ასეთი რიტორიკის მიუხედავად, დიდი სახელმწიფოები არ მუშაობენ ერთობლივად, რომ ხელი შეუწყონ მსოფლიო წესრიგს საკუთარი ინტერესის გამო. პირიქით, თითოეული ცდილობს, გაზარდოს თავისი წილი მსოფლიო ძალისა, რომელიც, სავარაუდოდ, სტაბილური საერთაშორისო წესრიგის შექმნისა და განმტკიცების მიზანს შეეჯახება. ეს არ ნიშნავს იმის თქმას, რომ დიდი სახელმწიფოები არასდროს ისახავენ მიზნად, რათა ხელი შეუშალონ ომებს და დაიცვან მშვიდობა. პირიქით, ისინი ბევრს მუშაობენ, რომ შეაჩერონ ომები, რომლებშიც ისინი სავარაუდოდ მსხვერპლი იქნებოდნენ. ასეთ შემთხვევებში, თუმცა სახელმწიფოს ქცევა დიდწილად შედარებითი ძალის შესახებ ვიწრო გათვლებით წარმართება და არა სახელმწიფოს ინტერესებისგან დამოუკიდებელი მსოფლიო წესრიგის აშენების ვალდებულებით. მაგალითად, შეერთებულმა შტატებმა უზარმაზარი რესურსები გაიღო საბჭოთა კავშირის შესაკავებლად, რათა ომი არ წამოეწყო ევროპაში ცივი ომის დროს, არა მთელი მსოფლიოს მასშტაბით მშვიდობის ხელშეწყობისადმი გარკვეული ღრმად ფესვგადგმული ვალდებულების გამო, არამედ იმიტომ, რომ ამერიკელი ლიდერები შიშობდნენ, საბჭოთა გამარჯვება სახიფათო ცვლილებას გამოიწვევდა ძალთა ბალანსში.

კონკრეტული საერთაშორისო წესრიგი, რომელიც ნებისმიერ დროს მოქმედებს, ძირითადად სისტემის დიდი სახელმწიფოების ეგოისტური ქცევის პროდუქტია. სხვა

სიტყვებით რომ ვთქვათ, სისტემის კონფიგურაცია დიდი სახელმწიფოების უსაფრთხოებისთვის კონკურენციის უნებლიე შედეგია და არა მშვიდობის დასამყარებლად ერთად მოქმედი სახელმწიფოების შედეგი. ევროპაში ცივი ომის წესრიგის დამყარება კარგად აჩვენებს ამ საკითხს. არც საბჭოთა კავშირს და არც შეერთებულ შტატებს ჰქონია მისი დამყარების მიზანი და არც ერთობლივად უმუშავიათ მის შესაქმნელად. სინამდვილეში, თითოეული ზესახელმწიფო ბევრს მუშაობდა ცივი ომის ადრეულ წლებში იმისათვის, რომ ძალაუფლება მოეპოვებინა მეორის ხარჯზე, იმავდროულად კი ხელს უშლიდა მეორეს იმავეს გაკეთებაში. სისტემა, რომელიც მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ ევროპაში გამოჩნდა, ზესახელმწიფოებს შორის უსაფრთხოებისთვის ძლიერი კონკურენციის დაუგეგმავი შედეგი იყო.

თუმცა კი ზესახელმწიფოთა ძლიერი მეტოქეობა ცივ ომთან ერთად დასრულდა 1990 წელს, რუსეთსა და შეერთებულ შტატებს არ უმუშავიათ ერთობლივად ევროპაში ამჟამინდელი წესრიგის დასამყარებლად. მაგალითად, შეერთებულმა შტატებმა უარყო რუსეთის არაერთი წინადადება, რომ ევროპის უსაფრთხოებისა და თანამშრომლობის ორგანიზაცია ექციათ ევროპის უსაფრთხოების მთავარ მაორგანიზებელ სვეტად (შეერთებული შტატების მიერ დომინირებული NATO-ს ჩანაცვლებით). გარდა ამისა, რუსეთი ძლიერ ეწინააღმდეგებოდა NATO-ს გაფართოებას, რასაც სერიოზულ საფრთხედ მიიჩნევდა რუსეთის უსაფრთხოებისთვის. თუმცა, იმის შეგნებით, რომ რუსეთის სისუსტე გამორიცხავდა ნებისმიერი სახის შურისძიებას, შეერთებულმა შტატებმა უარყო რუსეთის ინტერესები და უბიძგა NATO-ს, ახალ წევრებად მიეღო ჩეხეთის რესპუბლიკა, უნგრეთი და პოლონეთი. რუსეთი, აგრეთვე, ეწინააღმდეგებოდა შეერთებული შტატების პოლიტიკას ბალკანეთის ნახევარკუნძულზე გასულ ათწლეულში, განსაკუთრებით NATO-ს 1999 წლის ომს იუგოსლავიის წინააღმდეგ. კვლავაც შეერთებულმა შტატებმა მცირე ყურადღება მიაქცია რუსეთის ინტერესებს და ისეთი ნაბიჯები გადადგა, რომლებსაც საჭიროდ მიიჩნევს ამ არასტაბილურ რეგიონში მშვიდობის დასამყარებლად. და ბოლოს, აღსანიშნავია, რომ რუსეთი უსიცოცხლოა იმისათვის, რომ ხელი შეუშალოს შეერთებულ შტატებს ასეთ სისტემაში, თუკი ეს ტექნოლოგიურად შესაძლებელია.

რასაკვირველია, დიდი სახელმწიფოების მეტოქეობა ზოგჯერ სტაბილურ საერთაშორისო წესრიგს მოიტანს, როგორც ცივი ომის დროს მოხდა. მიუხედავად ამისა, დიდი სახელმწიფოები გააგრძელებენ შესაძლებლობების გამოძებნას, რათა მსოფლიო ძალის თავიანთი წილი გაზარდონ, ხოლო თუ ხელსაყრელი ვითარება შეიქმნება, ისინი ძირს გამოუთხრიან ამ სტაბილურ წესრიგს. წარმოიდგინეთ, რაოდენ ბევრს მუშაობდა შეერთებული შტატები 1980-ანი წლების ბოლოს იმისათვის, რომ დაესუსტებინა საბჭოთა კავშირი და დაერღვია სტაბილური წესრიგი, რომელიც ევროპაში შეიქმნა ცივი ომის ბოლო პერიოდში. რასაკვირველია, სახელმწიფოები, რომლებიც ძალის დაკარგვის პირას არიან, იმუშავებენ, რომ შეაკავონ აგრესია და დაიცვან არსებული წესრიგი. მაგრამ მათი მოტივები ეგოისტური იქნება, რომლებიც ძალთა ბალანსის ლოგიკის ირგვლივ ტრიალებს, და არა მსოფლიო მშვიდობისადმი ვალდებულების გარშემო.

დიდი სახელმწიფოები ორი მიზეზის გამო ვერ აიღებენ საკუთარ თავზე მშვიდობიანი მსოფლიო წესრიგის დამყარებისადმი ვალდებულებას. პირველი, სავარაუდოდ სახელმწიფოები ვერ შეთანხმდებიან მშვიდობის მხარდაჭერის საერთო ფორმულაზე. რასაკვირველია, საერთაშორისო ურთიერთობების მკვლევრებს არასდროს მიუღწევიათ კონსენსუსისთვის იმასთან დაკავშირებით, თუ როგორი უნდა იყოს პროგრამა. ფაქტობრივად, ჩანს, რომ ომისა და მშვიდობის გამომწვევ მიზეზებზე იმდენი თეორია არსებობს, რამდენი მეცნიერიც შეისწავლის ამ თემას. მაგრამ რაც უფრო მნიშვნელოვანია, პოლიტიკოსები ვერ თანხმდებიან იმაზე, თუ როგორ შექმნან სტაბილური მსოფლიო. მაგალითად, პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ პარიზის საზავო კონფერენციაზე მნიშვნელოვანმა აზრთა სხვადასხვაობამ იმასთან დაკავშირებით, თუ როგორ უნდა შექმნილიყო სტაბილურობა ევროპაში, დაპირისპირება გამოიწვია ჟორჟ კლემენსოს, დევიდ ლოიდ ჯორჯსა და ვუდრო უილსონს შორის. განსაკუთრებით კლემენსო მოითხოვდა მტკიცედ, რომ მკაცრი პირობები დაეკისრებინათ გერმანიისთვის რაინის ოლქთან დაკავშირებით, ვიდრე ლოიდ ჯორჯი ან უილსონი, იმ დროს, როდესაც ლოიდ ჯორჯი მკაცრი ღონისძიებების მიღების მომხრე იყო გერმანიის რეპარაციებზე. მოულოდნელი არ ყოფილა, რომ ვერსალის ხელშეკრულებამ მცირედით შეუწყო ხელი ევროპის სტაბილურობას.

გარდა ამისა, გავიხსენოთ ამერიკის წარმოდგენა იმაზე, თუ როგორ მიეღწია სტაბილურობისთვის ევროპაში ცივი ომის ადრეულ პერიოდში. 1950-ანი წლების დასაწყისში არსებობდა სტაბილური და მტკიცე სისტემის ძირითადი ელემენტები. მათ რიცხვში შედიოდა გერმანიის გაყოფა, ამერიკის სახმელეთო ძალების განლაგება დასავლეთ ევროპაში საბჭოთა თავდასხმის შესაკავებლად და იმის უზრუნველყოფა, რომ დასავლეთ გერმანია არ შეეცდებოდა ბირთვული იარაღის განვითარებას. თუმცა ტრუმენის ადმინისტრაციის მაღალჩინოსნები ვერ თანხმდებოდნენ იმაზე, იქნებოდა თუ არა გაყოფილი გერმანია მშვიდობის ან ომის წყარო. მაგალითად, ჯორჯ კენანს და პოლ ნიცს, რომლებსაც მნიშვნელოვანი პოზიციები ეკავათ სახელმწიფო დეპარტამენტში, სჯეროდათ, რომ გაყოფილი გერმანია არასტაბილურობის წყარო იქნებოდა, ხოლო სახელმწიფო მდივანი დინ აჩესონი მათ არ ეთანხმებოდა. 1950-ან წლებში, პრეზიდენტი ეიზენჰაუერი შეეცადა, დაესრულებინა ამერიკის ვალდებულება დასავლეთ ევროპის დაცვაში და ბირთვული შემაკავებლით აღეჭურვა დასავლეთ გერმანია. ამ პოლიტიკამ, რომელიც სრულად არასდროს ყოფილა მიღებული, მიუხედავად ამისა, მნიშვნელოვანი არასტაბილურობა გამოიწვია ევროპაში, ვინაიდან პირდაპირ განაპირობა 1958-59 წლების და 1961 წლის ბერლინის კრიზისები.

მეორე, დიდი სახელმწიფოები გვერდით ვერ გასწევენ ძალასთან დაკავშირებულ მოსაზრებებს და ვერ იმუშავებენ საერთაშორისო მშვიდობის ხელშეწყობისთვის, ვინაიდან ისინი ვერ იქნებიან დარწმუნებულნი, რომ მათი მცდელობები წარმატებას მოიტანს. თუკი მათი ძალისხმევა ჩაფლავდება, მათ სავარაუდოდ დიდი ფასის გადახდა მოუწევთ ძალთა ბალანსის უგულვებელყოფის გამო, ვინაიდან თუკი აგრესორი კართან გამოჩნდება, პასუხი არ იქნება განგაშის ზარების შემდეგ. ესაა რისკი, რომლის განევაც ცოტა სახელმწიფოს სურს. ამიტომაც, სიფრთხილე

კარნახობთ, რეალისტური ლოგიკის შესაბამისად მოიქცნენ. აზროვნების ამგვარი ხაზი ხსნის, თუ დაბადებისთანავე უცვლელად რატომ სამარდება კოლექტიური უსაფრთხოების სქემები, რომლებიც მოუწოდებს სახელმწიფოებს, გვერდით გასწიონ ძალთა ბალანსთან დაკავშირებული ვინრო ინტერესები და ამის ნაცვლად, საერთაშორისო საზოგადოების უფრო ფართო ინტერესების შესაბამისად იმოქმედონ.

5. თანამშრომლობა სახელმწიფოებს შორის

ზემოთ მოყვანილი მსჯელობიდან შესაძლოა დაასკვნან, რომ ჩემი თეორია არ უშვებს დიდ სახელმწიფოებს შორის რაიმე სახის თანამშრომლობას. მაგრამ ასეთი დასკვნა მცდარი იქნებოდა. სახელმწიფოებს შეუძლიათ ითანამშრომლონ, თუმცა თანამშრომლობის მიღწევა ზოგჯერ რთულია, მისი შენარჩუნება კი ყოველთვის ძნელია. ორი ფაქტორი აბრკოლებს თანამშრომლობას. შედარებითი მოგებისა და თაღლითობის ინტერესი. საბოლოოდ, დიდი სახელმწიფოები ფუნდამენტურად კონკურენციულ მსოფლიოში ცხოვრობენ, სადაც ერთმანეთს რეალურ, ან სულ მცირე, პოტენციურ, მტრებად განიხილავენ და ამიტომაც, ძალის შექენას ესწრაფვიან ერთმანეთის ხარჯზე.

ნებისმიერმა ორმა სახელმწიფომ, რომლებსაც განზრახული აქვთ თანამშრომლობა, უნდა გაითვალისწინოს, თუ როგორ განაწილდება მათ შორის სარგებელი ან მოგება. მათ შეიძლება იფიქრონ გაყოფაზე აბსოლუტური ან შედარებითი მოგების პირობებში. აბსოლუტური მოგებით, თითოეული მხარე დაინტერესებულია საკუთარი სარგებლის გაზრდით და ნაკლებად ზრუნავს იმაზე, თუ რამდენს იღებს ან კარგავს მეორე მხარე ამ საქმეში. თითოეული მხარე მეორეზე ზრუნავს მხოლოდ იმდენად, რომ მეორე მხარის ქცევა გავლენას ახდენს მაქსიმალური სარგებლის მიღების პერსპექტივებზე. მეორე მხრივ, შედარებითი მოგებით თითოეული მხარე არა მარტო საკუთარ ინდივიდუალურ მოგებას ითვალისწინებს, არამედ იმასაც, თუ რაოდენ კარგად იმყოფება, მეორე მხარესთან შედარებით.

ვინაიდან დიდ სახელმწიფოებს ძლიერ ადარდებთ ძალთა ბალანსი, მათი აზროვნება შედარებით მოგებაზეა ორიენტირებული, როდესაც სხვა სახელმწიფოებთან თანამშრომლობაზე ფიქრობენ. რასაკვირველია, თითოეული სახელმწიფო ცდილობს, გაზარდოს თავისი აბსოლუტური მოგება. კვლავაც, სახელმწიფოსთვის უფრო მნიშვნელოვანია, დარწმუნდეს, რომ არ აკეთებს უარესს და შესაძლოა უკეთესს, ვიდრე მეორე სახელმწიფო ნებისმიერ შეთანხმებაში. თუმცა თანამშრომლობის მიღწევა უფრო რთულია, როდესაც სახელმწიფოები მეტადრე თანხმდებიან შედარებით მოგებაზე, ვიდრე აბსოლუტურ მოგებაზე. სწორედ ამიტომაც, რომ სახელმწიფოები, რომლებიც დაინტერესებულნი არიან აბსოლუტური მოგებით, უნდა დარწმუნდნენ, რომ თუკი ნამცხვარი იზრდება, ისინი სულ მცირე ამ ზრდის გარკვეულ ნილს მიიღებენ, ხოლო სახელმწიფოები, რომლებსაც შედარებითი მოგება აღელვებთ, დიდ ყურადღებას უნდა აქცევდნენ იმას, თუ როგორ ნაწილდება ნამცხვარი, რაც თანამშრომლობის მცდელობებს ართულებს.

თანამშრომლობას თაღლითობის ინტერესებიც აბრკოლებს. დიდი სახელმწიფოები ხშირად უხალისოდ შედიან თანამშრომლობის შეთანხმებებში იმ შიშით, რომ მეორე მხარე ითაღლითებს შეთანხმებაში და მნიშვნელოვან უპირატესობას მიიღებს. ამგვარი ინტერესი განსაკუთრებით მწვავეა სამხედრო სფეროში, რაც „განდგომილების განსაკუთრებულ საფრთხეს“ იწვევს, ვინაიდან სამხედრო შეიარაღების ბუნება ძალთა ბალანსში სწრაფი ცვლილებების შესაძლებლობას იძლევა. ასეთმა განვითარებამ შესაძლოა შესაძლებლობის ფანჯარა გაუხსნას სახელმწიფოს, რომელიც თაღლითობს, რათა გადამწყვეტი დარტყმა მიაყენოს თავის მსხვერპლს.

თანამშრომლობის წინაშე არსებული ამგვარი ბარიერების მიუხედავად, დიდი სახელმწიფოები თანამშრომლობენ რეალურ სამყაროში. ძალთა ბალანსის ლოგიკა ხშირად უბიძგებს დიდ სახელმწიფოებს, შექმნან ალიანსები და ითანამშრომლონ საერთო მტრების წინააღმდეგ. მაგალითად, გაერთიანებული სამეფო, საფრანგეთი და რუსეთი მოკავშირეები იყვნენ გერმანიის წინააღმდეგ პირველ მსოფლიო ომამდე და მის დროს. დიდი სახელმწიფოები ხშირად თანამშრომლობდნენ ამ პერიოდში, მაგრამ ამას ხელი არ შეუშლია მათთვის, 1914 წლის 1 აგვისტოს ომი წამოეწყოთ. შეერთებული შტატები და საბჭოთა კავშირიც თანამშრომლობდნენ მნიშვნელოვანწილად მეორე მსოფლიო ომის დროს, მაგრამ ამ თანამშრომლობას ხელი არ შეუშლია ცივი ომის დაწყებისთვის მას შემდეგ, რაც გერმანია და იაპონია დამარცხდნენ. ალბათ ყველაზე საკვირველია, რომ მნიშვნელოვანი ეკონომიკური და სამხედრო თანამშრომლობა არსებობდა ნაციონალ-სოციალისტურ გერმანიას და საბჭოთა კავშირს შორის ორი წლის განმავლობაში, ვიდრე *ვერმახტი* თავს დაესხმოდა წითელ არმიას. ვერავითარი თანამშრომლობა მოსპობს უსაფრთხოებისთვის კონკურენციის გაბატონებულ ლოგიკას. ნამდვილი მშვიდობა, ანუ მსოფლიო, სადაც სახელმწიფოები არ ეჯიბრებიან ერთმანეთს ძალაუფლებისთვის, არაა შესაძლებელი, სანამ სახელმწიფოთა სისტემა ანარქიული რჩება.

6. დასკვნა

რომ შევაჯამოთ, ჩემი არგუმენტი ისაა, რომ საერთაშორისო სისტემის სტრუქტურა, და არა ინდივიდუალური დიდი სახელმწიფოების ცალკეული მახასიათებლები, უბიძგებს მათ, იფიქრონ და იმოქმედონ აგრესიულად და ესწრაფონ ჰეგემონიას. მე არ ვეთანხმები მორგენტაუს მტკიცებას, რომ სახელმწიფოები უცვლელად იქცევიან აგრესიულად, ვინაიდან მათ აქვს ძალის ნება, რომელიც მათთვის თანდაყოლილია. ნაცვლად ამისა, მივიჩნევ, რომ დიდ სახელმწიფოთა ქცევის უკან არსებული პრინციპული მოტივი გადარჩენაა. თუმცა ანარქიაში გადარჩენის სურვილი სახელმწიფოებს უბიძგებს, აგრესიულად მოიქცნენ. ჩემი თეორია სახელმწიფოებს არ ჰყოფს მეტად ან ნაკლებად აგრესიულებად მათი ეკონომიკური ან პოლიტიკური სისტემების საფუძველზე. თავდასხმითი რეალიზმი მხოლოდ მცირეოდენ ვარაუდებს იძლევა დიდი სახელმწიფოების შესახებ, ეს ვარაუდები კი თანაბრად მიესადაგება ყველა დიდ სახელმწიფოს. გარდა განსხვავებებისა იმ საკითხში, თუ

რამხელა ძალას ფლობს თითოეული სახელმწიფო, თეორია ყველა სახელმწიფოს ერთნაირად მიემართება.

მე ახლა წარმოვადგინე ლოგიკა, რომელიც ხსნის, რატომ ცდილობენ სახელმწიფოები რაც შეიძლება მეტი ძალის შექმნას თავიანთ მეტოქეებზე. თუმცა მე მცირედი ვთქვი ამ განზრახვის საგანზე, რომელიც თავად ძალაა. ეს დეტალურადაა განხილული ჩემს უახლეს ნიგნში დიდი სახელმწიფოების პოლიტიკის შესახებ.